

उपोद्घात.

श्रीमद् भगवान् वेदव्यास पोताना शिरोलेख्मां निर्मत्सर
सत्पुरुषोने तापत्रयविनाशक शिवद वस्तु प्रबोधतां वाङ्मयना
उदार दैवी आदर्शने वीणापाणिनी वचोविभूतिरूपे आ प्रमाणे
स्तवे छे:—

इदं हि पुंसस्तपसः श्रुतस्य वा स्विष्टस्य सूक्तस्य च बुद्धिदत्तयोः ।
अविच्युतोऽर्थो कविभिर्निरूपितो यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनम् ॥

जे वाणी श्राहरिना जगत्पवित्र यशनुं अनुकथन करती नथी
ते रसालंकारसुंदर होय, तथापि मनुष्योना कालुष्यना फलरूप छे;
अने ते काकतीर्थमां हंसो रमण करता नथी.

आ दैवी आदर्शने अनुसरीने वाङ्मयना प्रथम, पुनीत, अने
संपूर्ण आदर्शरूप श्रुति भगवती सूक्तो वडे परम पुरुषनुंज स्तवन करे
छे; कर्मकांड वडे तेना श्रेष्ठ पथनुं विधान करी, तेना यशने विस्तारे
छे; अने अपतीम तेजोमय उपनिषदो द्वारा तेनाज अखंड सत्-
चिद्मय स्वरूपनुं निराजन करे छे. वळी भगवान् मनु, याज्ञवल्क्य,
पराशरादि धर्मशास्त्रकारो पण प्रभुनाज हृदयरूप धर्मने विधिनिषेध-
द्वारा उपासे छे. आदिकवि श्री वाल्मीकि सर्वव्यापक विष्णु भग-
वान्ना अवताररूप श्री रामचंद्रना अयननुंज पोताना अद्वितीय काव्य

વહે યશોગાન કરે છે. વઢી, જગત્ના ઉત્તમોત્તમ ઇતિહાસગ્રન્થમાં ભગવાન્ પારાશર ઈશ્વરનાં જગન્નિયામક તત્ત્વોની સમાલોચના કરાવતા, યોગેશ્વર ભગવાન્ના પક્ષનું ઐતિહાસિક સમર્થન વિસ્તારે છે. આ પછી આધિભૌતિક, આધિદૈવિક, અને આધ્યાત્મિક સત્યોનું નિરૂપણ કરનારા, અને પરમાત્મા પ્રત્યે અહૈતુક તથા અપ્રતિહત ભક્તિ પ્રેરનારા વેદોના નિષ્કર્પરૂપ પુરાણ ગ્રન્થોની ભાવનાની વિશુદ્ધિ વિષે શું કહેવું ? ભગવાન્ વેદવ્યાસ વ્રજે પુરુષાર્થોનું યથાર્થતઃ વિવેચન કરનારા ગ્રન્થોથી પણ પોતાને અકૃત્યકૃત્ય માની, શ્રી પરમાત્માની કલારૂપ અવતારોનું યશોગાન કરવા પોતાના દિવ્ય ગ્રન્થમાં પ્રવર્તે છે. તે પછી ભગવાન્ શ્રી શંકર આદિ આચાર્યો પણ પરમાત્માનું સ્વરૂપ કથન કરનારાં શાસ્ત્રોનેજ અવલંબે છે, વિસ્તારે છે, અને પ્રકાશે છે. આ પ્રણાળે આદર્શ ભાષાના આદર્શ સાહિત્યમાં ઈશ્વર એજ પ્રધાન વિષય છે, અને વિવિધ રીતે તેનુંજ સ્તવન ઇ ભાવના છે.

પ્રાકૃત ભાષાઓ પણ ગીર્વાણમાતાના ઉત્કૃષ્ટ પથનેજ ધણે અંશે સ્વીકાર્યો છે. હિન્દી ભાષાના અગ્રગણ્ય કવિ તુલસીદાસ શ્રી રઘુનાથનાં પુણ્યચરિતને સ્વભાષામાં રસમય અને શિષ્ટાચાર પ્રદર્શી વાણીમાં વર્ણે છે. ગુર્જરભાષાના આદિકવિ નરસિંહ તથા કવિવર પ્રેમાનંદ આદિ લેખકો પણ શ્રીહરિના યશ વિસ્તારવામાં વાણીનું માહાત્મ્ય માન્યું છે. મરાઠી ભાષામાં તુકારામ આદિની નૈસર્ગિક શક્તિઓ એજ વિષયમાં પ્રેરાઈ છે. વઢી બંગદેશનું પુરાતન બંગીય સાહિત્ય, તેમજ આધુનિક સાહિત્ય પણ પોતાના લોકવિખ્યાત

કવિવર વહે, ईश्वरનું ઘટઘટમાં દર્શન કરવાના ઉચ્ચગ્રાહને ધ્વનિત કરી રહું છે.

કાલવલ અને અવિદ્યાવલવશાત્ વિશેષ વિકૃત થયેલી પ્રાકૃત ભાષાઓ પળ આ ઉચ્ચગ્રાહનો કેવલ ત્યાગ કર્યો નથી. ગ્રીસના મહાચક્ષુ કવિએ દેવોનાં અનુકીર્તન સમેત તે પ્રજાના ધાર્મિક વિચારોને ઇતિવૃત્ત નિમિત્તે પ્રવોધ્યા છે. યાહુદીઓની ईશ્વર પ્રત્યેની પ્રેમ-પૂરિત ભાવનાઓ મહાત્મા ક્રાઇસ્ટના શિષ્યોએ સંગ્રથિત કરેલા પુણ્ય-ગ્રંથમાં પરાકાષ્ટાને પામે છે. ઇટાલીનો કવિવર ડેન્ટી, આંગલભૂમિનો મહાકવિ મિલ્ટન, તથા અન્ય ભૂમિઓના ઇમર્સન, શૉપનહોર આદિ વિદ્વાનો પળ એજ ઉચ્ચગ્રાહને અવલંબવામાં ઉત્કૃષ્ટતાને સ્વીકારે છે. ચીન, જાપાન આદિનું પુરાતન વાહ્મય, મહાત્મા કન્ફયુશ્ચસ અને બૌદ્ધધર્મના અનુયાયી સાધુજનોના ધર્મપ્રવોધક અને અદ્વૈતના કીર્તિ-ગીતના ઉદ્ગારોથી ભરેલું છે. ગ્રંદ, પાહવી, અને અરબી ભાષાઓ પળ પોતાના જગદિચ્છ્યાત શંદઆવસ્તા, કુરાન આદિ વંદનીય ગ્રંથો વહે પ્રમુનાજ પેગામને પ્રવોધે છે.

૧. આ પ્રમાણે દૈવી તેમજ માનવી વાહ્મયના પુરાતન આદર્શનો સહજ સમન્વય વની આવે છે. ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ, એ માનવ-જીવનના પુરુષાર્થ; તે પુરુષાર્થની સમ્યક્વ્યવસ્થા તથા સિદ્ધિને અર્થે વેદાદિશાસ્ત્રગ્રંથ; તે ગ્રંથોદિત વિદ્યાને સુસાધ્ય કરવા, અને અવિદ્યા તિમિરનું ઉદ્ગાઠન કરવાને સારુ શિષ્ટ સાહિત્ય; અને અ-

પૌરુષેય સનાતન વેદવાક્યને જેટલે અંશે અનુસરે, તેટલે અંશે તે સાહિત્યની યોગ્યતા : આ વિચારશ્રેણિને શાસ્ત્રનું, શિષ્ટોનું, અને અનુભવનું સમર્થન હોવાથી, આ યુગમાં પણ આ પુણ્યભૂમિના સુ-શિક્ષિત જનોને તે આદરણીય છે.

આ વ્યવસ્થા છતાં, યુગપ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલાં અનેક બળો આ વિવેકને નષ્ટપ્રાયઃ કરતાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. વ્યક્તપરિણામ-વતી પશ્ચિમાવિદ્યાના ચક્રથી જેમ ભારતભૂમિના ધાર્મિક, સામાજિક, અને રાજકીય આદર્શોનો હ્રાસ થયો છે, તેમ સાહિત્યની ભાવનાઓ પણ નિમ્નગામી થઈ છે; અને નૂતન ભાવનાઓને પરિણામે વિશેષ રજસ્તમોમય વનતા સામાજિક જીવનની વિકૃતિના પોષક અને સાધક વનતા જતા સાહિત્યથી વિદ્વાનોને અસંતોષ થાય, તે કાંઈ આશ્ચર્યજનક નથી. તથાપિ યુગનું ઠીકી તો પ્રથમ ચરણ છે; તેમાં તો આર્યોના પુરાતન શિષ્ટ આદર્શોનો વિશેષ પરાભવ ચિર-સ્થાયી થવો ઘટતો નથી.

મસ્તાવનાનું એક કાર્ય ગ્રંથના વિષય પ્રત્યે અભિમુખતા પ્રકટાવવાનું છે. આ લઘુ ગ્રંથના વિષયભૂત જ્ઞાનભક્તિચૈરાગ્યવિષે આધુનિક સમયમાં કાંઈક વિશેષ ઉદાસીન વૃત્તિ જોવામાં આવે છે. કેટલાકનું સમજવું એમ છે, કે કદાચિત્ આવી આવી વાતોથી સર્વે વીતરાગી થઈ જશે, તો હિંદુસ્તાનની શી ગતિ થશે ? વઢી વીજા કો-ઈનું એમ કહેવું છે, કે ભજનમાં અને વિરાગીપણામાં દેશેદ્ય શો થયો ? તથાપિ આ માન્યતાષાઢા દેશેરેત્સુક નાગરિકોને આ કલિ-

યુગના સમયમાં એવી થીતિ અથવા આવી ફિકર રાખવાની વહુ આવશ્યકતા નથી; કેમકે હવે સામાજિક સન્યાસીઓ મનોહર વહ્વા-
 ભૂષણો સજી, સભાઓ ભરી, ઉત્કંઠાધર્યાં, અને ચક્રમાં ચઢાવનારાં
 માપણો આપવામાં કટિવદ્ધ છે; અને વીજી તરફથી પશ્ચિમાવિદ્યાના
 સંસ્કારી સાક્ષરો સાહિત્યવૃદ્ધિનું નિમિત્ત કરી વૈરાગ્યનિવારક
 ગ્રંથો પણ મુલમ અને સંખ્યાબંધ કરી રહ્યા છે; એટલે દેશદાણવાળા-
 ઓને વિશેષ વૈરાગ્ય જામી જવાનો ભય નથી.

પરમાત્માની અપૂર્વ મહદ્વિભૂતિરૂપ જે કાલ યુવાનને વૃદ્ધ બનાવે
 છે, ધરા ધ્રુજાવનારાઓને ધરાના પરમાણુઓમાં લય કરી દે છે,
 અને જલ ત્યાં સ્થલ અને સ્થલ ત્યાં જલ ક્ષણમાત્રમાં કરી મુકે છે,
 એ અદ્ભુત નદ, પોતાના મહાન મુત્રધારની યોજનાનુસાર, નિરસ્ત-
 કલુષ પરસત્પનું ધ્યાન કરનારા, માનવ જાતિના આદર્શરૂપ, પરમ-
 મુલનો અનુભવ કરનારા, અને પ્રાણીઓના અભ્યુદય અને નિશ્ચેય-
 સ્ને સમ્યક્ પ્રકારે સાધનારા ઋષિ મુનિઓની આ ભારતભૂમિનાં
 દુર્વલ સંતાનોને ક્ષુદ્ર કામનાઓથી લાલાયિત કરે, એમાં કાંઈ આ-
 ર્થ્ય નથી. આપણી આ આર્યભૂમિમાં ધર્મ અથવા મોક્ષને સ્થાને ધન-
 પ્રાપ્તિ અથવા રાજકીય પ્રવૃત્તિને પરમપુરુષાર્થરૂપ મનાય, પરમાત્મા-
 ના નિઃશ્વસિતરૂપ વેદપુરાણાદિ આર્પ ગ્રંથોને સ્થાને રજસ્તમોમય
 આસુરીસંપત્તિપરાયણ ગ્રંથોનો સત્કાર થાય, આર્યોની સુવદ્ધ અને
 દેશના તેમજ મનુષ્યના કલ્યાણને સાધનારી વલ્લશાલિની સંસ્થા-
 ઓને સ્થાને તેમને અસ્તવ્યસ્ત કરનારાં મન્તવ્યોનો પ્રચાર થાય,

અને સાદા ને સરલ જીવનની ઉપાસનાને વદાલે કામલોભ અને ધનેચ્છાથી અનેક દિશાઓમાં દોડવાના પુરુષાર્થને ઉચ્ચતર સ્થાન મળે, એ આ યુગમાં સંભવે છે.

આ સર્વ વિપર્યયનો આરંભ અથવા અવિદ્યાની વિશિષ્ટ પ્રગતિ વ્યારથી થઈ, એના નિરીક્ષણમાં તવારીખ તપાસવાની આવશ્યકતા નથી. આ નહું સંક્રમણ આપણામાં પશ્ચિમાવિદ્યાના પ્રસારને આભારી છે. વ્યારથી વસિષ્ઠ, વ્યાસ, અને ચાલ્મીકિને તિલાંજલિ આપી, આપણા વિદ્યાર્થીઓએ વેકન, મિલ, અને સ્પેન્સરની શુદ્ધીક્ષા લીધી, ત્યારથી આ નવીન મોહતમસ્નો આરંભ છે. ભારતવર્ષનાં પુરાતન ઇતિહાસ, વિદ્યા, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સમાજવ્યવસ્થા, ભાષા, અર્થશાસ્ત્ર, રાજ્યવ્યવસ્થા, અને નીતિશાસ્ત્રનો જે વિદ્વાનોએ યથાર્થ અભ્યાસ કરેલો છે, તેમને આર્યભૂમિના સિદ્ધગૌરવને વિષે કાંઈ શંકા રહેતી નથી. એટલુંજ નહિ, પણ આધુનિક પાશ્ચાત્ય આશયો, ભાવનાઓ, અને વ્યવસ્થાઓમાં કાંઈ નવીનમહત્તા, નવીન સત્ય, અથવા અપૂર્વ દક્ષતાનો ભાસ થતો નથી. આ પ્રસંગે તે દેશોમાં પ્રસરેલા અજ્ઞેયવાદ (agnosticism) અને ઉત્ક્રાંતિવાદ (evolutionism) નો આશ્રય કરનારા સાક્ષરોને સૂચવવાની આવશ્યકતા થાય છે, કે તે વાદોને સિદ્ધાન્તરૂપ માનવા, અથવા સર્વ મનુષ્યોએ સિદ્ધાન્તરૂપ સ્વીકાર્યા છે એમ માનવું, એ વસ્તુસ્થિતિની અન્યથાકલ્પના છે. અજ્ઞેયવાદ તો મલિન હેતુઓથી ઉત્પન્ન થયેલો અને ધર્મને વિસારવા અને સંસારને વિકસાવવાની યુક્તિરૂપ હોઈ, તેની માત્ર ઉપેક્ષાજ

કરીએ છીએ. તથાપિ ઉન્ક્રાંતિવાદમાં તે માલિન્યો ઉપરાંત, અનેક ક-
 લ્યાણનાશિની વ્યંજનાઓનો આવિષ્કાર થયો છે. તે સંબંધે ગ્રંથોનું
 નિરીક્ષણ કરતાં જે પંડિતો તે વાદને સ્વીકારી છે છે, તેમની બુદ્ધિનું
 ચાંચલ્ય પ્રત્યક્ષ થાય છે. જે વાદને વિષે ભિન્નભિન્ન અનુયાયીઓ
 તેનાં ભિન્નભિન્ન લક્ષણો (definitions) વાંધે છે, જેની અંતર્વ્યવ-
 વસ્થા સંબંધે તેનાજ અનુયાયીઓમાં તીવ્ર મતભેદ છે, જેના આદિ
 પુરુષનાં મન્તવ્યોમાં યુક્તિવિરોધ અને વસ્તુસ્થિતિવિરોધ મનાય છે,
 જેના કોઈ અનુયાયીનું કોઈ પણ પુસ્તક, તે મતાનુયાયીઓમાં સર્વ-
 માન્ય થયું નથી, અને જે વાદને એક શતક પૂરું થતાં પ્હેલાં યુરોપ-
 ની રણભૂમિમાં ગર્જના કરતી, વિપમય વાયુથી મશ્તુનાં મનુષ્યોને
 જડવત્ કરી દેતી નવીન શોધો પ્રત્યુત્તર આપ્યો છે, તે વાદને કયો
 વિવેકી મનુષ્ય સ્વીકારે ?

વાસ્તવિક રીતે આપણાં શાસ્ત્રોમાં પ્રદર્શિત કરાણી, સર્વ શિષ્ટ
 વિદ્વાનોએ પ્રત્યક્ષ કરેલી, અને બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યોએ અનુભવેલી સૃષ્ટિ-
 ક્રમની જે વ્યવસ્થા છે, તેનેજ ઇતિહાસ, સાહિત્ય, તથા અનુમાનની
 વાસ્તવિક સહાયતા છે. વિકૃતિ એ જગતનો સ્વભાવ છે. જેમ મેઝવેલા
 દૂધની અમુક સમય પછી અમુકજ સ્થિતિ નિર્ણિત થઈ જાય છે, તેમ
 જગતનો ક્રમ પણ પરમાત્માની ઈચ્છાની સાથેજ નિયત થઈ જાય છે.
 અને નિયતક્રમનું દર્શન ભવિષ્યનાં અનુમાનોની સિદ્ધિવડે સુસ્પષ્ટ
 થાય છે. સત્ત્વમધાન અને શુભવાસનાઓના વાહુલ્યવાળો સત્પુગ
 પ્રથમ પ્રવર્તે છે. તેમાં ઈશ્વરાનુગ્રહથી પ્રાપ્ત થયેલું જ્ઞાન અને તેના

સાધનભૂત તપનો વિશેષ પ્રચાર હોય છે. ત્રેતા, તથા દ્વાપરમાં વાસનાઓમાં માલિન્યવૃદ્ધિથી, વિદ્યાકલાઓના દુરુપયોગથી, અને અનૃતના આઘાતથી, ક્રમશઃ અધોગતિ થાય છે. એ નિમ્નગતિ કલિયુગમાં પોતાનું વિશેષ બલ દેખાડે છે; પાશ્વંડ વિશેષ પ્રવર્તે છે; આસુરીજનોને અનુકૂલતા ભાસે છે; મનુષ્યોમાં દારુણ અને અધર્મપ્રધાન યુદ્ધો થાય છે; પ્રતારણા અને પ્રાણધ્વંસની કલાઓ, અને તેમનો દુરુપયોગ વધે છે; અને ધાર્મિક તથા નૈતિક અધોગતિ થાય છે. આ પ્રમાણે આપણા દેશની કાલચલને આધીન અને સૃષ્ટિના વિકૃતિક્રમને અનુસાર, જે અવનતિ થડ છે, તેવીજ અવનતિ અન્ય સર્વ દેશોમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તે ઉપરથી વિકૃતિના સિદ્ધાન્તને ઐતિહાસિક અનુભવનું સમર્થન મળે છે; અને તે ઢાર્વિન સ્પેન્સર આદિ તર્કવાદીઓનાં ધર્મહાસાર્થે યોજાણાં શિથિલ વાગ્જાલોથી અથવા તેમના ચલિદાનભૂતજનોના વાર્ચાતુર્યથી સ્ખંડિત થતો નથી. યદ્યપિ કાલ તો વાસ્તવિક રીતે નિર્લેપ છે, તથાપિ વિકારમય જગત્ની નિશ્ચિતકાર્યકારણપરિણામરૂપ અવસ્થિતિને કાલના સહજ વોધક શબ્દથી વ્યવહારાય છે.

આપણી અવનતિનો એક અંશ આ કાલચલને આધારી છે; તથાપિ વીજો અંશ પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોના પરિણામરૂપ છે; અને તેની ચિકિત્સા શ્રમસાધ્ય છે. જેમ સાત્વિકચલો મનુષ્યને જ્ઞાનમાં યોજે છે, તેમ રાજસી ચલો ક્રિયામાં, અને તામસી ચલો પ્રમાદમાં મનુષ્યને પ્રેરે છે. માનુષી સાહિત્યમાં પણ આ ત્રણ પ્રકારનાં ચલો વિદ્યમાન

હોય છે. રજઃ અને તપઃ નું સત્ત્વવદે અને મલિન સત્ત્વનું શુદ્ધ સત્ત્વ-
વદે હનન કરવાનું વેદવિદો વિધાન કરે છે.

સર્વ કાલે ઉત્પન્ન થતા સર્વ વિષયોના મહાપ્રશ્નોના સમાધાન
અને નિર્ણયમાં શાસ્ત્રોજ પરમપ્રમાણરૂપ છે. ભગવતી ઉપનિષદ્ (મુક્તિ-
કોપનિષદ્) બે પ્રકારના પુરુષાર્થ દર્શાવે છે; શાસ્ત્રિત અને ઉચ્છાસ્ત્ર
અથવા શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ. શાસ્ત્રિતથી પરમ અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને
શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પુરુષાર્થથી અનર્થ ઉત્પન્ન થાય છે. વાસ્તવિક રીતે વે-
દાન્તની દૃષ્ટિએ અવિદ્યાજનિત વાસનાના ફલરૂપ સંસારમાં જીવને
ઈશ્વર, ગુરુ, અને શાસ્ત્રની આજ્ઞા વિના કાંઈ પણ કર્તવ્ય નથી; તે
ત્રણેના પ્રભાવ અને પ્રસાદવદે મનુષ્ય ક્રમશઃ સમ્યક્ પ્રયત્નવદે
જન્મજન્માન્તરથી દુઃખરૂપ પ્રત્યક્ષ થતા આ સંસારથી તરી જાય છે.
વૈરાગ્ય, વાસનાક્ષય, મનોનાશ, એ સર્વે ધીર પુરુષોને પરમકલ્યાણ
અને આનંદની સિદ્ધિનાં સાધનો છે. ઇટલાજસારુ ભગવાન્ શંકરા-
ચાર્ય વૈરાગ્યને સાધનોમાં અગ્રણ્ય સ્થાપે છે. તે વૈરાગ્યતરફ અભાવ
એ વસ્તુસ્થિતિના અદર્શનનું ફલ છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં પણ ભગવાન્
વેદવ્યાસ વૈરાગ્ય અને ભક્તિનું માહાત્મ્ય વિસ્તારે છે. કદાચિત્
પશ્ચિમાંવિદ્યાના કવલભૂત જનોને પુરાણાદિ શાસ્ત્રમાં અશ્રદ્ધા અથવા
દોષદૃષ્ટિ થાય, તો તે તેમના દૃષ્ટિભેદનું પરિણામ છે. શ્રીમદ્ભાગ-
વત સમાન ચલવાન્, સંપૂર્ણ, અદ્ભુત, અને મનોહર ગ્રંથ હજી પૃથ્વી-
માં પ્રકટ થવો વાકી છે. આપણાં શાસ્ત્રો સ્વમહિમાથીજ ધીમન્તોના
ત્રિવાસસ્થાનરૂપ, અને શ્રી સરસ્વતી દેવીની તેજોમય મૂર્તિરૂપ ગર્જી.

રયાં છે. એ શાસ્ત્રો બુદ્ધિની નિકપશિલા છે. તેમના મત્યેનું મનુષ્ય-
નું મન્તવ્ય તેના પોતાના અધિકારને સૂચવે છે, શાસ્ત્રની પ્રતિ-
ષ્ઠાને સ્પર્શ કરતું નથી.

પાશ્ચાત્ય દેશોની સર્વ વસ્તુઓ ઉપર મોહ વ્યાપી રહ્યો હતો, તે
સમય હવે ગયો છે; યુરોપના ફલ્લહલ્લતા સુધારાને પણ તોપોના
ધુમાડાની ફાંચ લાગી ગઈ છે; અને આ દેશમાં ફટ સુધરી ગયેલાં
નરનારીઓ પણ પોતાનાં દૃષ્ટાંતોવડે લોકોને ઘટતો અનુભવ અને
શિક્ષા આપ્યાં છે; ઇટલે મોહદશા તો હવે ફાંફ પલટાઈ છે. હવે
પ્રમાદ ચાલે છે, અને અનિષ્ટ વલો અન્યરુપે દર્શન દે છે. આ દશામાં
વિલાયતી વસ્તુઓથી હિન્દનું હિત કરનારા વ્યવહારકુશલ નરો
પણ દુનિઆને શુકાવવા ચૂકતા નથી. શાસ્ત્રને વિસરાવવા સાહિ-
ત્યનો પ્રસાર સાધ્યો છે; બુદ્ધિને ભ્રષ્ટ કરવા આચારચંડન યોજ્યું
છે; જુના વિચારોને તોડવા નવી કેલ્લવળીની સામગ્રી રચી છે; અને
ધર્મનો પરાજય કરવા તેના પોપકોની નિન્દા શરૂ કરી છે.

સ્થાને પ્રવૃત્તિનો મહિમા ગવાવા લાગ્યો; આર્યજીવનના ઉચ્ચ 'આ-
દર્શો' વિસરાવા લાગ્યા; શિષ્ટોષ વાંધેલી પ્રણાલિકાઓ અને મર્યા-
દાઓ તોડવામાં ચાતુર્ય મનાવા લાગ્યું; અને શાસ્ત્રવાક્યોના અર્થો
પલટાવી તેમનો સ્વેચ્છાનિયોગ શરૂ થયો.

આપણા માનનીય રાજ્યકર્તાઓએ આપણા દેશને સુધારી સર્વો-
ન્નુપવરસિક કરવાની ઇચ્છાથી પશ્ચિમાવિદ્યા આ દેશમાં પ્રસારી છે.
તથાપિ ભિન્ન આદર્શોને ઉપાસનારા ભારતવપને સારું તે યોગ્ય
નથી, એ વાર્તાનું તેમનામાંના દક્ષ નીતિજ્ઞોને કાંઈક અંશે દર્શન થયું
જણાય છે. દૃશ્યમાન થયેલાં પરિણામોથી તેઓ એમ કલ્પના કરે,
કે પાશ્ચાત્ય સાયન્સથી મનુષ્યો ઉપદ્રવકર રસાયનો ઘનાવતાં શીખે
છે, ત્યાંના ઇતિહાસથી રાજ્યસત્તાના પ્રતિપક્ષી થવા પ્રેરાય છે, અને
ત્યાંની ફીલસૂફીથી પાશ્ચાત્ય બુદ્ધિવલ્લી અવમાનનાં કરવાનો આ-
રંભ કરે છે, તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. ભારતભૂમિની પુરાતન સદ્-
વિદ્યાના પુનઃ પ્રચારમાં મજાનું તેમજ તેમનું હિત છે, એનું તેમને જેમ
શીઘ્ર દર્શન થાય તેમ લાભ છે. ધર્મના સાત્ત્વિક સંસ્કારોથી હીન
મજા કદી પણ રાજાના યજ્ઞને વિસ્તારતી નથી.

સમયનાં વલનું દર્શન કરતાં પ્રત્યક્ષ થાય છે, કે આપણા સના-
તન ધર્મના શિષ્ટ સંપ્રદાયને ઘણા પ્રકારની પ્રતિકૂલતા છે. રાજ્ય-
કર્તાઓએ આપણા ધર્મ તરફ ઢહાપણભરી અનાદેષપનીતિ સ્વીકારા
છે; તથાપિ પશ્ચિમાવિદ્યા સંપૂર્ણ અંશે પ્રતિકૂલ છે; અને સહાનુભૂતિની

સહાયતા પણ વિપક્ષને છે. આ દેશમાં આવિષ્કૃત કરાયેલાં નવાં યાન્ત્રિક સાધનો પણ પ્રતિકૂલનામાં વૃદ્ધિ કરે છે. નવાં ઉત્પન્ન થયેલાં આદર્શો તથા નૂતન વિચારમધાન સંગ્રશક્તિઓ પણ પ્રતિકૂલ ક્રિયા કરે છે. તથાપિ પ્રતિકૂલતાથી ભયभीત થવાનું નથી; પણ ઊલટું વીર પુરુષોણ સત્ય ધર્મના સંરક્ષણને અર્થે વિશેષ દૃઢતા, દક્ષતા, અને બહુશ્રુતતા સમેત કટિવદ્ધ થવાનું છે. ધર્મના સંરક્ષણના ફલની ગણના વિધાતાથી પણ કરી શકાતી નથી.

જે વિદ્વાનો ધર્મને જાણે છે, તેઓ તેની સર્વમાવે પૂજાજ 'કરે છે; વળી જે વિચક્ષણ મનુષ્યો પ્રત્યક્ષ અનુમાનાદિ સાધનો વડે નિત્ય અનુભવાતા સંસારનું નિરીક્ષણ કરે છે, તેઓ પણ કલ્યાણને અર્થે ધર્મનાજ વિમલ પથને સ્વીકારે છે. ધર્મને વિષે અનાસ્થાબુદ્ધિ કરવી, એ સ્થૂલદષ્ટિનું પરિણામ છે. ધર્મના વલનો વિજય, અને અધર્મનો પરાભવ આપણે પ્રત્યેક સમયે અનુભવીએ છીએ. ધર્મ તે અભ્યુદય તથા નિઃશ્રેયસનો સાધક શાસ્ત્રોક્ત જીવનયાત્રાનો માર્ગ છે. તે પથમાં વિચરવું, અથવા અન્ય માર્ગમાં પ્રવર્તવું, એ મનુષ્યના સ્વભાવને આધીન છે. જેમ ईશ્વર મનુષ્યો પાસે આવી પોતાનું અસ્તિત્વ સાચીત કરી આપવાનું ઔત્સુક્ય રાખતા નથી, તેમ ધર્મ પણ મનુષ્યો તેને ન અનુસરે તો તેમને પોતાની પાસે મલ્લ-યુદ્ધમાં આવી જવા આદાહન કરતો નથી. ધર્મને અનુસરવું ન અનુસરવું, તે પોતાના હિતાહિનને અર્થે છે. તથાપિ જે પ્રકારની ક્રિયા, તે પ્રકારનું ફલ સિદ્ધ છે. ધર્મનો ત્યાગ કરનારાં મનુષ્યોની અધોગતિ કોણે

જોડ નથી ? ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈનાં કુટુંબોની પાયમાલીનાં દૃષ્ટાંતો મોજુદ છે. ધર્મથી ચ્યુત થયેલા રાજાઓ વિવશ અથવા રાજ્યભ્રષ્ટ થયાની ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. પુરાતન ઉન્નત ધર્મમાંથી પતિત થયેલા દેશોની પદ્ધતી પ્રત્યક્ષ છે. વ્યવહારસાધનાને અર્થે ચયેષ્ટ પ્રયત્નો કર્યા છતાં પણ ધર્મવિહીન થયેલો જનસમાજ ક્ષેમને પ્રાપ્ત થતો નથી. લ્યુથરના સમયથી આરંભાઈને જે ધર્મતિરસ્કાર ઇસ્વીસનના અઠારમા શતકાન્તની ફ્રાન્સની રાજ્યક્રાન્તિના સમયના અધર્મમાં પરિણત થયો તેની ક્રમશઃ અભિવૃદ્ધિ જગતના મહાસંગ્રામમાં ફલિત થઈ છે, એ કયા વિચારકથી અજ્ઞાત છે ?

આ વધતી જતી અધોગતિ, આ ધર્મહાનિ, અને આ આચાર-ભ્રષ્ટતાની તરફ ઢાંકપીછોડો અથવા ઉપેક્ષા કરવા જેવું નથી. ધર્મ-યોગમાં ઉચ્ચુક્ત વિદ્વાનોની આ ઉન્નત ધર્મમાર્ગના ઉચ્છેદ પ્રત્યે ઉપેક્ષા ઘટતી નથી. કેમકે જે નવાં વલ્લો પોતાનો અધિકાર જમાવવાને તૈયાર થયાં છે, તે સમાજના નાશનાં વીજો છે, એટલુંજ નહિ, પણ ઇષ્ટ વસ્તુઓનો હાસ કરી અનિષ્ટ વસ્તુઓના ચક્રમાં જનસમાજને ફેંકી દેનારાં છે. આ પરિસ્થિતિમાં જેને ઈશ્વરે શાસ્ત્રયુક્ત સદ્વિચારો આપ્યા છે, તેમણે તે વિચારોવડે ધર્મસંરક્ષણ કરવું તે કર્તવ્ય છે. આ અળીના સમયમાં, મીઠું મનાવી, હા એ હા ભળી, પોતાના ગૃહસંસારને પુષ્ટ કરવાની નીતિને અનુસરનારા પોતાનું કર્તવ્ય વિસરી જાય છે. ઉચ્છેદકોના વિચારો વિશેષ સારા કેમ ન હોય, એ શંકા અસ્થાને છે. કેમકે પ્હેલું તો શાસ્ત્રથી વ્યતિરિક્ત વિશેષ પ્રમા-

સહાયતા પણ વિપક્ષને છે. આ દેશમાં આવિષ્કૃત કરાયેલાં નવાં યાન્ત્રિક સાધનો પણ પ્રતિકૂલનામાં વૃદ્ધિ કરે છે. નવાં ઉત્પન્ન થયેલાં આદર્શો તથા નૂતન વિચારમધ્યમ સંગ્રહશક્તિઓ પણ પ્રતિકૂલ ક્રિયા કરે છે. તથાપિ પ્રતિકૂલતાથી ભયभीત થવાનું નથી; પણ હલકું ધીર પુરુષોણ સત્ય ધર્મના સંરક્ષણને અર્થે વિશેષ દૃઢતા, દક્ષતા, અને વહુશ્રુતતા સમેત કટિવદ્ધ થવાનું છે. ધર્મના સંરક્ષણના ફલની ગણના વિધાતાથી પણ કરી શકાતી નથી.

જે વિદ્વાનો ધર્મને જાણે છે, તેઓ તેની સર્વભાવે પૂજાજ કરે છે; વળી જે વિચક્ષણ મનુષ્યો પ્રત્યક્ષ અનુમાનાદિ સાધનો વડે નિત્ય અનુભવાતા સંસારનું નિરીક્ષણ કરે છે, તેઓ પણ કલ્યાણને અર્થે ધર્મનાજ વિમલ પથને સ્વીકારે છે. ધર્મને વિષે અનાસ્થાવુદ્ધિ કરવી, એ સ્થૂલદૃષ્ટિનું પરિણામ છે. ધર્મના ચલનો વિજય, અને અધર્મનો પરાભવ આપણે પ્રત્યેક સમયે અનુભવીએ છીએ. ધર્મ તે અભ્યુદય તથા નિઃશ્રેયસનો સાધક શાસ્ત્રોક્ત જીવનયાત્રાનો માર્ગ છે. તે પથમાં વિચરવું, અથવા અન્ય માર્ગમાં પ્રવર્તવું, એ મનુષ્યના સ્વભાવને આધીન છે. જેમ ईશ્વર મનુષ્યો પાસે આવી પોતાનું અસ્તિત્વ સાચીત કરી આપવાનું ઔત્સુક્ય રાખતા નથી, તેમ ધર્મ પણ મનુષ્યો તેને ન અનુસરે તો તેમને પોતાની પાસે મલ્લ-યુદ્ધમાં આવી જવા આદાહન કરતો નથી. ધર્મને અનુસરવું ન અનુસરવું, તે પોતાના હિતાહિનને અર્થે છે. તથાપિ જે પ્રકારની ક્રિયા, તે પ્રકારનું ફલ સિદ્ધ છે. ધર્મનો ત્યાગ કરનારાં મનુષ્યોની અધોગતિ કોણે

જોડ નથી ? ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈનાં કુટુંબોની પાયામાલીનાં દૃષ્ટાંતો મોજુદ છે. ધર્મથી ચ્યુત થયેલા રાજાઓ વિવશ અથવા રાજ્યભ્રષ્ટ થયાની ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. પુરાતન ઉન્નત ધર્મમાંથી પતિત થયેલા દેશોની પડતી પ્રત્યક્ષ છે. વ્યવહારસાધનાને અર્થે ચ્ચેષ્ટ પ્રયત્નો કર્યા છતાં પણ ધર્મવિહીન થયેલો જનસમાજ ક્ષેમને પ્રાપ્ત થતો નથી. લ્યુથરના સમયથી આરંભાઈને જે ધર્મતિરસ્કાર ઇસ્વીસનના અઢારમા શતકાન્તની ફ્રાન્સની રાજ્યક્રાન્તિના સમયના અધર્મમાં પરિણત થયો તેની ક્રમશઃ અભિવૃદ્ધિ જગત્ના મહાસંગ્રામમાં ફલિત થઈ છે, એ કયા વિચારકથી અજ્ઞાત છે ?

આ વધતી જતી અધોગતિ, આ ધર્મહાનિ, અને આ આચાર-ભ્રષ્ટતાની તરફ ઢાંકપીછોડો અથવા ઉપેક્ષા કરવા જેવું નથી. કર્મ-યોગમાં ઉચ્ચુક્ત વિદ્વાનોની આ ઉન્નત ધર્મમાર્ગના ઉચ્છેદ પ્રત્યે ઉપેક્ષા ઘટતી નથી. કેમકે જે નવાં વલ્લો પોતાનો અધિકાર જમાવવાને તૈયાર થયાં છે, તે સમાજના નાશનાં વીજો છે, એટલુંજ નહિ, પણ ઇષ્ટ વસ્તુઓનો હાસ કરી અનિષ્ટ વસ્તુઓના ચક્રમાં જનસમાજને ફેંકી દેનારાં છે. આ પરિસ્થિતિમાં જેને ઈશ્વરે શાસ્ત્રયુક્ત સદ્વિચારો આપ્યા છે, તેમણે તે વિચારોવડે ધર્મસંરક્ષણ કરવું તે કર્તવ્ય છે. આ અળીના સમયમાં, મીઠું મનાવી, હા એ હા ભળી, પોતાના ગૃહસંસારને પુષ્ટ કરવાની નીતિને અનુસરનારા પોતાનું કર્તવ્ય વિસરી જાય છે. ઉચ્છેદકોના વિચારો વિશેષ સારા કેમ ન હોય, એ શંકા અસ્થાને છે. કેમકે પ્હેલું તો શાસ્ત્રથી વ્યતિરિક્ત વિશેષ પ્રમા-

ગભૂત કોઈ ધર્મવોધક-કર્તવ્યવોધક ગ્રંથ નથી; અને હોઈ શકે નહિ. અને વીજું, અનુભવમાં પળ, નૂતન વિચારાનુવાદકોના વિચારોના ફલરૂપ તેમનાં સંતાનોનાં ષ્રદ્ધાચરણો તેમનાજ હૃદયોમાં અસંતોષ, તિરસ્કાર, અથવા ધિક્કાર ઉત્પન્ન કરી રહ્યાં છે. કામનાનાં વીજકો-માં અભિવૃદ્ધિ કરી, મલિન વાસનાઓને વધારનારી ધર્મોચ્છેદક પદ્ધતિને સુધારો કહેવામાં હવે લોકો વક્રોક્તિનું દર્શન કરે છે, એ સ્વાભાવિક છે. આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થશે, કે ધર્મનાં પોપક વળોનો ઉપયોગ અને એકીકરણ થવાની આવશ્યકતા છે. આપણા દેશમાં ધર્મ-પ્રચારક વિદ્વાનોની વધતી જતી સત્તા એ એક શુભ ચિન્હ છે. વેદાન્ત, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, આદિ વૈદિક સનાતન ધર્મના ગ્રંથો પ્રત્યે વધતી જતી આસ્થા, એ પણ સુચિન્હ છે. વીજી તરફથી ધર્મોચ્છેદકસંસ્કારોનો અભ્યાસ પાઠશાળાઓમાં ચાલુજ છે, તથાપિ ઉચ્છેદક પક્ષનો કોઈ મહાવલ્લવાન્ વિપરીતાક્ષર સાક્ષર કવિનર્મદ પછી તે પક્ષનું સમર્થન કરવા નીકળ્યો નથી, એ પણ અર્થસૂચક ચીના છે. હવે ધર્મિષ્ઠ વિદ્વાનોના હાપોહ પાસે પ્રતિષ્ઠા પામી ન શકે એવા લેખો લખી કાલક્ષેપ કરવાને સ્થાને સત્તાધીશોની સર્વભાવેન શુશ્રૂષા વડે તેમનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરી વ્યવહાર સિદ્ધ કરવાનું તે પક્ષ વધારે હાપણભર્યું ગણે છે. હવે તે વિચારોનો પ્રચાર કરવાને ધીમાં, ફલકાં, છૂપાં, અને યુક્તિભર્યાં પગલાંઓ લેવાય છે. તેઓનો એક પણ સિદ્ધાન્ત આર્ય ધર્મશાસ્ત્રોના તીવ્ર પ્રતાપની પાસે પોતાની દૃઢતા જાલ્લી શક્યો નથી. વઢી ગુજરાતી ભાષાનું અગ્નિમપત્ર પરદેશગમનનો

નિષેધ કરનારા, અને પાશ્વંડમતનું સ્વંદન કરનારા વલ્લવાન્ છેલ્લો પ્રસિદ્ધ કરે, એ વાર્તા પણ ગુર્જરભૂમિના હજ્જવલ ભવિષ્યની આગાહી આપે છે.

જેમ આપણાં પુરાતન ગૌરવનાં યથારુચિ વિવિધ લક્ષણો મનુષ્યો વાંધે છે, તેમ આપણી આધુનિક અધોગતિના અર્થમાં સૌ પોત-પોતાના રુચિવૈચિત્ર્યને અનુસાર ચપેચ્છ કલ્પનાઓ કરે છે. વાસ્તવિક રીતે આ બન્ને વિષયમાં વિવિધ હેતુઓનો સંયોગ થઈ અનેકાનેક મૂલો ઉત્પન્ન થઈ પ્રસરેલી છે. આપણો ઇતિહાસ અને તેની કાલ-ગણનાને જૂઠાં માની, તેને ઘાઈવલની સૃષ્ટિનાં છ હજાર વર્ષમાં યદ્વા-તદ્વા ભચડી દેવામાં આવ્યાં છે. તેમ કરવામાં આવે, એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી; પણ તેને આપણા દેશના કહેવાતા સાક્ષરો માન્ય કરે એમાં આશ્ચર્ય છે. કોઈ ટીકાકાર કદાચિત્ તેમની દયા જાણી, શોધ-ખોલ અને તર્ક વઢે એવો નિર્ણય થયો છે, એમ કહેવા ઇચ્છે તો તેને એટલાજ પ્રત્યુત્તરની આવશ્યકતા છે, કે તેને શોધખોલ તથા તર્કો અને તારવેલાં નિગમનો વચ્ચેના યથાર્થ સંબંધનું ભાન નથી. આપણા અર્વાચીન ઇતિહાસમાં કેટલી ગડબડ થઈ છે, તે દિવસે દિવસે પ્રસિદ્ધિમાં આવતું જાય છે, તો પછી પ્રાચીન ઇતિહાસ કે જેને વિષે યદ્વાતદ્વા તર્કો વાંધવાની, પશ્ચિમાવિદ્યાભ્યાસીને પુષ્કળ અનુકૂળતા મળે છે, તેને વિષે તો કહેવુંજ શું ? આપણા પવિત્ર ગ્રંથોમાં પ્રકાશમાન થતા ઇતિહાસને અપમાન ગણવો, એ તે ગ્રંથોનો તિરસ્કાર કર્યા વરાવર, અને ધર્મનાં મૂલોનું ઉચ્છેદન કર્યા વરાવર છે, એટ-

લુંજ નહિ, પરંતુ સત્યના પરમ ઊપાસકોઈ માનવજાતિને સ્નેહ, દયા,
અને દક્ષતાપૂર્વક આપેલા પુરાતન ઇતિહાસના મહાન્ દાયમાનોને
શુભાવી નામવા સમાન છે.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં મૂર્ત થયેલા ઇતિહાસનું કોઈ પણ અન્ય મજાના
ગ્રંથ જોડે સાદૃશ્ય કલ્પી, તેની તુલના કરવાની નથી. વસ્તુતઃ
જગત્નો પ્રાચીન ઇતિહાસ તેની સર્વથી વિશેષ બુદ્ધિમતી, ધર્મિષ્ઠ,
અને સાત્ત્વિક મજાની પાસેજ સ્વાભાવિક રીતે રહા ગયો છે.
શાસ્ત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો ઇતિહાસ વાસ્તવિક રીતે માનવ જાતિનો
ઇતિહાસ છે. મહાભારતના યુદ્ધના નિકટ સમયનો અન્યદેશોનો
યર્ષિકચિત્ ઇતિહાસ અન્યદેશોની સામગ્રીને આધારે દેખાડવામાં
આવે છે, તે પણ આર્ય મજાનાં સંતાનોના દેશાન્તર પ્રસારનીજ
વ્યંજના કરે છે. મિશ્ર ઇત્યાદિક દેશોમાં સૂર્યની પૂજા હતી, એ પ્ર-
સિદ્ધ છે; ચલી ઇરાનાદિ દેશોના પુરાતન ગ્રંથોમાં પણ આર્યોના મૂળ
જ્ઞાનરાશિ વેદના વિચ્છિન્નપરંપરાવાળા યથાપ્રતિગોઠવેલા વિચારો-
નું દર્શન થાય છે; ગ્રીસ તથા રોમનાં દેવદેવીઓનાં નામાભિધાન
તથા કથાઓમાં પણ આપણી પુરાણકથાઓના ભ્રષ્ટરૂપની શાંસ્લી
થાય છે. વાકીનો ઇતિહાસ તો વિશેષ અર્વાચીન છે. જગત્ના પુરા-
તન કાલના ઇતિહાસનું આપણા જે શાસ્ત્રગ્રંથોમાં વિવેચન છે, તે
ગ્રંથોના અભ્યાસવડે તેના આદ્યદૃષ્ટાઓના સત્ય ઉપરના નિર્મલ અ-
નુરાગ અને તેમના ઉદાર, સ્થિર, અને સાત્ત્વિક અંતઃકરણનું દર્શન
થાય છે. તેમનાથી વિશેષ યોગ્યતાવાળો વીજો કોઈ પ્રાચીન અથવા

અર્વાચીન લેખક તેમના જેવી ઉન્નત ભાવનાઓ અને આદર્શવાળો દૃશ્યમાન થતો નથી. એટલે એજ નિષ્કર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, કે શાસ્ત્રોદિત ઇતિહાસને અસત્ય અથવા અશક્ય કહેવામાં જે તર્કનો ઉપયોગ થાય છે, તે યથાન્યાય નથી. વહી તર્કમાત્રથી સત્યપ્રાપ્તિનો અસંભવ છે.

જ્યારે આપણે સૃષ્ટિના ધીમે ધીમે પલટાતા ક્રમનું નિરીક્ષણ કરીએ છીએ, અને હજારો, લાખો અને કોટ્યાવધિ વર્ષો પહેલાં કયા કયા વિભિન્ન સંયોગોમાં જગત્ હશે, તેનું અનુમાન કરીએ છીએ, ત્યારે આપણી શાસ્ત્રકથાઓમાં કાંઈ અસંભવ જેવું જણાતું નથી, એટલુંજ નહિ, પણ તે તે અન્ય પરિસ્થિતિઓમાં તેવા તેવા વિચિત્રજ ઇતિહાસો સંભવે છે એ ખાન થાય છે. પ્રતિદિન નવતા ધારણ કરતા અવિશ્વસનીય સાયન્સની આધુનિક દૃષ્ટિ પણ તે કથાઓ અસંભવિત નથી. જેમકે, નિયન્ત્રિત મનના અદ્ભુત વલનું દર્શન થતું જાય છે; શબ્દની પદાર્થોત્પાદક શક્તિ પ્રમાણિત થઈ છે; વહી ઝળ્પતાને જીવનનું તત્ત્વ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે; પૃથ્વી પહેલાં અતિ ડળ્પ દશામાં હતી, એમ સ્વગોળ વેત્તાઓ કલ્પે છે; ડળ્પતા પદાર્થનું કદ વધારે છે, અને પદાર્થ શીતલ થતાં તેનું કદ ઘટતું જાય છે, એમ પદાર્થવિચારકો કહે છે. આવી સર્વ વાર્તાઓનું નિરીક્ષણ કરતાં વિશેષ પુરાતન કાળમાં મનુષ્યોનાં સ્થૂલ શરીર અને આયુષ્ય ઘણાંજ વિશેષ હોય, એમ સ્વાભાવિક દેખાય છે; અને તેવાં નિમિત્તે આપણાં શાસ્ત્રોની નિન્દા કરવી એ મેકાંછેની યુગ્ધતાનોજ વિભાગ પ્રત્યક્ષ થાય છે.

આધુનિક પ્રવૃત્તિપરાયણ વિષયાભિમુખ પંડિતોએ પુરાણોની જે અવગણના કરી છે, તે વિચારપુરસ્સર કરેલી છે; કેમકે ઘેદમાં પરમાત્માની સ્તુતિ અને યજ્ઞોનાં વિધાનાદિક વિષય હોવાથી, અને ક્ષેપક કહી પ્રતિકૂલ ભાગ ઘર્જિત કરવાથી, જે માર્ગમાં નિષ્કર્ષને દોડાવવો હોય, તે સાચી સ્વોત્તરી રીતે પણ સાધી શકાય છે. સ્મૃતિ-ગ્રંથોમાં પરસ્પર ભેદ છે, અને સમયાનુસાર યુક્તિથી નિર્ણય કરવો જોઈએ, એમ કહી તેમાંથી પણ સ્વસી જવું સ્હેલું પડે છે; પણ પુરાણ-ગ્રંથોમાં તો એના એજ મહાન્ સિદ્ધાન્તો, ઉપદેશો અને આજ્ઞાઓ વડે એવી દૃઢતાથી, સ્પષ્ટતાથી અને પ્રેરણાશક્તિથી વિસ્તારવામાં આવ્યા છે, કે અર્થનો અનર્થ કરનારાઓને તેમાં અવકાશ નથી. તપ, વૈરાગ્ય, સંસારની અસારતા, વિષયી જનોનો પરિત્યાગ, સન્ત પુરુષોનો સમાગમ, સંન્યાસનો મહિમા इत्यादि भावनाઓને વજ્રલેપ સમાન તે પુણ્યગ્રંથોના શ્લોકે શ્લોકમાં જઢી દીધી છે; અને તેનો વિજય પ્રત્યેક પ્રમાણથી સિદ્ધ કર્યો છે.

આ વિચારોને હાનિકર માનવા, એ આપણે આર્યોએ ન કરવા જેવી ભૂલ છે. તે ભૂલનો પ્રસાર આપણામાં થયો છે, એમાં વસ્તુતઃ આપણી ભૂલ ન પણ હોય; કેમકે મનુષ્ય ઘાઢવળથી તેનામાં પ્રેરાયેલા સંસ્કારને સ્વભાવતઃ આધીન છે. વચમાં એક સમય એવો પણ હતો, એમ કહેવાય છે, કે જ્યારે આપણું વધુંજ સ્વોદું અને પારકું વધુંજ સારું એમ કેટલાક લોકોની માન્યતા હતી; પણ શાસ્ત્રવિચારે તે માન્યતાને ડચલાવી નાંચી છે; અને માધ્યમિકો જેમ માને છે

તેમ આપણું થોડું સારું અને એમનું થોડું સારું, એ વ્યવસ્થા પણ વિદ્યાના પ્રકાશ પાસે ટકી શકતી નથી; અને આપણાં પુરાતન શાસ્ત્રોનાજ આદર્શો, વ્યવસ્થા, અને આદેશો ઉત્તમ છે, અને તે સર્વે ઉત્તમ છે, એ સિદ્ધાન્ત મુશિક્ષિત આર્ય વિદ્વાનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રતિ-
 દિન દૃઢીભૂત થતો જાય છે.

આ સ્થળે આપણી ભારતભૂમિ ઉપર વલ્લવાન્ અસરકરનાર, નિઃશ્રેયસના અવિરત માર્ગરુપે, અને સરસ્વતીના હૃદયના નિવાસ-
 સ્થાનભૂત મહાગ્રન્થનું વાઙ્મય સન્માન કરી, પાઠકને ઉન્નતિના માર્ગમાં પ્રેરવાનું ઇષ્ટ જણાય છે. સામાન્યતઃ પુરાણોની અર્ચના પ્રથમ કરી ગયા છીએ; તથાપિ તેમાં પણ શ્રીમદ્ ભાગવત, પરમપુરુષાર્થના સાધક તરીકે, આપણાં શાસ્ત્રોનાં મુખ્ય તત્ત્વોના મંદાર તરીકે, મનો-
 હર કાવ્ય તરીકે, અને હૃદયશાન્તક વોધપ્રદ પુસ્તક તરીકે એક અદ્વિતીય ગ્રંથ છે. એ ગ્રન્થનો એવો મહિમા છે, કે તે શ્રદ્ધા, ભક્તિ, વૈરાગ્ય અને ધર્મને, અભ્યાસકની ઇચ્છા, વાસના, અને ગર્વિત મા-
 ન્યતાઓની રૂઢામે તેના હૃદયમાં સામ્રાજ્યપદે સ્થાપે છે. તેનો એકે એક શ્લોક બુદ્ધિમાનને વિહાર કરવાનો અતિ મનોહર પ્રદેશ છે, અને સત્પુરુષોને શાન્તિપ્રદ અમૃતની ધારા સમાન છે, એવા કોઈ પણ પ્રશ્નો નથી, કે જેને સારું ચિત્તશાંતક ઉત્તરો એ મહાસંદિ-
 તામાં ન મળે. ધર્મશાસ્ત્ર, ઈશ્વરભક્તિ, તત્ત્વજ્ઞાન, અને આધિભૌતિક, આધિદૈવિક, તથા આધ્યાત્મિક ઇતિહાસ એ ગ્રન્થમાં મનોહર, મન્ય, સુંદર, અને સૂર્ય સ્વરૂપમાં વિકસી રહ્યાં છે. તથાપિ તે ગ્રન્થનો

અભ્યાસ સહજ નથી. જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્માની તે વાહ્મય મૂર્તિના પ્રસાદને સારુ તેની ઉપાસના કરવાની છે; અને યથાર્થ ઉપાસનાને સારુ, તેની વિશ્વત્શક્તિનો આત્મામાં આવિર્ભાવ થવા સારુ, અને તેની કલ્યાણકર વાણી ચતુર્વર્ગસિદ્ધિરૂપે ફલિત થવા સારુ, સં-સર્ગાન્તરત્યાગ, ગુરુમુખ શ્રવણ, અને દૃઢ અભ્યાસની આવશ્યકતા છે.

અત્રે ઉદ્ધ્યાટન નિમિત્તે જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં કોઈની નિન્દા અથવા સ્તુતિમાં તાત્પર્ય નથી, પરંતુ આ ગ્રંથના વિ-પયભૂત પરમાત્મા પ્રત્યે મનુષ્યોની અભિમુખતા વૃદ્ધિગત થાય, અને તેની દૃષ્ટિને અર્થે તેઓ ધર્મમાર્ગને ઉપાસી, પોતે કૃતકૃત્ય થાય, અને જનસમુદાયને ઉચ્ચ માર્ગમાં પ્રેરે, એ અંતરાશય છે. ધર્મ, એ મનુષ્યજીવનની પ્રથમ વસ્તુ છે; અને તેની વિશુદ્ધિથી જીવનની ઉચ્ચતા સિદ્ધ થાય છે. વિવેકીને કોઈ દ્રેષ્ય નથી, સર્વ દેહો પ્રભુનાં મંદીર છે. નાસ્તિકો પણ આસ્તિકોના ભવિષ્યના શિષ્યો છે, અને ફાલ્ગની અનંતતામાં તેમજ માનવીજીવનના અંતક્ષણમાં સત્યનોજ વિજય છે.

બહી આ સર્વ અવનતિનું દર્શન વ્યવહારની દૃષ્ટિએજ થાય છે. જે મનુષ્યો આત્યંતિક ક્ષેમના નિવૃત્તિપરાયણ ઘન્યમાર્ગને ઉપાસે છે, તેમનામાં તો સર્વ સત્ક્રિયાઓ ફલિત થઈ છે. માયાજવનિકાનું હેદન કરીને, સંસૃતિના હેતુનો ક્ષય કરીને, બ્રાહ્મીસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને ઉચુક્ત થયેલા વિદ્વાનને કાંઈ કથનીય નથી; તેનાં તો ચરણ-કમલજ વંદનીય છે.

આ સંસાર ચિત્તની વાસનાથી ઉત્પન્ન થયેલા મોહજાલરૂપ
 અને અશાશ્વત છે, એ વિચારી, પ્રથમ વિહિત કર્મમાં, અને પછી નિ-
 પ્કામ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થઈ, શ્રીહરિમાં ચિત્તનું અનુસંધાન યોજી, તત્પ-
 શ્વાત્ શ્રુતિશિરોવાક્યનાં શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસનદ્વારા આત્યંતિક
 કૈવલ્યપદ પ્રાપ્ત કરવું, એ વિવેકી, શ્રદ્ધાવાન્, અને કલ્યાણકામ
 જનોનું કર્તવ્ય અને લક્ષ્ય છે. વેદનો, શાસ્ત્રોનો, અને મહાત્માઓનો
 એજ આદેશ છે, એજ ઉપદેશ છે, અને એજ આશય છે. પ્રેરક કા-
 લાત્માએ વ્યવસ્થિત કરેલા માયારૂપ જગત્ની વ્યવસ્થા વિષે ક્ષુબ્ધ
 થવાનો વાસ્તવિક અવકાશ નથી. શ્રુતિભગવતી વિધાન કરે છે તેમ,
 જે મનુષ્ય સર્વ ભૂતોને પોતાના આત્મામાં જુવે છે, અને સર્વ ભૂતોમાં
 આત્માનેજ જુવે છે, અને વળી જે મનુષ્ય સર્વત્ર એકજ વસ્તુનું અનુ-
 દર્શન કરે છે, તેને શો મોહ અથવા શોક હોઈ શકે ? આ સર્વાધિ-
 ઘ્તાન રૂપ આત્મા એજ શ્રેષ્ઠ અને પરમ આલંબન છે; અને તેના સમ્યગ્
 જ્ઞાનવડે પરમ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય છે. અવિરતને, દુશ્ચરિતને,
 અજ્ઞાન્તને, અને અસમાહિતને આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. અનેક દિ-
 શાઓમાં ટોડતા મનને જેણે પોતાના અધિકારમાં લઈ લીધું છે,
 અને જે શ્રદ્ધાયુક્ત નિપ્કામ ધર્મોવડે પરમાત્માના ઉપાસના કરે છે,
 તે મનુષ્ય પોતાના પરમસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ તમ:પર
 અને આનંદમય સ્થાન નિત્યપ્રાપ્ત હોઈ, કૃતોપાસકને મુપ્રાપ્ય છે.
 જેનાં પૂર્વગુણ્ય ઉદિત થયાં છે, તે સાધુજનોનો તેમાં અવિરત અને
 કલ્યાણકર યોગ યાઓ.

૨.

સાત્રન મમ્મે અનેક પ્રકારના બિનબિનયોગ્યતાવાળા જનોવી લખાતા અનેક પુસ્તકો પ્રસ્ટ થાય છે. આધારનુ મનુ યો, અને ચંચળ વિદ્યાર્થીઓ, કાંતો જે યદ્યદ્યથા પ્રાપ્ત વાય, તેને વાચી અનન્ય મે છે, કે કોઈ વિચારણુ આસુરી આદરની જતાવેની ગમ્મતમોમય પુસ્તકગણનાને આધીન થાય છે, અથવા દેદનામ્ ગમીની નનનદ્યાઓમા લોભાઈ, છેવટ "માનસ શાસ્ત્રના અભ્યાસ" ને નિમિત્ત જણ્યે-અજાગ્યે, ગદિત વ્યજનાઓને વશ થાય છે વિધિવત્ શાસ્ત્રાભ્યાસ થોડાજ રહે છે, અને જ્ઞાનનુ મુખ્ય સાધન પાશ્ચાત્ય પુસ્તકો ગણાય છે.

વળી આ વધતા જતા સાહિત્ય વડે શુભમચ્છારપ્રદ શાસ્ત્રો તરફની મનોવૃત્તિ ઓછી થતી જાય છે અને સત્ય, ધર્મ, અને સમાજવ્યવસ્થાના વિચારો વિનિવ પ્રનારના આન્દોલનો પામતા સિધિત થતા જાય છે.

ગુર્જરભાષાના સાહિત્યની ભાવનાઓમા પણ પુરાના અને હાલના મમનમા પુનઃન દેમાય છે, અને ઉચ્ચ અદર્શોની દૃષ્ટિએ આ મમનને તે બહુ મદ કરના કે એમ નથી પ્રથમ સૂચિત દરેના સૃષ્ટિકર્માનુસાર કરના વની છે, વિવિધ અધોગામિ કે જે ઉપા દિન નરસિંહ મહેતાને એમ પ્રભાવવા પ્રેરતી કે —

હઠી અચારમા બાધમ ઉદ્ધારમા જનનકિતારમા જોડ પ્રીતિ

તે ઉપાતનામગેય આધુનિક અગ્રિમ કવિને નૃગાગમા ઝપટાવે છે ઉપા મુદે છે —

મુતી રવિ નાથની સગે, હઠુ ઠંડેથી કઈ ઉમરે,

મગનનુ આગ ક રગે, પુર કુ કાઈ મલકતી

કયા આપણા નરસિંહ મહેતાના મજા વૈનામ્ને વ્યજતી અશરાવળી —

ભડુ થડુ ભાગી જાળ, મુખે ભજનું શ્રીગોપાળ

અને કયા આપણા હાનના મહદ્ય કવિના વામોહની વિડળના કરતી લીંગીઓ —

પ્રાણેશ્વરી વૃત્તિનિ જીવન આય કરી,

કીધુ પ્રનાણ મજ સગ ભવાટવીમા

અથવા અન્ય ટીજાગર કવિની નવીન આદર્શ પ્રકટાવતી રામદેખાઓ —

મહો ફરે છે રવિ આસપાસ, છાયા ફરે ન્યા વચમાં પદાર્થ
પ્રદક્ષિણા એ ગ્રિય કેરી સર્વે, ક્યા હુ ફરે ? તુલવિષ્ણુ મન્યે ?

જુના લોકો પ્રાણના ઇન્દ્રિય પન્થેશ્વરને માનતા અને વદના તેની
કરતા, હવેના પ્રખર સાદારો પ્રાણેશ્વરીની પ્રદક્ષિણાના પ્રણયપથને પ્રસારે છે.

પુરાતન આદર્શમય અન્ય સાહિત્ય નથી એમ નથી. પણ તેના
ઉપાસકોના પુણ્યદર્શન દુર્લભ છે કનાપી પોતાની અને જે સન્મિતીને તે
અવધાને છે તેની પિઠાન આપતા વૈગમ્યના પુરાતન આદર્શને અભિન દે છે —

જહાથી જે થયુ બાતલ અહી તે છે થયુ ગામિવ ।

હમે તો ખાકી મૂઠી ભરી રાજ યનારાઓ

આવા કવિવરને લવણીસમ અમતોપ અને એકાકિત્વની વ્યંજનાના
મૂર્ખાં ન્યા બોલવું પડે એની ભૂમિને પ્રજ્ઞામ કરી પ્રયાણ કરવાનું જાણે
હયિન ધારી એ કવિ કાળજનિકાની પાઠળ અદમ્ય થઈ ગયો છે

ધર્મવિપયક વૈરાગ્યમોધક અને લક્ષિતપોષક કાવ્યઅરિતાનું વહન તો
અપ્રતિહતજ છે. તથાપિ તેના સહ, જગ, વીર્ય, અને ઓજસ્ને સમયનો
ધક્કો લાગ્યો છે. આ અંથ તે સરિનાનો યથાશક્તિ પોષક થાય એવી ભાવના છે.

મહારાં રિઘમાન પૂજ્ય માતા ગં મ્વ. જસમાએ રચેલાં કાવ્યોનો
આ સંગ્રહ થોડા પ્રકાશિત વરતાં સાત્તિક નિચારોના પુણ્ય આદોષનોની
પ્રગતિમાં સહાયજૂત થનાનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ કાવ્યોમાના ધણાં-
ખરાં મહારા પૂજ્ય પિતાની હયાનીમા, અને બાકીના થોડાં, પાંચેક વર્ષ
પૂર્વે તેમના વિદેહ થયા પછી રચાએલા છે. કાવ્યલેખનની સરઆત લગ-
ભગ વીસેક વર્ષ ઉપર થઈ હતી આ સમયે દૈવવશાત્ અનુકૂળતા બની
આવતા લેખકની સહાનુભૂતિ અને સહજારિતા વડે આ મેઝાહ પ્રસિદ્ધિમા
અણુયો છે. અત્ર પરિદીર્ઘિત શુભ સંસ્કારના પોષક અને નિવાસજૂત મહારા
પિતાનું યશ શેષત્વજ માત્ર જ્ઞાનિકર છે; તથાપિ જીવજુદિનું વાસ્તવ યા-
ચાર્થ ઇશ્વરસંકલ્પના યાચાર્થમાં લીન થાય છે

આ અંથના વિષયના શુભ બીજકો વ્યાલાવિક રીતે તરજાવવામાથી

લેખકને પ્રાપ્ત થયાં હતાં. તેમના પિતાનું વિશુદ્ધ, ધાર્મિક, અને સં-
વિચારગ્રીહ હોવન તેમની આ પુત્રીમાં સવિશેષ પ્રતિબિંબિત થયું હતું.
શ્રદ્ધાળુ પુત્રીને ખાસે જેસાડીને, તેઓ જ્ઞાનભક્તિની અનુભવની દ્રષ્ટીઓ
ખતાવતા, અને તેમની ભાવનાથી પ્રસન્ન થઈ, ધર્મની અભિવૃદ્ધિના વિષ-
યમાં વિશેષ પ્રયાસ કરવા કહેતા. એ પ્રકારનું આશિર્વચન અથવા અનુતા-
પણ આ કાવ્યો રચવામાં પ્રેરક થયેલ છે. તે પછી મધ્યમ અને પ્રૌઢા-
વસ્થામાં શિષ્ટશુદ્ધપરંપરાદ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલા સવિશેષ જ્ઞાનભક્તિવૈરા-
ગ્યના મંત્રકારોની આ કૃષ્ણકૃતિ, પ્રભુનાં જાળકાને ધમ્મરશુભાગાન નિમિત્તે
સત્પથમાં પ્રેરવા યોગ્યએલી છે. આ સ્થળે એટલું કહેવું ખાસ આવશ્યક
છે, કે લેખકે હિયન સ્થળે હલ્લેખ કર્યા પ્રમાણે, કાવ્યલેખનની યથાવત્
સાક્ષર સામગ્રી એકત્ર કરી આ પ્રયાસ આરંભાયેલો નહોતો, અને શ્રી
હરિનાં યશાકીર્તન કરવામા તે સામગ્રીનો સમન્વય કરવાની જંગ્મજામાં
પડવાનું તેમણે હિયત ધાર્યું નથી; અને વાચક પામેથી ધન્યવાદ પ્રાપ્ત
કરવાની સદામતા ન હોતાં, આ જિનનાને સારૂ ક્ષમાપાત્રના પણ રહેતી નથી.

આ મંથના મંગળાચરણમાં નીચેના શ્લોક વડે મંથના વિષયનો
નિર્દેશ કરેલો છે: —

ૐમદ્મજો યતો ગીતં હરેરદ્ભુતકર્મણઃ ।

નિરાલમ્બસ્ય દેવસ્ય પ્રાશ્નતિઃશ્રેયસાય વૈ ॥

પ્રશુવરૂપ બ્રહ્મ, જે અદ્ભુતકૃતિવાળા શ્રીહરિથી લિન્ન નથી, અને
જે નિરાલમ્બ શ્રી મહાદેવનું સ્વરૂપ છે, તેમનું સમજી મનુષ્યના નિઃશ્રેય-
સને અર્થે અત્રે યોગાગાન કર્યું છે. પ્રાચ, તે સુધુસિ દશાનો અભિમાની
હોય છે; એંકાર, તે વાણીનું બીજ છે; હરિહરબ્રહ્મા એ ત્રિપુટિનું વાસ્તવ
ઐક્ય છે; ઇત્યાદિ ભાવ છે. તપ એ ભગવાનનું હૃદય છે, ધર્મ એ આત્મા
છે, અને અનપાયિની ભક્તિ શ્રીહરિની સાક્ષાત્ થી છે; માટે આ વિષયોના
વિવેચનનો ધમ્મરશુભાગાનમાંજ સમાવેશ થાય છે.

આ અંશનાં વિવિધ પદોના સરવતીને અર્થે વિભાગ કરી દીધા છે. સ્વાનુભવકથનાત્મક પ્રધાન પદો પહેલાં મૂક્યાં છે. તે પછી પ્રભાતીયાં, પછી ગરખીઓ તથા જોડકણાં, પછી વ્યવહારસ્પર્શી કાવ્યો, તે પછી તિથિ આદિનાં પદો, અને છેવટે હરિશ્ચંદ્રાવર્ણનાત્મક મ્હોટાંનાનાં પદો મૂકી, શ્રી હારિકેશના નિરાજનવડે ઉપમંહાર યોજ્યો છે. આ સર્વ ગીતામાં મહત્ત્વ કેટલાંક સુંદર, કર્ણપ્રિય, ભાવબોધક, અને હૃદયસ્પર્શી દેખાયાં છે. કેટલીક પંક્તિઓ તો પ્રાસાદિક કાવ્યસરિતાની ઝાંખી કરાવે છે. ગેયત્વ પ્રધાન છે. માનવજીવનના દુર્લભ લાભને ઉદ્દેશી લેખક નિદ્રાના અભિમાની જીવાને મેળોધે છે:—

તમે સમસેને સીતારામ, અવસર નહિ આવે;

આતો સુધર્મ વણસે કામ, આગળ નહિ ફાવે.

તમે

વળી ધન્યરત્નજનનું રૂળ દેખાડે છે:—

ભજનધમી તો ભવભય નાસે, પૂરણ જ્યોતિ પ્રકાસે;

તેજને દેખી તિમિર નાસે, અનેક એક પ્રકાસે. અવસર નહિ આવે.

વળી પ્રગતિના મહામોહથી પ્રવૃત્તિમાં પચેલા કલિયુગના જીવને સાવધાન કરે છે:—

ખટપટમા આવરદા જરો, સમજવિના ક્યમ શાન્તિ યારો;

પરો રામ હૃદયે તેને વિસાર માં રે.

તે પ્રભુના વાહ્મનસંગોચર સ્વરૂપને અવજાણી દૃષ્ટતત્ત્વની દૃષ્ટિએ નિશ્ચય કરે છે:—

શ્રુતિ સ્મૃતિઓ સાન કરી રહી શાન્ત ને;

નિર્મળ નિરખી વસ્ત્રરૂપ નિમે કર્યું;

ખણ વાળુના વિવિધ પ્રકારે વાદ ને.

દેહની અનિત્યતા, જેને પરિણામે મનુષ્યની આ આપાતરચણીય બાજીનું મૂલ્ય ગન્યવત્ થઈ જાય છે, તેને મંલારતાં કહે છે:—

હું જાતન કર. જન્મ્યું તે જરો રે પળમાંદે પડી;

ઉપન્યુત્તે અજસારો, રાખ્યું નહિ રહે તે તો અરખી ધડી,

કર્મનો મર્મ ખતાનતા, તત્પ્રજિગ્નાનરૂપ ગભીર આદેશ કરાય છે —

મિથ્યા સમય ન કહાગએ, પણ ક્ષણ વિગાળ,

જસ જાને જગદીશને, જીતવી જગ જાજગ

શાસ્ત્ર પ્રત્યેની દૃઢ યદ્ધા પાકડના અન ડગ્ગુમા રેડનાનું પલ નીચેની
પકિતઓથી સર થાય છે —

શાસ્ત્રથી મુખ થાય છે, વળી શાસ્ત્રથી દુખ જાય છે,

આધાર સાત્તા મુખનો, ધીમન્ત તેને ધાય છે

કેટનાક પછો લેખકની અતર દશાને પ્રકટ કરે છે, અને તેમા અપૂર્વ અને
શુભનિયામન દાણોના ગચારનું જ્ઞાન થાય છે —

સગની સાચી રે ન દેવાનજી, મટયા મનના ઉચાર,

દૃષ્ટિ મરે ત્યા દયાળ છે, મૂકયો મારાનો કાઠ સગની.

તેમજ —

મજ સવસ્વ હરિ તમે સ્થામ, મ્હોને પ્રજુ કયા જઈએ,

હાઈ હાલો ન સૂએ હામ, મ્હોને હરિ કયા જઈએ

શલા દહાટા ગોવિંદ તલા ફૂર, ક્હોને પ્રજુ ત્યા જઈએ,

ભગ્યા ત્યારે ભાસ્થા ભરપૂર, ક્હોને હરિ મ્યા જઈએ

વળી કહે છે —

ભગવનુ ભય બા થો રે, ભવની તો આનિત મઈ,

તારવને તો તપાસ્યેરે, સુષ્ટિ સર્વે શ્રી હરિ યઈ

ભગવત

પ્રભાતીયા બહુધા નરસિંહ મહેતાના મનોહર પદોની હમના છે આ
સ્થળે એ પણ કહેવું આવશ્યક છે, કે લેખકને પિંગળ આદિ સાહિત્ય પિ
પયક મધોનો અભ્યાસ નહિ, તથાપિ જુના ગુર્જર કવિઓ, જેમના કેટ
લાક પ્રસિદ્ધ પદો ગુર્જર નારીઓનો અમૂલ્ય દામબાગ છે, તે કવિઓનો
સરિજોન દીર્ઘકાળ પર્વતનો પારિચય લેખકને તેમની લેખનનૈનીતુ મારપ
નિર્ણિત કરવામા સ્વાભાવિકરીતે કારણમૂલ થયેલ છે પ્રભાતીયામાના
ધણાપરા ન્હાના, જોધક, અને સુદર છે, અને તેમા ગુર્જરાતના પવિત્ર
ધામ હંકપુરમા શ્રી હારિદાસ પદ્યાર્થીની ક્યાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે તે

પછી ગરબીઓ છે આમા વિવિધ વિષયો છે, તથાપિ રનાતુલવરસિક પક્તિઓનાં ઉદાહરણ બસ થશે છપને પ્રમોધતાં, લેખક નવી નવી યુક્તિઓ, નવી નવી પ્રવૃત્તિઓ, અને નવા નવા તર્કોને વિરૂપ કરે છે —

જન જગમા કાઈ જુક્તિ કરી રહ્યા, પણ પામ્યા ન શાન્તિ કે સુખ,
એવુ માયા રૂપ, બજ્યે રામ ભાવથી,
દયા મરીને કહે દયાનિધિ મહારી માયા તણે નહિ તાગ,
હજે નહિ પાગ, બજ્યે રામ ભાવથી
અ તરમાહી દીપક અજવાળને, જેથી તીવ્ર તિમિર ટળી જાય,
રીઝે મનરાય, બજ્યે રામ ભાવથી

વળી કહે છે —

સગુણ નિર્ગુણ જ્ઞાન્તિરે જોડો, એક વિષે ઉભય લક્ષ્ય જોડો,
તત્ત્વ નિહાળી તર્કને તોડે, મનુષ્ય રહે મોક્ષનો લાભ લઈએ

આવહારિક યોધાત્મક કાવ્યોનો વિષય સંસારને વિશેષ સ્પર્શે છે, તથાપિ કાઈ જનોને તે પણ નિશેષ લાભપ્રદ થાય છે, એમ વિચારી તે રાખ્યા છે તિથિ મહિના આદિના પદો આપણા જુના માનનીય કવિઓની પરપરામા લખાયેલા છે તે પત્રી છે ના શ્રી હરિની કના રૂપ અવતારોની લીલા વિષયક કાવ્યો છે તેમા વૈષ્ણવ જનોના અતિપ્રિય દશમસ્કંધના પૂર્વાર્ધનું મંક્ષિપ્ત અનુચયન છે વામનાવિર્ભાવનું પદ પણ તેજ લયમા લખાયેલુ છે શ્રી હારિકા અને શ્રી રણજોડરાયના પદોમા યાત્રાનાં તે તે પૂજનીય, ચિતનીય, અને રમણીય ધામોની નિર્મળ કીર્તિ ગાઇ છે. વાચકને ભાગ્યેજ દહેવાનુ રહે છે કે લેખકના પિતા શ્રી ડકપુરનિરાજિત શ્રી રણજોડરાયના ચરણકમળના ભાવિક ભક્ત હતા, તે પરપરાપ્રાપ્ત શ્રદ્ધાભક્તિનુ દર્શન તે પદોમા થાય છે

આ કાવ્યોની શબ્દશક્તિમા સવિશેષ પરિવર્તન ન થાય, એટલા સાર એ મૂળ લખાએના તેમજ રાખના તરફ બહુધા લક્ષ્ય રખાયુ છે માત્ર કાઈ કાઈ સ્થળે લેખકની સહાનુભૂતિ સમેત આવશ્યક અથવા ઉપયુક્ત ફેરફાર

કર્ષો છે. પછો વિગેષતઃ સગની પદ્ધતિએ લખાએલાં દોવાથી માત્રામેળ અથવા અક્ષરમેળ મેળવવા આવશ્યકતા મળી નથી; અને લેખકની મૂલ-નાનુસાર સગનાં દૃષ્ટાંતો ઉપર મૂક્યાં છે. વળી ખીજનં પછોમાં પણ અંગીકૃત વ્યવસ્થાને અનુસરી, તેને મળતા છંદોની ચાલ લખવાની શિથિલ રીતીને માન આપ્યું છે. કાષ્ઠ કાષ્ઠ રથએ ગીર્વાણભાષાના ઉત્કૃષ્ટ અથોમાંથી સમાન વિ-ચારોનાં મૂલક વાક્યો નિવેદન કર્યાં છે, કે જેથી વાચકના હૃદયને, શુદ્ધિને અને આત્મગૌરવને પ્રુષ્ટિ મળે.

આગળ મુચિત કર્યાં પ્રમાણે આ ગ્રંથનો વિષય ઉત્કૃષ્ટ છે. તેને કેટલી યથાર્થતાથી, અને કેટલાં રસ, શક્તિ અને સૌંદર્યથી પ્રકટ કરી ચકાયો છે, તે જોવાનું કાર્ય સદ્વિદ્યાના ગુણુજ પડિતોનું છે. વળી, ગુર્જરસ્ત્રીની કૃતિ તરીકે, ગુજરાતી કાવ્ય તરીકે, અને વિચારપ્રબોધક ગ્રંથ તરીકે, આ ગ્રંથનું ગુર્જરભાષામાં ક્યાં અને કેવું સ્થાન છે, તેની પરસ્પર માન વડે તુલના કરવી, એ કાર્ય સાહિત્યના સાક્ષરોનું છે. વૈરાગ્ય, હરિપ્રીત્તન, અને જ્ઞાનનિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવાના આદેશને હૃદયંગમ કરી માનવજન્મના સાક્ષ-ત્વને સાર ઉઘકત થવાનું કાર્ય ભાવિક શ્રદ્ધાળુ જનોનું છે.

ગ્રંથમાં 'લાલણુના પુરાનન આદર્શનુરૂપ સર્વેનું કદપાણુ, સર્વેનું નિરા-મયત્વ અને સર્વેને ભદ્રદર્શન થાએ એ આશિર્વાચનવડે વિરમીએ છીએ.

અમમદાવાદ.

વિજયાદશમી, શકે ૧૮૩૭.

જયેંદ્રરાવ ભગવાનલાલ.

પરિચિષ્ટ ૧.

લેખનપદ્ધતિ અને ભાષા.

ગુજરાતી શબ્દોની જોડણીની આધુનિક અવ્યવસ્થિત દશામા, તે સળપ કાંઈક કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. કદાચિત્ કોઈ પ્રજાચક્ષુ સાક્ષર સ્વકલ્પિત વ્યવસ્થાને સર્વનિર્ણિત વ્યવસ્થા માને વા મનાવવા મથે, તો તેથી વ્યવસ્થાસિદ્ધિ માન્ય થઈ શકતી નથી. વિવિધ વિચારચેષ્ટિઓનાં જોડણીની વ્યવસ્થા મંબંધે વિવિધ મંતવ્યો એક સિદ્ધ વ્યવસ્થાનો અભાવ સૂચવે છે; અને તે અવ્યવસ્થાનું દર્શન વિવિધ પ્રકારના લેખકોના અંધોની જોડણીની તુલના કરવાથી સદૃશ જળી શકે છે; અને તે ભેદોની તીવ્રતા તે તે પક્ષોના ધુરંધરોના તદ્વિષયક લેખોની તીક્ષ્ણતામાં પ્રત્યક્ષ થાય છે. વાસ્તવિક રીતે આપણી ભાષાની જોડણી સંમંધે અવનવા તર્કો કરી નવનની વ્યવસ્થાઓ વિશેના વાદવિવાદોમા વિશેષ કાલરંપ કરવો એ પ્રાકૃત ભાષાઓની ઉત્પત્તિ, સ્થાન અને કાર્યની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અનુપયુક્ત છે. પરંતુ પુનીત દેવભાષાની અદ્ભૂત અને અમાનુષીય વ્યવસ્થિતિ વિદ્વાનોને સુવિનાત છે. તે ભાષા જેમ આધુનિક આર્ય સંતાનોના હૃદયમંદિરની જીવંત ભાષા છે, તેમ આપણા પૂર્વજોના ગૃહસંસારની જીવંત ભાષા હતી. તેમાંથી સૃષ્ટિ-ક્રમના વિકૃતિ (degeneration) ના સ્વાભાવિક નિયમાનુસાર, જુદા, સંસ્કાર અને પ્રયત્ન આદિનાં માંઘને લઈને વિકાર થતાં, પ્રાકૃતનો જન્મ થયો. આ પ્રકારની ગતિમાં સરક્ષતા અને શિથિલતાનાં ધોરણોને વિગત સ્થાન પ્રાપ્ત થયેલું જણાય છે; અને તેને પરિણામે ખીમં જોનાં અનુસંધાનથી કાલક્રમે અનેક પ્રાકૃત ભાષાઓ સ્થિતિમાં આવી છે. આ પ્રાકૃત ભાષાઓ મંસ્કૃત ભાષાથી અવનતિક્રમમાં ઘણે અંશે વિકૃત થયેલી હોવાથી વિદ્વાનો ઉન્નત આદર્શને સ્વીકારનારા વિદ્વાનોમાં સુસ્થિર પ્રતિજ્ઞાને પામવા મંજવ નથી. વળી આદર્શ ભાષાના વિગુદ્ધ શબ્દો જોડે એકીકરણ થતા સુધી, પ્રાકૃતરૂપ પામેલા ગજાંતી. દશામાં. ખરિદર્તન. યજ્ઞ. કર્, એ. મંજવિત. છે. અર્થાત્ પ્રા.

કૃત ભાષાઓની સિદ્ધવ્યવસ્થા અશ્વત્થાનીન અથવા એકદેશીય જ હોઈ શકે બીજી તરફથી આધુનિક જનસમુદાયની અસર ભાષાઓમા દ્રાષ્ટ નરી વ્યવસ્થા સર્વમાન્ય કરના તરફ યોડીજ છે, કારણ કે વિવિધ બીજા વિવિધ પક્ષમા જનસમૂહને એવે છે અને પ્રમાણપુરુષોની નખ્યા લિખ લિખ દૃષ્ટિએ લિખ લિખ છે આ વસ્તુસ્થિતિ જોતા, પ્રાકૃત ભાષાઓ વ્યવહાર સિદ્ધિને અર્થે સામાજિક ઉપયોગને સાફ ઉદ્દિષ્ટ થઈ છે, તે સ્થાન તેમને સાફ યોગ્ય જણાય છે વળી આ વિવેકપરપરાને અનુસરતા, જનસમા જના સામાન્ય વ્યવહારમા અને મામાન્ય સાહિત્યમા યથાનુકૂળ સરસતા કરી આપરી, એ પ્રાકૃત ભાષાનું કર્તવ્ય બને છે સાધારણ જનોને સાધારણ ભાષામાં સમજાય તેવું સમજાવવાનું પ્રાકૃત ભાષાઓનું કર્તવ્ય છે દૈવી સંસ્કૃત ભાષા જેવી સુ ધરસ્થિત, ગભીર, પરિપૂર્ણ ત્રિદ્વિધપ્રયોગવતી, આશ્ચર્યવર્ધી, નિયતસમ્પ્રદાયયુક્ત અને ઉત્કૃષ્ટસાહિત્યનાનિરાસ-ધ્યાનજન્ય ભાષાના પૂણ્યદર્શન કરવાનું જેમનું સૌભાગ્ય છે, તેમને અનેકાનેક પ્રાકૃત ભાષાઓના મહોદધિઓને મળીને ઉપરોક્ત સર્વ પ્રકારના ગુણો એકત્ર કે રવાનો પ્રયાસ ભગીરથયત્નજ નહિ, પરંતુ અનુપયુક્ત યત્ન જ ગુણ એ સ્વાભાવિક છે દેવભાષાના પ્રામની જોડે આપણા ધર્મનો, અબુદ્ધયનો અને આયુષનો ક્ષય મેકનિત છે અને તેના વિજય અને માહાત્મ્યની સાથે આપણુ પ્રજાકીય યોગદોષ પણ અબેઘ તત્ત્વો વડે મગ્ધિત છે

આ ઉપરથી પ્રાકૃત ભાષાઓ પરત્વે મુખ્યતઃ ત્રણ નિયમો બહાર અશે સ્વીકાર્જ જણાયા છે

- ૧ પ્રાકૃત ભાષાઓ ગીર્વાણ ભાષા મંસ્કૃતને આદર્શરૂપ રાખે
૨. પ્રાકૃત ભાષાઓને સુસાધ્ય રાખવી.
- ૩ યાવનીય પ્રયોગોનો હાસ થવા દેવો

આ ત્રણ મર્યાદાઓ અનુક્રમે ભાષાની વિશુદ્ધિ વધારવા, સરસતા રાખવા, અને અશુદ્ધિ ઘટાડવામા સહાયજન્ય થાય તેવી છે હવે દ્રાષ્ટ કાગે

પ્રાકૃત ભાષાઓ દેવભાષા સાથે ઐક્યને પામશે કે કેમ, તે પ્રશ્નને આદર્શ ભાષાને આદર્શ તરીકે સ્વીકારવાની યોગ્યતા જોડે મંબંધ નથી. વળી આવા પ્રકારની ભાષનામાં પ્રાકૃત ભાષાઓની વિશુદ્ધિ, અને પ્રગતકીય ઐક્યની અભિવૃદ્ધિનો મેલવ ઉપજ થાય છે. ઉપરાંત વિચારપરંપરા ઉપરથી વિચારસીમા વાચકને જણાવું હશે, કે મંદિર્ધ જોડણીમાં વિકાસને સ્વીકાર આપણી ભાષાને અનુકૂળ નહિ, પરંતુ આવશ્યક છે. વળી ઉચ્ચારમાં પ્રાન્તિક, સામાજિક, અને ગ્રામ્ય ભેદો પણ અનેક છે. શિષ્ટ લેખોનો નિર્ણય કઠિન છે; તે ઉપરાંત તેવા વિવિધ લેખોની જોડણીમાં ધજો ભેદ છે. આ બધાં નિમિત્તો સ્થિર વ્યવસ્થાને અગ્રાધ્ય કરનારાં છતાં, ભિન્ન ભિન્ન ધોરણોનું તારતમ્ય સ્વીકારી સૃષ્ટિના ખીખ પદાર્થોની પેઠે, જોડણીની પદ્ધતિનું પણ તારતમ્ય સ્વીકાર્ય છે. તથાપિ આ પરિસ્થિતિમાં શું નેધએ, તેના નિયમ બાંધવા કરતાં શુ છે તેનો વિવેક કરવો, એ શાસ્ત્રીય પદ્ધતિની દૃષ્ટિએ ઉપયુક્ત છે. એ રીતે નિરીક્ષણ કરતાં, આધુનિક વસ્તુચિતિનો નીચે પ્રમાણે વિવેક બની શકે છે:—

૧. અ. સંસ્કૃત શબ્દોની જોડણી મૂલ્ય પ્રમાણે ધૃષ્ટ ગણાય છે.
આ. તથાપિ ઈ, ઉના ઋસ્વદીર્ઘત્વ પરત્વે, હ્રસ્વન્ત પરત્વે, અને ઉભાક્ષરો ઇત્યાદિ પરત્વે વિકલ્પ ચાલે છે.
૨. અ. પ્રાકૃત રૂપ પામેલા શબ્દોની જોડણી સંસ્કૃતને અનુસરતી કરવી ધૃષ્ટ ગણાય છે.
આ. અથવા તેમાં પ્રતિબંધક સતે શિષ્ટપ્રયોગાનુસાર કરાય છે.
ઇ. અથવા સરસતાથી ઉચ્ચારાનુસાર કરાય છે;
ઈ. અથવા ઉચ્ચારપરંપરા વિભિન્ન સતે વિકલ્પ ચાલે છે.
૩. ઉચ્ચતર લેખક આ નિયમોને અનુપૂર્વશઃ અધિકારી પરત્વે સ્વીકારે છે.
(સ્પષ્ટિકરણ:—અન્યદેશીય મંસ્કૃતેતર સર્વ ભાષાઓ વિશિષ્ટ વિકૃત

ધ્યેયી પ્રાપ્તિ હોવાથી ઈચ્છા આદિ ભાવાના સમ્પન્ન મનથી વિચિત્ર યોજના આવશ્યક નથી.)

આ વિવેક અનુસાર સર્વ શિક્ષિત લેખકોની લેખનપદ્ધતિને ધ્યાન મળે છે; તેમનો તિરસ્કાર થતો નથી; તથાપિ જે નિયમને જે વધારે અવલંબે, તે ઉપરથી તેની તદ્વિપક્ષ કક્ષા અને પદ્ધતિ નિર્ણયિત કરાય છે.

પરિશિષ્ટ ૨.

વૈદિકસનાતનધર્મમાર્ગનું દિગ્દર્શન.

આપણા શાસ્ત્રપ્રતિપાદિત વૈદિકસનાતનધર્મમાર્ગના સિદ્ધાંતો પરત્વે ધ્યાનુ અજ્ઞાન વિચારનાં તે સિદ્ધાંતોનું એક દિગ્દર્શન ઉપયોગી જણાય છે.

વિચારવાન મનુષ્યો નગીકે આપણો પામ્ એ મુખ્ય પ્રશ્નો આપે છે કે આપણે કર્તવ્ય શું છે ? આપણે ઉપાસનીય કોણ છે ? અને આપણે જ્ઞાતવ્ય શું છે ? આનો પ્રથમ ઉત્તર એ મળે છે કે અનાદિઅવિદ્યાથી મુક્ત પુરૂષને પોતાની મેળે જ્ઞાન સંભવતું નથી એટલા સારૂ અન્ય તરફનો જ્ઞાતાજ્ઞેનો જ્ઞાનદાતા થઈ શકે છે; અર્થાત્ મુરદ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. તથાપિ તે જ્ઞાન વિશ્વસનીય હોવાને સારૂ સર્વજ્ઞ પાસેથી શિષ્ય પરંપરાદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલું હોવું જોઈએ. આવું જ્ઞાન ઈશ્વરે આપ્યું હશે કે જેમ તે શંકા થતાં એમ ઉત્તર મળે છે કે, હા; જન્મતા પ્લેલાં માતાના સ્તનમાં દૂધ ઉત્પન્ન કરનાર પરમાત્માએ અજ્ઞાન મનુષ્યને જ્ઞાનનું સાધન આપ્યું છે અને તે વેદ છે. વેદ તેના નિઃશ્વાસરૂપ છે. તેજ વેદના અર્થને સિદ્ધ કરવા, ધર્મ વિલાગનું વિશેષ રપટ્ટીકરણ કરવા ઋષિ મુનિઓએ સ્મૃતિઓ રચી છે; અને ત્રિયુષ્ણાત્મક અંતઃકરણની પ્રકૃતિના વૈચિત્ર્યથી તેજ ધર્મનું વિવિધ સ્વરૂપ તેઓએ પ્રકટાવ્યું છે; જેમ લિલ લિલ રથને રાખેલું કેમિરા તેજ મંદીરનો લિલ લિલ ચિત્રો જતાવે છે. વળી એજ શ્રુતિનો અર્થ સર્વ સાધારણ

મનુષ્યને સારૂ શ્રી વ્યાસ ભગવાને શ્રી મહાભારત તથા શ્રીમદ્ ભાગવતમાં વિસ્તાર્યો, અને તેના જ્ઞાનભાગને વિશેષે શ્રી શંકર આદિ આચાર્યોએ બલવાન તકો વડે સિદ્ધ કર્યો. ઉત્તમ મનુષ્યોને સ્તુતિનાં સૂકતો, યજ્ઞોની પદ્ધતિ અને વિધિનિષેધના આદેશોનીજ અપેક્ષા હતી; તે પછી વિસ્તૃત આચારનિર્ણયની આવશ્યકતા સ્મૃતિઓમાં સદૃશ થઈ; તદનન્તર મહાકાવ્ય રામાયણ વડે કામળ ઉપદેશ કરાયો; તે પછી ધર્મમાં દૃષ્ટાંત સમેત આગ્રહ વડે પ્રેરવાની આવશ્યકતા પુરાણોએ પૂર્ણ કરી અને ત્યાર પછી આચાર્યોએ બુદ્ધિમાત્રનો આગ્રહ કરી શાસ્ત્રને વિસારનારાઓને ઊંચ લિજ્જા કર્યા. આ સર્વ ગ્રંથો શાસ્ત્ર કહેવાય છે અને શિરાવંધ છે; તેમાં વિરોધ કંઈ નથી; ન સમન્વયાનો વિરોધ છે.

હવે ઉપર ઉપસ્થિત કરેલા ત્રણ ગ્રંથોમાંથી ખેલા વિષય ઉપર શાસ્ત્રો શું કહે છે તે જોઈએ. આપણે કર્તવ્ય શું છે? આ ગ્રંથોનો ઉત્તર મેળવ્યા ખેલાં એટલું જાણવાનું રહે છે કે હું કોણ છું અને આ શું છે. આનો યથાર્થ ઉત્તર જે છે, તે અંત કરણની વિશુદ્ધિ થયા વિના બેમે એવો નથી. માટે એના અધ્યારોપાત્મક એટલે કામચલાઉ ઉત્તર આપે છે. નિર્ગુણ, વ્યાપક ભગવાને પોતાની સદસદૃષ્ટિ શુભમયી માયા નામની શક્તિથી આ ઉત્પન્ન કર્યું. રેલી તે માયા અવ્યક્ત હતી. પછી તેમાં રહેલા શુભોનો ફોલ થતાં મહત્તર ઉત્પન્ન થયું તેમાં આત્મ વિજ્ઞાન હતું. તેનો વિકાર થતાં અહંકાર ઉત્પન્ન થયો. તે અહંકારમાંથી મન, બુદ્ધિ, ૫ પ્રાણ, ૧૦ ઇન્દ્રિય અને ૫ મહાભૂત ઉત્પન્ન થયાં. અને તેમાંથી આ સૃષ્ટિ થઈ. કાંઈ વિદ્વાનો ખીજી રીતે પણ તરવની સંખ્યા ગણે છે તેમાં એક ખીજાનો એક ખીજામાં સમાવેશ હોય છે માટે તેમાં ભ્રમ ન કરવો. ભગવાનની માયાને વધને જે વાત કહેવાની છે તેમાં આમજ છે એમ કહેવાનું બાગ્યેજ રહે છે. આ ૨૪ તત્વો વડે વ્યક્તિ બની છે અને સમષ્ટિ એટલે દશ જગત્ પણ બન્યું છે. તે સર્વમાં વ્યાપક પરમાત્મા છે. આ ૨૪ તત્વોમાં ૫ મહાભૂતો તે આકાશ, વાયુ, તેજ, જળ અને મૃત્તિ છે. આ સર્વને અત્યંત મૂઢમ રૂપે

છે, અને ધણુંખૂંસે તે તે પરસ્પર મિશ્રિત અવસ્થામાં દૃશ્યમાન થાય છે. તે સર્વેના ગુણ બતાવ્યા છે. જેમકે આકાશનો ગુણ સખ્દ બતાવ્યો છે. આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે વાયુમાંજ સખ્દ સંભળાય છે. પણ આપણાજ દેશના એક પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિકે બતાવી આપ્યું છે, કે આપણી ઇન્દ્રિયો એવી સ્થૂળ છે કે આપણે ધણી ચીજો જોઈ કે સાંભળી શકતા નથી. આગળ જતાં આકાશમાં સખ્દ સંભળાય છે એમ જડી આવે ત્યાં સુધી અશ્રદ્ધા રાખવાનું કારણ નથી.

આ નિર્ણય સમજતાં આપણે સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે આ ૨૪ તત્ત્વો જડ છે. અને તે આત્માની સત્તાએ કામ કરે છે; જેમ દ્વાદશની સત્તાએ દેન ચાલે છે. મનુષ્ય પોતે આત્મા છે, બીજી બધી તેની સામગ્રી છે, તેનું શરીર છે. આ આત્મા નિત્ય છે પણ તેનાં શરીરો કાલ બળ-વશાત્ વિકાર પામી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયને પામે છે. તે શરીરોમાંનું અન્યારે મનુષ્યનું શરીર છે.

ત્યારે પહેલો આત્મા અને પછી શરીર એ ધ્યાનમાં રાખવાનું. આત્મા તે પોતાનું સ્વરૂપ. આ આત્મા જોડેલો શરીર જોડે પોતાનું ઐક્ય માની એસે તેટલે અંશે દુઃખ ને તેથી પોતાને ભુલો સમજે તે વિવેક. શરીર વખતો વખત બદલાવાનું માટે મોઢ મમત રાખવા લાયક નહિ.

હવે આપણે આપણું કર્તવ્ય કરવાને અંગે એ જોવાનું રહે છે, કે આપણે શું શું મેળવવું છે; તે પ્રમાણે કર્તવ્ય. મેળવવા જેવા પુરુષાર્થ ચાર છે; શરીરી (આત્મા)નીચો પડતો જઈ સ્વસ્વરૂપને ભૂલી ન જાય અને મુખી થાય માટે ધર્મ; શરીર દરમીયાન શરીરનું પોપણ કરી શકે માટે અર્થ; મનની વાસનાઓ શાંત થવાને કામ; અને અનંત યોનિમાં ભટકવાનાં દુઃખમાંથી છુટવાને મોક્ષ. અર્થ એટલો સાધવો કે જેથી ધર્મને બાધ ન આવે, અને કામ એટલો સાધવો કે જેથી લપટાઈ જઈ મોક્ષનો માર્ગ સુધી ન જવાય. આમાં સર્વથી પહેલો અગત્યનો ધર્મ, અને સૌથી વધારે અગ

ત્યનો મોક્ષ. ધર્મ વિના મોક્ષ નહિ માટે ધર્મ પહેલો, તથાપિ મોક્ષને માટે, માટે મોક્ષથી અવિરૂદ્ધ સમજવો.

મોક્ષ તે તો શરીરના બંધનથી છુટવાનું છે; કંઈ મેળવવાનું નથી. એટલે તેમાં નિષ્ક્રિય થવાની આવશ્યકતા. પણ ક્રિયામાં ધણા સમયથી ચોળાયેલો પુરુષ નિષ્ક્રિય એકદમ ન થઈ શકે માટે તેને તેનાં કર્મોનું મંથન મન કરવાની શાસ્ત્રની આજ્ઞા. સર્વ કર્મોનાં વિધાનનું તાત્પર્ય મનોનિગ્રહ, નિવૃત્તી. તે નિગ્રહને સાર એ પ્રકારની આજ્ઞાઓ આમ કરવું તે વિધિ, આમ ન કરવું તે નિષેધ. વિધિનો પણ તાત્પર્ય નિવૃત્તીમાં; જેમકે આમ કરો અર્થાત બીજી રીતે ન કરશો. આ વિધિ નિષેધ પ્રમાણે આચરણ તે ધર્મ. તેથી સર્વ પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત થાય માટે તે સર્વથા સાધવા યોગ્ય છે.

વિવિધ પ્રકારનાં મનુષ્ય હોય છે માટે તેમને સાર વિવિધ પ્રકારનો ધર્મ. કયા કયા પ્રકારનાં હોય છે તેનો નિર્ણય કરવો આવશ્યક છે જેમકે તેથી ધર્મની વ્યવસ્થા થાય. જે મનુષ્ય જ્યાં છે, ત્યાંથી તેને ઉન્નત કરવો એ ધર્મનું તાત્પર્ય; સર્વ જનો એકજ કોટિમાં ન હોય માટે ધર્મ જુદા. મનુષ્યોના મુખ્ય પ્રકાર ચાર. સત્વગુણપ્રધાન તે બ્રાહ્મણ, સત્ત્વરજપ્રધાન તે ક્ષત્રિય, રજતમપ્રધાન તે વૈશ્ય, તમઃપ્રધાન તે શૂદ્ર. બ્રાહ્મણે ધર્મનેજ સર્વોચ્ચે સાધવો અને શીખવવો, ક્ષત્રીએ સ્વધર્મને સાધવો તે પ્રભુનું પ્રતિપાલન કરવું, વૈશ્યે સ્વધર્મ સાધવો અને દ્રવ્ય પેદા કરવું, શૂદ્રે સ્વધર્મ સાધવો અને સેવા કરવી. એટલે સર્વનાં હિતનો ઉત્કર્ષ થાય અને સમાજનાં સર્વ કાર્યનો નિર્વાહ થાય.

શૂદ્રે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું, વૈશ્યે વિદ્યાભ્યાસ સાર અભ્યર્થ પાળી અપિઆશ્રમમાં પહેલાં રહેવું પછી ગૃહસ્થ થવું. ક્ષત્રિએ તેટલા ઉપરાંત રાજ્યમાંથી મનતા ઉઠાડી પુત્ર યોગ્ય થાય એટલે તેને રાજ્યઆર સોંપી વનમાં રહી ધર્મનું વિશેષ પરિચીવન કરવું. અને બ્રાહ્મણે અભ્યર્થ ગૃહસ્થ અને વાનપ્રસ્થ આશ્રમ ઉપરાંત વૈરાગ્ય થાય એટલે મન્યાસ લેવો. મન્યાસમાં

સર્વ સકામ કર્મનો ત્યાગ કરવો. બ્રાહ્મણને મનોનિવ્રત્તમાં સર્વથી વધારે પ્રયત્નશીલ રહેવાનું; તેમાં પ્રમાદ કરે તો સૌથી વધારે શિક્ષા. પણ ઉત્તમ સત્વનો તે ઉત્તમ કાર્યમાં યોગ્યે માટે દેહાંત શિક્ષા નહિ.

મનુષ્યની પ્રકૃતિ જન્મથીજ બંધાએલી હોય છે માટે જન્મથીજ વર્ણુ વિભાગ સમજવો. તેને તેના સ્વધર્મમાં યોગ્યો તે યોગ્ય, સ્વધર્મમાં ન યોગ્ય તે કર્મથી ભ્રષ્ટ થાય તો તે બ્રહ્મ સમજવો, હંચા કર્મમાં યોગ્ય તો ચાલે પણ તેથી બ્યવસ્થા વટે તે ઠીક નહિ. વળી પોતાનોજ ધર્મ વધાર્થ પાળવો ઠકિન છે, અને તે બરોગર પાળવાથી કર્તવ્ય સિદ્ધ થાય છે. વસ્તુતઃ તો મનને સાધવાનું છે.

મનુષ્ય જે કર્મો કરે છે, તેનું ફળ તેને અવસ્ય ભોગવનું પડે છે. શાસ્ત્રમાં કહેલા જે કર્મો તેજ વધાર્થ રીતે કર્યો કહેવાય છે. ચિકર્મનું ફળ દુઃખ છે; સકામતાથી કરેલાં કર્મો, એટલે સત્કર્મોનું ફળ સુખ છે; અને નિષ્કામતાથી કરેલાં કર્મોનું ફળ મોક્ષ છે. મનુષ્ય જે પ્રમાણે કર્મ કરે છે, તે તે પ્રકારની ગતિ અથવા પુનર્જન્મ મરણ પછી તેને થાય છે, કેમકે વાવે તેનું લણે એ ન્યાય છે.

આ પ્રમાણે ઐયાકાંક્ષી જનોને સારૂ પ્રથમ શાસ્ત્રનિષિદ્ધ કર્મથી નિવૃત્તિ, સત્કર્મોમાં પ્રવૃત્તિ, તદનન્તર નિષ્કામ યોગ અને પરિણામે નિર્વાસનામય નૈઋત્યદશાની પ્રાપ્તિ એ કર્તવ્યપ્રણાલિ છે.

હવે શું ઉપાસ્ય છે તે વિગે શાસ્ત્રે નિર્ણય કરે છે કે આ અવિદ્યા-જનિત, કાણુપરિણામી અને અસ્થાયી દેહાદિક સર્વ પ્રપંચ અનુપાસ્ય છે. સર્વ યજ્ઞિતમાન અને સર્વ કલ્યાણના સ્થાનરૂપ પરમાત્માજ એક ઉપાસ્ય છે.

સત્કર્મોથી જેમ ચિત્તની ગૃહ્ધિ થાય છે, તેમ ઉપાસનાથી તેની એકાગ્રતા થાય છે. પરમાત્મા નિર્ગુણ અને નિરાકાર છે, તથાપિ આ જગત્ તે તેમનાથી ભિન્ન નથી; આ જગત્ તે શ્રીહરિનુંજ વિરાટ સ્વરૂપ છે. એ પરમાત્માની ઉપાસના અનેક પ્રકારે થાય છે. તેમની વિવ્રતિરૂપ તત્વો વડે, લિંગચિન્હો વડે, અવતારોની પ્રતિમાઓ વડે, તન્મય ધર્મેલા મહા-

ત્રાઓ વડે, તથા સાત્વિક પ્રાણીઓ અને પદાર્થો વડે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે શ્રીહરિની ઉપાસના થઇ શકે છે. શ્રીહરિનું પૂજન તે પોતાની ઉન્નતિને અર્થે છે; પૂર્ણરૂપ ભગવાનને તેની અપેક્ષા નથી. વિભુ પરમાત્મા અધર્મ અતિ બલવાન થાય ત્યારે દુષ્ટોના મંદારને અર્થે, અને સાધુજનોના પરિત્રાણને અર્થે અવતાર ધારણ કરે છે. અતિ દુષ્કર પરિસ્થિતિઓમાં અને ધણાં નિમિત્તોનું એટીકરણ ચતાંજ ભગવાન અવતાર લે છે, અને તે વિશેષતઃ સાત્વિક ભૂમિમાં લે છે. વળી અવતાર વડે શ્રીહરિ વેદનો અને વેદમાર્ગનો નાશ થતો અટકાવે છે, કે જેથી મનુષ્યોના આત્મતિક ક્ષેત્રનું એકાંતિક દ્વાર ખુલ્લું રહે. નિષ્કામ, સર્વકામ, અથવા મોક્ષકામ મનુષ્યને તીવ્ર ભક્તિયોગ વડે પરમ પુરૂષનું યજ્ઞન કરવાનો શિષ્ટો આદેશ કરે છે.

કર્મ ભક્તિ અને જ્ઞાન એ ત્રણની સહકારિતા છે, તથાપિ જેનું મન કામના પગથણ છે તેને કર્મયોગ, કામના તથા વૈરાગ્ય જેનામાં સ્પર્ધા કરે છે તેને સાદ્ ભક્તિયોગ અને વૈરાગ્ય જેનામાં પ્રધાન છે તેને જ્ઞાન યોગ વિશેષ ઉપાસનીય છે.

જેમ વસ્તુનું હવે દિગ્દર્શન કરીએ. સત્ય એજ વાસ્તવિક રીતે જ્ઞાતવ્ય છે. જેની સ્થિતિ અથવા સ્વરૂપ સદા શંકારપદ છે એવા માયિક પદાર્થોના અન્વેષણ અથવા સ્વરૂપનિર્ણયમાં કાલક્ષેપ કરવો, એ આયુષ્યનો અસ્થાને વિનિયોગ કરવા સમાન છે. માયાના એક પણ પદાર્થનું પૂર્ણ દર્શન સમઘણન તેની પાછળ બલિદાન કરવા છતાં પણ થઇ શકે એમ નથી. કદાચો ઉદ્દરનિર્વાદને અર્થે છે, આત્મકલ્યાણને અર્થે નથી. નિષ્કામકર્મથી શુદ્ધ થયેલું, અને પરમાત્માની ઉપાસનાથી એકાગ્ર થયેલું અંતઃકરણ પરબ્રહ્મના વાસ્તવિક જ્ઞાનનો લાભ પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી થાય છે. જેમ મલિન દર્પણમાં પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ સ્પષ્ટતાથી દેખાતું નથી, તેવીજ રીતે અનેક કામનાઓથી ગુચ્ચાયેલા, અને વિવિધ વિષયોથી ખેંચાયેલા ચિત્તમાં આત્માના અતિ મુક્ત અવસ્થાનું દર્શન થતું નથી. વાસ્તવિકરીતે જ્ઞાનને

સારે યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયા પછી, જેવ વસ્તુ સ્હેલી છે. અધિકાર પ્રાપ્ત કરવામાંજ દુર્ધટતા છે. તત્ત્વદર્શનનાં અનેક પુરતકો શુદ્ધિના વિતરકોના હેતુને અર્થે છે. શુદ્ધિની સાત્વિકતા સધાયા પછી તેની વિશેષ આવશ્યકતા રહેતી નથી. ઉપનિષદ, ગીતાઆદિ વેદાંતશાસ્ત્રોનું શ્રવણ, મનન, અને નિદિધ્યાસન, એ પરમશ્રેયને સાધવાની શિષ્ટપ્રણાલિકા છે. શ્રુતિ ભગવતી પોતાનાં ચિરો વાક્યો વડે પરિણામાત્મક સર્વ વસ્તુઓનો નિષેધ કરીને એક સત્ ચિત્ત આનંદમય પરબ્રહ્મનું વિધાન કરે છે. આ વિષય અતિ શુભ છે, અને મહાત્માઓની દુર્લભતાવડે તેમજ નાસ્તિકોનાં દર્શનોના અંધો વડે તેની શુભતા સધાય છે.

આ પ્રમાણે આપણા વૈદિક સનાતન ધર્મની પુરાણી બ્યવસ્થા છે. તેનું યથાર્થ વર્ણન કરવાનો આ સ્થળે અવકાશ નથી. પ્રાદેશમાત્ર સૂચન કર્યું છે. વિશેષ જ્ઞાનને સારે શાસ્ત્રો પોતાના મહિમામાં વિરાજે છે. તેનો આશ્રય કરનારની સર્વ હૃદયઅંધિઓ તુટી જાય છે; સર્વ અંશયોનું હેતુ ધર્મ જાય છે; અને વૃત્તિ પરમાત્મામાં લીન થઈ જાય છે.

જ. ભ.

૨૨	વાસનાત્યાગ.	૩૧૭
૨૩	શાસ્ત્રની ઉત્તમતા.	૪૦
૨૪	ચાનીસહજસ્વભાવ.	૪૨
૨૫	દયાનિધિ પ્રતિ વિનનિ.	૪૪
૨૬	પ્રતિસા.	૪૫
૨૭	દયાળુને પ્રાર્થના.	૪૭
૨૮	દર્શન.	૪૮
૨૯	હરિસર્વસ્વ.	૪૯
૩૦	આવાહન.	૫૧
૩૧	શુકનસાર.	૫૨
૩૨	પ્રભુદર્શન.	૫૩
૩૩	પ્રકાશ.	૫૫
	પ્રભાતિયાં.					
૧	સવારમાં ઉઠીને શમ દમ રાખવા.	૫૭
૨	મઝ ને કઝ વારાફ વામન ધર્મ.	૫૭
૩	છવ તું જાગજો હું પલ્લુ ત્યાગજો.	૫૮
૪	ખમેડને ખટપટ માયાની લટપટ.	૫૮
૫	શમ અને દમ સહુ સાધનો ઝેઠ છે.	૫૯
૬	અવતાર અવનવા શું ગણાએ ગણ્યા.	૫૯
૭	કગિ તણો કાળ પલ્લુ નાથ ન્યારા નહિ.	૬૦
૮	વ્રત અને નિયમ છે નાથના નામમાં.	૬૦
૯	ગોવિન્દ નામથી ગત પાતક યશે.	૬૧
૧૦	સ્નેહ મંસારમાં કર શ્રીનાથનો.	૬૧
૧૧	હરિ! ધન તું, તન તું, મન તું, ત્રિકમા.	૬૨
૧૨	રંક શું રોપ નખો ન રમાપતિ.	૬૨
૧૩	રખે મન માહરા રમત તું તો કરે.	૬૩

૧૪	સુખ પશુ સ્વપ્નના ન્યાય સમ જાણતું.	૧૪
૧૫	ધર્મ તે ધ્યાન છે સ્વરૂપ નિશાન છે.... ..	૧૪
૧૬	સ્વરૂપ સમજ્યા વિના શાન્તિ આવે નહીં.	૧૪
૧૭	નામ નારાયણ નાણું જગદીશ છે.	૧૫
૧૮	નાથ નજર કર શીઘ્ર તું સામગા.	૧૬
૧૯	ડરે હું દુરિમ્મન થકી કંપુ નહિ કાળથી.	૧૬
૨૦	સારમાં સાર સુરભરણુ શ્રીરામનું.	૧૭
૨૧	નંદના નંદશું પ્રીત કરે પ્રાણી.	૧૭
૨૨	શિવરાત્રિનાણું સુખ તે શું બાણું.	૧૮
૨૨	ધન્ય રાધવ ગતિ ધન્ય જગત્પતિ.	૧૮
૨૪	શ્રાવણી અષ્ટમી અર્ધ નિશા હતી.	૧૯
૨૫	કહે જસોદા તમે, જગોને જહુપતિ.	૧૯
	(મુદામાનું દારિદ્રાગમન.)	
૨૬	શોચ શાને ધરો મન વિગે નાયછ.	૭૦
૨૭	મુદામો સજ્જ થયા, વેગે વળતા ગયા.	૭૧
૨૮	મુદામો નીસર્ગો ગામ ધર વિસર્ગો.	૭૧
૨૯	નાર બ્રાહ્મણ તણી પાટ જોતી ધણી.	૭૨
	(શ્રી રણછોડરાયજીની ડોકોરમાં પધરામણી)	
૩૦	નાથને નિરખવા જોડાણો આવીયા.	૭૩
૩૧	ડોકોર ગામની શોભા ચાર ધામની.	૭૩
૩૨	ગોમતીઘાટમાં શ્રીપતિ દાડમાં.	૭૪
૩૩	ગોમતી ગંગ પ્રભુએ પાવન કરી.	૭૫
૩૪	ધન્ય ડોકોરને ધન્ય ડોકોરને	૭૫
૩૫	ધન્ય રોડોડ રજપુતની ન્યાયમાં.	૭૬

ગરબીઓ.

૧	પ્રબોધ. ...	૭૭
૨	દેવીનો ગરબો. ...	૭૮
૩	શ્રીગુરુસતીનો ગરબો. ...	૭૯
૪	પ્રાર્થના ...	૮૦
૫	બોધ ...	૮૧
૬	હરિસેવા. ...	૮૬
૭	વિવેકવિચાર. ..	૮૭
૮	પરમરધાન. ...	૮૮
૯	કાળની ગતિ. ..	૮૯
૧૦	ભગવતલીલા. ...	૯૦
૧૧	ધન્યકૃપા ..	૯૧

શ્રી રૂઢિમણિજીનાં જોડકણાં.

૯૫

બ્યવહારિક બોધાત્મક કાવ્યો.

૧	આર્પનો બાળ આચાર સર્વે ગ્યો. ...	૧૦૩
૨	ધનતું ધાંધલ આદ્યું દમણું પડ હિપર પડ નાખ્યાં. ...	૧૦૪
૩	પંડિત પુણ્ણી વામ્યજ્ઞાની, કળિમાં દીક્ષા કર્ષ. ...	૧૦૫
૪	ધોળાં ધારણ બહુ કર્યાં, મન ધુતાઈ ધોણું નહિ. ...	૧૦૬
૫	જ્ઞાતિની પડતી ઘર્ષ, દેશ અને વિદેશ....	૧૦૭
૬	પતિવ્રત....	૧૦૮
૭	ગુણો પતિવ્રતાની પાત્રતા, દેવે દેહ નાના ધર્મો. ...	૧૦૯
૮	સતી નારતી રીત ગ્રીત પતિ પર પૂરી. ...	૧૧૦
૯	દુરાચરણીદોષ. ...	૧૧૧
૧૦	વ્યસનવિટંબણા. ..	૧૧૨
૧૧	લક્ષ્મિમહિમા. ...	૧૧૩

તિથિ મહિના આદિનાં પદો.

૧	દર્શનની તિથિ.	૧૧૭
૨	બોધની તિથિ.	૧૧૮
૩	શ્રી જગદંબાની તિથિ.	૧૨૧
૪	શાંતિના મહિના	૧૨૩
૫	શ્રી કૃષ્ણના મહિના.	૧૨૬
૬	કક્ષો	૧૨૮
૭	બાળ.	૧૩૦

હરિલીલાવર્ણનામક કાવ્યો.

૧	શ્રીમદ્ ભાગવત દશમસ્કંધ પૂર્વાર્ધ સંક્ષિપ્ત.	૧૩૧
૨	વામન આવિર્ભાવ....	૧૩૬
૩	શ્રી રામસ્મરણ	૧૪૪
૪	શ્રી કૃષ્ણલીલા.	૧૪૬
૫	મારો બહાલોજી મદમાતારે.	૧૪૮
૬	બોળે માત જસોદા બાળ.	૧૪૯
૭	ગોપી ચાલી સહુ ગોકુળની, મળવા દેવ મોરાર.	૧૪૯
૮	ગોવિંદ ગાર્દી, ઘેલા નવ યધએર.	૧૫૧
૯	શ્રી દ્વારિકાનું વર્ણન	૧૫૨
૧૦	શ્રી રણછોડરાયનું વર્ણન.	૧૫૪
૧૧	ઉપદેશ.	૧૫૬
૧૨	શ્રી રણછોડરાયની આરતી.	૧૫૮

શુદ્ધિપત્રમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે શુદ્ધિ પ્રથમ કરી તદનંતર મુગમતા થશે. મુદ્રણમાંની અન્ય ભૂતોની યથોચિત્ત યવચ્ચ વાચક કરી લેશે.

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.	पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
३	६	वाष्पि	वाष्पी	२६	३	भावना	भावाना
४	२	नीलकंठ	नीलकंठ	२७	१६	अगसासे	अगसासे
५	६	कोटी	कोटि	२८	१६	रूपि	रूपी
५	१८	हिमाद्री	हिमाद्रि	३१	१६	तपस्वि	तपस्वी
६	१४	सूक्त	सूक्त	३१	१६	हस्ति	हस्ती
७	३	वित	वित	३२	७	दुःख	दुःख
७	७	दीनानाथ	दीनानाथ	३२	१८	भूहि	भूहि
७	२१	म्यवर्तन्ते	निवर्तन्ते	३४	१२	शिनय	गीतय
८	१५	दुरित	दुरति	३४	१७	प्रति	प्रति
११	४	जामहि	जामृहि	३७	६	द्वि	द्वि
११	१०	ओ	ओ	३८	२२	योगि	योगी
१४	४	कीर्तन	कीर्तन	३९	१८	हृद्ये	हृद्ये
१७	२०	सद्य	सद्य	४०	२२	यत्र	यत्र
१७	१२	भर्तु	भर्तु	४१	३	निह	निहि
२०	१६	पृष	प्रेऽस्य	४४	१२	अपि	अपि
२०	१६	स्थिता	स्थिताः	४४	१३	मुक्ती	मुक्ती
२२	३	देव	देव	४५	५	गुहसी	गुहसी
२२	७	किरिमय	किरिमय	४६	१४	वहनि	वहनि
२२	१६	पश्यंति	पश्यंती	४६	१७	सरस्वति	सरस्वती
२३	२०	अणोरणीया	अणोरणीया	४७	६	मुनी	मुनि
२४	३	सुरारे	सुरारेः	४८	१४	नमया	नमया
२४	६	केऽयम्	केयम्	४९	१०	नश नो	नसने
२४	६	अतीरे	अतिरे	५२	५	अध्य	अध्य
२५	६	भुमांज	भुमांज	५३	४	भावी	भावि

૫૪	૧૧	ઉદયો	ઉદયો	૧૧૩	૧૮	મૃત	મૃત
૫૪	૧૯	વિનતી	વિનતિ	૧૧૫	૧૮	સુગ્રિવ	સુગ્રીવ
૫૫	૧૭	કર્ધ	કર્ધ	૧૧૭	૫	રુપ	રૂપ
૫૯	૩	પોતાનું	પોતાનું	૧૧૮	૧૩	બુધર	બુધર
૬૧	૧૦	સ્વતઃ	સ્વતઃ	૧૧૯	૧૬	ધન	ધન
૬૧	૧૫	ધરતા	ધરતા	૧૨૧	૧૩	બીરાળ્યા	બીરાળ્યા
૬૧	૧૬	કિર્તન	કીર્તન	૧૨૩	૩	છિયતે	છિયતે
૬૪	૭	સ્થળ	સ્થળ	૧૨૭	૭	દશ્ય	દશ્ય
૬૫	૨૦	નાથું	નાથું	૧૩૧	૧૩	દંપતિ	દંપતી
૭૪	૧૩	સ્વર્ણ	સ્વર્ણ	૧૩૨-૬	૫-૧૭	કષ્ટ	કષ્ટ
૭૫	૧૫	ઊઠાર (૨)	ઊઠાર	૧૩૫	૧૯	વળને	વળને
૭૫	૨૦	શ્રેષ્ઠ	શ્રેષ્ઠ	૧૩૯	૧૫	અવિ	આવિ
૭૬	૭	મહિમા	મહિમા	૧૪૪	૧૫	જવાન	જવાન
૮૪	૧૬	વધરા	વધરા	૧૪૭	૩	અગ્નમેળ	અગ્નમીલ
૮૭	૨૨	યજ્ઞેદ	યજ્ઞેદ	૧૪૭	૧૨	મહિ	મહી
૯૬	૪	અધિપતી	અધિપતિ	૧૫૦	૧૬	છાંટો	છાંટો
૯૭	ઋષિ	ઋષિ	૧૫૨	૯	મ્હારે	માં રે,
૯૭	૫	પૂર્વ	પૂર્વ	૧૫૩	૨	ભૂમી	ભૂમિ
૧૦૨	૧૦	ધાંટી	ધાંટી	૧૫૯	૧૧	વિમો	વિમો:
૧૦૩	૧૩	ધમે	ધમે	પૃ. ૨૯, પં. ૩-૪ની વચ્ચે : પ્રૌઢ			
૧૦૪	૧૧	મલિન	મલિન	પ્રરાક્રમી તોએ કાણુમાં થઇ			
૧૦૬	૮	ગોષ્ઠિ	ગોષ્ઠી	ગયા સવે જાર,			
૧૦૯	૧૧	અદિતી	અદિતિ	૧	૯	આ	શ્રી
૧૦૯	૧૬	દેવદુતી	દેવદુતિ	૧૦	૧૬	યા	યો

श्री

हरि यश गीत.

भंगलायरलु.

ॐ ब्रह्मणो यशो गीतं हरेरद्भुतकर्मणः ।
निरालम्बस्य देवस्य प्राज्ञनिःश्रेयसाय वै ॥

* * *

नमस्ते पुरुषंत्वाद्यं पुरुषं प्रकृतेः परम् ।
अलक्ष्यं सर्वभूतानां वहिरन्तरवस्थितम् ॥

(श्रीभट्ट लाजपत.)

या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा सा माधुरी माधुरी ।
या लोकद्वयसाधिनी तनुभृतां सा चातुरी चातुरी ॥

(शुभापित.)

દોહરા.

પ્રથમ પહેલા સમરીએ, શિવજીપુત્ર ગણેશ;
અક્ષર ત્રણનો અર્થ એ, પ્રદ્વા વિષ્ણુ મહેશ.
પટ તંતુ ન્યારા નહિ, જોતાં એક સ્વરૂપ;
નામ ત્રણનો અર્થ એ, ઉમિયાપુત્ર અનૂપ.

વલણુ.

આલ અદ્ધર ધરી રાખીયો, જળપરે મહીને ધરી,
વળી એજ કર્તા, એજ ભર્તા, એજ હર્તા શ્રી હરિ.
નિત્યે નમો તેને વળી, અનન્ય ભક્તિએ કરી;
વિચારતાં નહિ વેગજો, પાસેજ પેજો શ્રી હરિ.

દોહરા.

અખળામાં બુદ્ધિ કરી, અખળા બુદ્ધ અબુદ્ધ;
લેશ માત્ર લખવું સહી, સમભું ન શુદ્ધ અશુદ્ધ.
અખળા મતિ અતિ અલ્પ છે, ભામિનીપણુ લણાય;
કૃપા કરે કહિ કૃષ્ણજી, લેશ લક્ષ લેવાય.

હરિગીતછંદની ચાલ.

ઈશ દોષને જોશે નહિ ઉરમાં અનુગ્રહ આણીએ,
તકથી નવનીત ગ્રહી અસાર તેને છાંડીએ.
શબ્દકોષ ન બ્યાકરણ પિંગળ પાઠ પઢી નહીં;
ખાજકતણા ભાષણુ ગમી, જે લીટીઓ લખવી સહી.

શિવ સ્તુતિ.

અહં શિવઃ શિવત્રાહં ત્વં ચાપિ શિવ એવ ચ ।
સર્વે શિવમયં બ્રહ્મન્ શિવાત્પરં ન કિંચન ॥

હરિગીત છંદની આલ.

ગણપતિ ગરવા ધણા, ઉભિયાંસુત આરાધવા,
પિતા ધરશિવ જેહના લજ્યું લવપતિ લવ લાગવા. ૧
તમ પિતા ઉપર પ્રીત જાણી વિદ્ય સર્વે વારજો,
ગજાનન ગણેશ સમર્થ વાણિમાંહી વિરાજજો. ૨
મહાદેવ તે મહાદેવ છે આધારમાં આધેય રહ્યું,
આધેયમાં અહ્ભુતતા આધાર નવ જાયે કહ્યું. ૩
શિવતું સ્વરૂપ યથામતિ, વેદાદિ શાસ્ત્રે જે કહ્યું,
શણગાર શિવ અવલોકતાં દર્શન દાખ્યું તે અહ્યું. ૪
ગંગા રહ્યાં હરશીર્ષમાં, નિર્મળતા નન્દીશની,
દર્શનથી દૂર પાપ જાય મોટાઈ એ મહેશની. ૫
સોમ શિવલલાટમાં, અમૃત અહ્ભુત શિવકને,
એ શંભુને લજ લાવથી તો તુરત તું અમર બને. ૬
કંઠમાળ રૂપી કંઠમાં તે દેત્યનું દૈવત અહ્યું,
મુરનરને દેખાડવા લૂણણ સમ કંઠે રહ્યું. ૭

- ઉપવીત ઉમિયાઈશણ ભુજંગનું ભારે કંથું,
તે ગરલ સર્વે ગત કરે પણ નામ નિલકંઠ તો ધર્યું. ૮
- સર્પો શરીરે વીંટીઆ તે અભયતા અવલોકવા,
એવા શિવતણી સ્તુતિ કરે વિષયવિકારો રોકવા. ૯
- મૃગચર્મ છે મહેશને વેરાગ્ય શુદ્ધ દર્શન થયું,
વેરાગ રાગને કાઢવા ખીજ રજતુ નિવૃત્ત થયું. ૧૦
- નિજ પુત્ર સાથે શોભતાં અર્ધાગમાં ઉમિયા રહ્યાં,
ભવપતિના ભક્તને એ રીતનાં દર્શન થયાં. ૧૧
- આહારમાં આહ્લાદ નહિ, શિવ શાંત તે સળણ પીએ,
મન્મથને વળી મારવા મહાદેવ સમશાને રહે. ૧૨
- શુદ્ધ સત્ત્વ પોઠી પલાણુતા દર્શન દુનિયાનું કરે,
ભવ ભય ભાગે ભવતણો હર હર કોઈ જન ઉચરે. ૧૩
- ત્રિશૂળ તે ત્રિશુણ છે આરોપ એક કરે કયો,
ભરપૂર શંકર શુદ્ધ ભર્યા અદ્વૈત મત નિશ્ચે ધર્યો. ૧૪
- રથનાર નાગર તણી નારી જ્ઞાતિ વડનગરા તણી,
હે ઇશ ! દોષ ન દેખશો નિવારશો અળખા ગણી. ૧૫
- જશ કહે જન જીવતાં રહે ભવનાથને સમજી ગ્રહો,
ઐષ ઋણ શિવરાત્રિએ, સર્વે જનો હર હર કહે. ૧૬

(૫)

૩.

વેદન.

નમોઽસ્ત્વનંતાય સહસ્રમૂર્તયે ।

સહસ્રપાદાશિશિરોરુવાહવે ॥

સહસ્રનામ્ને પુરુષાય શાશ્વતે ।

સહસ્રકોટીયુગધારિણે નમઃ ॥

(શ્રી વિષ્ણુ સહસ્ર નામ.)

ધ્યાનં.

(“ મહારી બહારે મહો અવિનાશી રે ” :—એ લય)

પ્રથમ પાય લાગું શ્રી નાથ રે, સહસ્ર શીર્ષા હાથ રે; હાથ રે;
 જેનું રૂપ છે અકળ અનૂપ રે, જે છે જગના કારણ રૂપ રે. ૧
 જેનો વેદ તે લેદ ન ખામે રે, વાણી વર્ણન કરતાં વામે રે;
 જેના હાથણીની નહિ બાકી રે, જેની સત્તા સકળ દિશ વ્યાપી રે. ૨
 જેણે સમુદ્રવિષેથી શ્રી આપી રે, જેણે મહાજળ પર મહી સ્થાપી રે;
 એક બાળતણી કીડા બેવી રે, એમાં અદ્ભુત શક્તિ છે દેવી રે. ૩
 હરિએ મોર મેના રમ્યાં કેવાં રે, ગાયો વત્સ વનસ્પતિ એવાં રે;
 યકલી ચક્ર ચક્ર કરતી આવે રે, નિજ બાળનો આરો લાવે રે. ૪
 સાગર સરિતા સકળને નિરખો રે, મહોટો હિમાદ્રી દેખી હરખો રે;
 જન કાજ શાકાદિક કીધાં રે, મેવા, રૂઝ, પુલ માવે? દીધાં રે. ૫

જેની શક્તિનું માપ ન થાય રે, શેષ સહસ્ર મુખે ગુણ ગાય રે;
 જે જન ગુણ યદુનાથના ગાય રે, ફરી જન્મ હોનો નવ થાય રે. ૬
 માફ મસ્તક માધવજીને નમજો રે, પાદ પ્રભુજી પરખવા પળજો રે;
 મારાં નેત્ર નારાયણને નિરખે રે, સ્મરણ કરતાં અંતર અતિ હરખે રે. ૭
 મહારી વૃત્તિ વિભુમાં વળજો રે, મહાફં મનકું મોહનજીને મળજો રે.
 મહાફં ચિત્ત ચતુર્ભુજને મહાજો રે, મહારી વાણી ગોવિન્દ ગુણ ગાજો રે. ૮
 શ્રવણ શ્રીહરિગુણનું કરીએ રે, તેથી ભવના ફેરા નવ ફરીએ રે;
 બુદ્ધિ બહુનામીએ કેવી કીધી રે, તેણે હુન્નરની હદ લીધી રે. ૯
 મહાપૂરણનો પાર શો લઈએ રે, વાણી શુદ્ધ થવા ગુણ ગાઈએ રે.
 જસ ઝાઝું કશું નવ જાણે રે, સીતારામ સ્મરણ ઉર આણે રે. ૧૦

૪.

શરણુ યાચના.

इदं हि पुंसस्तपसः श्रुतस्य वा, स्निष्टस्य सुक्तस्य च बुद्धिदत्तयोः ।
 अविच्युतोऽर्थो कविभिर्निरूपितो, यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनम् ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

રાગ રામગ્રી.

(“ લોચન મનનો રે, આ જગડો લોચન મનનો ” —એ લય)

શરણુ આપો મને રથામ, શ્રી હરિ શરણુજ આપો,
 સહાય કરો શ્રીના કાન્ત. શ્રી હરિ૦ (ધ્રુવ.)

શોધી જોયું સર્વને, દેહ દામ ને ધામ;
 અસત્ય સહુ અવલોકતાં, મન ન ઠર્યું કોઈ દામ. શ્રી હરિ. ૧

અસાર આ સંસારમાં, સ્મરણુ નામ તમ સાર;
 દહી^૧ કામના ઘો હરિ, મારું મુકુન્દ આ વાર. શ્રી હરિ. ૨
 લોભ ન સુત વિત લોકનો, અંતર જીઓ અવિનાશ;
 સ્મરણુથકી સંતોષ છે, ચરણુ શરણુની આશ. શ્રી હરિ. ૩
 નાથ તમે ના નવ કહી, શરણુ આબ્યાં જેહ;
 વિભીષણુ 'ધ્રુવ' પ્રહ્લાદ ને પાંચાળી પાંડવો જેહ. શ્રી હરિ. ૪
 દિનાનાથ દયાળ હે! દિજ, મજ, ગજ આધાર;
 રાખ્યાં ગોકુળ ગોપને, જય જય શ્રી નન્દકુમાર. શ્રી હરિ. ૫
 જીવ શિવને જવ જોઈએ, હહે દોષ તે કાળ;
 પણ અનુશ્રવ જો કરો, તોજ ઘટે એ ગોપાળ. શ્રી હરિ. ૬
 સાધન સાધ્ય જ્યાં છે નહીં, અનુભવ સુખ અપાર;^૨
 કરે કરે બનતું નથી, કેવળ કૃપા ગુરૂ ગોપાળ. શ્રી હરિ. ૭
 મન ચોટું પણ મટકા સમું, વાણી વશ નહિ જેહ;
 પણ પૂરણુ પરબાય તો, દયા દયાળુની એહ. શ્રી હરિ. ૮
 સાગર સત્તા શું લહે, જળનાં જળચર જેહ ?
 આહાર સાર જળમાં સહુ, આનંદ માને એહ. શ્રી હરિ. ૯
 આ તનમાં ધરિછો હરિ, બીજે થશે બે હાલ.^૩
 ભજન કરો ભડ થઈ હવે, જસ ત્યારે થશે તમે ન્યાલ. શ્રી હરિ. ૧૦

૧ બાળી.

૨ યતો વાચો ન્યવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ ॥ (ઉપનિષદ)

૩ દુર્લભો માનુષો દેહો દેહિનાં ક્ષમમંગુરઃ ॥ (શ્રીમદ્ ભાગવત)

ભક્તિપ્રભાવ.

ફલૌ કેશવકીર્તનમ્ ।

("આપવછ સદેશો કહેને સ્થામને " :—એ લય.)

- કલિયુગમાં શ્રી કૃષ્ણ અમારું ધન છે,
સાચવી રાખ્યું શુદ્ધ પેટી મનમાંદા જો. કલિયુગ. ૧
- લોભીનો શો લક્ષ્ય રહે છે દ્રવ્ય લાષી,
વિપય ઠગારા લૂંટી રખેને જાય જો. કલિયુગ. ૨
- શ્રમ કરી શ્રી કૃષ્ણરૂપી ધન મેળવ્યું,
જતન કરીને જાળવ્યું મહાધન મહાન જો. કલિયુગ. ૩
- શ્રીમંતને સ્વપ્નામાં ધનતું દુઃખ નહિ,
દ્રવ્યતણું સુખ જાગૃતમાં તો હોય જો. કલિયુગ. ૪
- ધનિકને દુઃખ સહેવાં નહિ વ્યવહારનાં,
મસ્ત રહે જે દ્રવ્ય દર્શનની માંદા જો. કલિયુગ. ૫
- શ્રીમંતને શી તમા રહે સંસારની,
અધિકારીને અર્પી રાજ યાય જો. કલિયુગ. ૬
- મહાધનને મહાભક્તો તે મેળવી શક્યા,
શુકયોગી સનકાદિક ને પ્રહ્લાદ જો. કલિયુગ. ૭
- પાર્થિવ દ્રવ્યથી દુર્યોધન દુખીયો થયો,
પાંડવ સુખીયા કૃષ્ણ દ્રવ્યની માંદા જો. કલિયુગ. ૮

સુદામાએ સ્નેહ કર્યો શ્રી શ્યામમાં, મીરાંબાઈએ મોહીને મૂક્યું રાજ જો.	કલિયુગ. ૯
કલિયુગમાં દ્રવ્યજ તે કૃષ્ણનું, નામ છે, સ્મરણ કરતાં લવની ભ્રમણા જાય જો.	કલિયુગ. ૧૦
દ્રવ્ય દાગીના જતન કરી જન સાંચતા, મરણ સમે તે મૂકી ઠાલાં જાય જો.	કલિયુગ. ૧૧
આથે આથે દાન ધર્મ હરિ નામ જે, ઉભય સ્થળે વળી આદર પામે તેહ જો.	કલિયુગ. ૧૨
જસ કહે હું જાણું કાંઈ જાણું નહિ, રાખું મનમાં શ્રીકૃષ્ણરૂપી મહાધન જો.	કલિયુગ. ૧૩

૬.

ઈશ્વર સ્મરણની આવશ્યકતા.

કાલઃ પચતિ ભૂતાનિ કાલઃ સંહરતે પ્રજાઃ ।

કાલઃ સુપ્તેષુ જાગર્તિ કાલોદિ દુસ્તિક્રમઃ ॥

૫૬.

(“ મોટાનું વચન સુખવામ કૃતિ રીતે કરીએ ”.—એ લય)

તમે સમરોને સીતારામ, અવસર નહિ આવે,

આતો સુધર્યું વણસે કામ, આગળ નહિ ફાવે.

મનુષ્ય દેહનું માન ધરાવ્યું, ખરનરમાં શી ખામી રે;

લાવ ધરીને લજન કરો તો, ધન્ય મનુષ્યતનુ પામી. અવસર. ૧

અનેક જન્મની આરત બાણી, દેહ દયાળે દીધી રે;
 આશ કરી પણ હામ ન પકડી, કસરઘણી તે' કીધી. અવસર. ૨
 ધામની સંજે ધણી જાંધાયાં, છુટવાનો નહિ છેડા રે;
 ધામ ધણીઆણી ધન અહીં રહેશે, ત્હારો કયાં નિવેડા. અવસર. ૩
 કુથલી કરતાં કાં નવ હારો, દોગટમાંહી કસાયાં રે;
 મનુષ્ય દેહનો મોટો સોદો, કહો કમાઈ શી કમાયાં. અવસર. ૪
 મોહ મમતમાં દહાડા ખોયા, અવિચારે અવરાયાં રે;
 સૂરજ ઉગે સૌને સૂએ, અધારે અથડાયાં. અવસર. ૫
 ભજન થકી તો ભવભય નાસે, પૂરણ જ્યોતિ પ્રકાસે રે,
 તેજને દેખી તિમિર નહાસે, અનેક એક પ્રકાસે. અવસર. ૬
 દેહદેવળમાં દેવ ને દેવી, ઇદ્રિયતણા અધિકારી રે;
 અધ્યક્ષ તો અવિકારી કહીએ, સલા બની છે સારી. અવસર. ૭
 આપ આપણું કારજ કરતા, ઉપર સત્તા અધિકારી રે;
 અધ્યક્ષને ન કહેવું કરવું, એ સત્તા અતિ ભારી. અવસર. ૮
 જન્મ મરણનું જોખમ ટાળી, અલગ અવિચળ રહીએ રે;
 જસ કહે આજુ' શું કહેવું, અનુભવ આનંદ લઇએ. અવસર. ૯

ઉદ્યોધન.

જન્મદુઃખં જરાદુઃખં જાયાદુઃખં પુનઃ પુનઃ ।
અન્તકાલે મહાદુઃખં તસ્માજ્જાગ્રહિ જાગ્રહિ ॥

૫૬.

(" મોક્ષર્થં વચન મુખધામ કૃતિ રીતે કરીએ " :—એ કથ.)

તમે ચેતો દીવસ છે ચાર, ભજોને લાઈ ભગવતને,
થાય મુખ કૃપ સૌ સંસાર, ભજોને લાઈ ભગવતને;
દેહાદિક સૌ દુઃખ તે મિથ્યા, ભેતાં ભેતાં બાય રે,
વિશ્વાસ સૌ વિજળીનો રાખો, કષ્ટમાં તે ક્ષય થાય. ભજોને. ૧
કષ્ટ કરી કંઈ દ્રવ્ય ઠમાયા, અહિં રહેવાનું બાણું રે;
એવીજ રીતે સર્ગ સંબંધી, મિથ્યા સર્વે બાણું. ભજોને. ૨
'હું' અહંકારને હાંકી ફેંકાડો, 'હું' નહિ તો 'આ' શાનું રે;
પરબ્રહ્મ છે પરમાર્થ દ્રષ્ટે, થાવું બાવું પછી કોનું. ભજોને. ૩
મુસાફરીમાં મહા દુઃખ આવે, સહાયકારી સંગ લેવું રે;
મુકામ વિના મળા નહિ આવે, ચિત્તમાં ચેતી ભેવું. ભજોને. ૪
સહાયકારી સ્મરણ સત્ય હરિનું, ટીમણ તત્વવિચાર રે;
આરોગી આનંદમાં રહેવું, નિજ ઘર મળશે નિરધાર. ભજોને. ૫
ઘર વિના ગોઠે નહિ કોઈને, જુઓ વહેવારની વાત રે;
ભય ને ભુવન પોતાને હોય તો, કોઈએ ઘર નહિ બાં. ભજોને. ૬

માટે સ્વરૂપ છે નિજ ઠેકાણું, વાકેશ્વર વિવેકી રે;
 ગુરુ ગોવિંદનો પાલવ પકડો, સખી ભજનની ટેકી. ભજોને. ૭
 સુકૃત્ય વિના શી રીતે આવે, આ ચિન્તામણી દેહ રે;
 ઝવેરી કોઈ જવલો પરજો, જે સમજે નિજનું શ્રેય. ભજોને. ૮
 મનને વારો મોહને મારો, સુખ સમજણ વિના છે નહિ રે;
 સુખ સંસારનું હોયે સાચું, દુઃખ પડયું કો કહે નહિ. ભજોને. ૯
 મહાસુખનો તો તે જન ભાગી, સમજીને સુખ માણે રે;
 દીન વિષયમાં દહાડા ગાજો, અનુભવ દેમ કરી આણે. ભજોને. ૧૦
 કપટ તણ કરો કૃષ્ણભજન તો, સર્વે સાફ થાય રે;
 અનુભવ એ ઉત્તમ સમજણનો, સુકતો તે જન કહેવાય. ભજોને. ૧૧
 ભવનાં દુઃખ દેખીને ડરવું, કરવું નહિ નિષિદ્ધ કામ રે;
 વૈરાગ્યનું ક્ષણ વસ્તુ જાણો, એ જ્ઞાનીનું જ્ઞાન. ભજોને. ૧૨
 ભક્તિ વિનાની ખોટી ખટપટ, હરિ ન આવે હાથ રે;
 મોહ મૂકી માધવને ખોળો, પ્રભુ પોતાની પાસ. ભજોને. ૧૩
 પ્રીત કરી પુરુષોત્તમ પેજો, એજ શરીરનો સાર રે;
 સક્ષણ ફેરો તે જનનો, જેને બહાલા નંદકુમાર. ભજોને. ૧૪
 જસ જનમ જૂઠો છે જાણો, સાચું સચ્ચિદાનંદ રે;
 અનુભવી આનંદમાં રહેવું, ઉલટું તે અનિત્ય. ભજોને. ૧૫

આદેશ.

શ્રદ્ધાભક્તિધ્યાનયોગાદવૈદિ ॥

(ઉપનિષદ)

દેશની આલ.

(“કામલુ દીસે છે અલબેલા ત્હારી આખમા રે” —એ લય)

- ગોવિન્દ ગતિ તંભારી કોણુ કળે કળિકાળમાં રે !
 ભોગે ભટકયાં, રોગે સીઝયાં, મનભાવ્યું તે કરીને રીઝયાં;
 દુષ્ટ દુર્ગુણે નાંખ્યાં ઉઠી ખાડમા રે. ગોવિન્દ. ૧
- ધન સુત દારા લાગે સારાં, ચાર દિવસ છે તે તો ત્હારાં;
 લપટાઇ તેમાં કૃષ્ણભજનને ખાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૨
- ભક્તિ કરવા ભવ આવ્યો તું, કહેને ત્યાંથી શું લાવ્યો તું;
 આખ્યું તેના શુણુ ગા, ધડી એક ગાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૩
- ભજવાથી ભવ રોગો જાશે, રચનારો બહુ રાજી થાશે;
 સ્મરણુ વિના મુખ નહિ આવે સંસારમાં રે. ગોવિન્દ. ૪
- કર્તવ્ય ત્હાઈ કરીજ લેજે, કાંઈ ન કર તો કૃષ્ણજ કહેજે;
 વળત જાય છે, આળસ આણી ઉઘ માં રે. ગોવિન્દ. ૫
- ચતુર થઇને ચિત્તમાં ચેતો, ઘરમાં રહી ગોવિન્દને જોતો;
 જાગ્ય, જાગ્ય, શું પડી રહ્યો જંજાળમાં રે. ગોવિન્દ. ૬
- ખટપટમાં આવરદા જાશે, સમજ વિના કયમ શાન્તિ થાશે;
 વસે રામ હૃદયે તેને વિસાર માં રે. ગોવિન્દ. ૭

- વળગ્યાં તે તો અળગાં થાશે, પરતાવો પછી અતિશય થાશે;
વિચાર કરને ગોવિન્દ વિષુ તું ગાજ માં રે. ગોવિન્દ. ૮
- રમતાં જમતાં સમયજ બાશે, કરીશ કંઈક તે આગળ થાશે;
કર કિર્તનને નિર્ભય રહે, કળિકાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૯
- પશુ પક્ષી તન ખને ન કરવું, જે નીરે તે ચરવું ફરવું;
તન ધન વિદ્યુતના ચમકારા, ખાજ માં રે. ગોવિન્દ. ૧૦
- પ્રથમ પ્રીત ક્રીધાથી આવે, તને દબાવી તે બહુ ફાવે;
દુર્જીવ દુષ્ટો તેને હિલમાં રાખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૧
- સદ્ગુણથી સહુ કારજ સુધરે, ઉંચો ચડતો કો દિન ઉધરે;
શુભમતિ વિષુ ખીજુ મનડા તું માગ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૨
- જેતું લક્ષ્ય લાગ્યું છે જેમાં, સુખ સર્વે તે માને તેમાં;
ભૂધરની ભક્તિ વિષુ રસ કોઈ આખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૩
- વૈભવ કોઈ વેળાએ આવે, તેમાં શું તું ગર્વજ લાવે;
ભુજંગ ભોગો પ્રીતિ કરીને, પાજ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૪
- પિંડ પોતાનો પોપી લીધો, દાનાર્થે એક દામ ન દીધો;
કર કંઈ પરમાર્થ લોભ વૃત્તિ તું રાખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૫
- પુણ્યદાન પરમાર્થજ કરજે, ભાવ ધરી ભૂધરમાં ભળજે;
આ તન ધન મિથ્યા છે આતું જાણુ માં રે. ગોવિન્દ. ૧૬
- અવગું આલી બહુ અથડાવું, વારે વારે થાવું જાવું;
નિરખી ન્યારો થા અવસર આ દેહમાં રે. ગોવિન્દ. ૧૭

પ્રાણી સહુને પ્રભુનાં 'ને ને,' માન મૂકીને, મોટાઈ જોતો;
 રાવણ જેવા લણી ગયા કંઈ આખમાં રે. । । ગોવિન્દ. ૧૮
 કરતોડીને કૃષ્ણ કહુંછું, ચરણ શરણ સાહીને રહુંછું;
 કેહે જસ હવે તું માયા પડે પાડય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૯

૯.

ભક્તિની આવશ્યકતા.

आलोक्य सर्वं शास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।

इदमेकं सुनिष्पन्नं द्येयो नारायणस्सदा ॥ । । ।

(પાંડવગીતા.)

દેશની ચાલ.

જનતન આપ્તું પણ તું ગોવિન્દને ગાતો નથીરે,
 ઓર્સીંગણ થાતો નથીરે. જનતન.
 શરીર લઈને ને તું સટકયો, ભૂક્ષી પ્રભુને ભવમાં ભટકયો;
 લોગ લોગવ્યે કોઈતું શ્રેય થાતું નથી રે. જનતન. ૧
 મોહ મૂઢી મોહનને મળજે, હેત કરી શ્રી હરિથી હળજે,
 પ્રભુ પામવા એ ઘરની વાતો નથી રે. જનતન. ૨
 રાત દિવસ રસળીને કહાડે, વધે વખત વાતોમાં ગાજે,
 બધું કર્યું પણ નેવાતું નેતો નથી રે. જનતન. ૩
 બ્યસન વસીલો વેગે જોજે, અધિકાર પણ અમથો ડહોજે;
 મિથ્યા એ સહુ, ધાવુ ત્યાં ધાતો નથી રે. જનતન. ૪

- દેવ દયાળુ એવો મોટો, અમરમાં નહિ એનો ભેટો;
એવા હરિના ગુણ તું કયમ ગાતો નથી રે. જનતન. ૫
- મનુષ્ય દેહમાં ભક્તિ ભાવી, સુક્તિ તો તો કરમાં આવી;
દેવ દયાળુ દૂર ઘડી ધાતો નથી રે. જનતન. ૬
- વિપત્તિ બહુ બ્યવહારની વેઠે, કર્યું બધું એમ માની લે છે;
શ્યામ શરણુ વિણ મુખીયો કોઈ ધાતો નથી રે. જનતન. ૭
- ખરા મુખમાં શેની ખામી, આજસમાં બહુ થાયે હાની;
શાન્ત થઈને શ્રીવરને ધાતો નથી રે. જનતન. ૮
- એક તરફ વૈભવને મૂકે, શાણા સરસ સમય કયમ ચૂકે;
હરિ નામનું અમૃતદ્રવ્ય સ્વાદો નથી રે. જનતન. ૯
- શું કરવા કર પાછી પાની, લાભ ઘણો છે ગોવિન્દ ગાની;
ભાગ્યશાળી કયમ ભજન કરી ધાતો નથી રે. જનતન. ૧૦
- જસ કહે જન ઝટપટ ચેતો, આ તનમાં અવિનાશી બેઠો;
ગયો વખત તે ફરી ફરી મળતો નથી રે. જનતન. ૧૧

જીવને બોધ.

નહતો ઝ્યઃ શિવઃ પન્થાઃ વિશતઃ સંસૃતાવિહ ।
વાસુદેવે ભગવતિ ભક્તિયોગો યતો ભવેત્ ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

મહિદીપ છંદની ચાલ.

(“ રયામ ચરણ સ્મરણ મિત્ર સરસ રીત સાચી ”:—એ લય.)

ગા ગોપાળ, ગા ગોપાળ, વખત નાચ વીતી;
સાર સર્વ શાસ્ત્રનો એ કર પ્રભુમાં પ્રીતિ. ગા. ૧

લજન કરવા લવમાં આવ્યો, શું કરે અનીતિ;
સંતાડે શું સાક્ષી થકી, રાખ લય લીતિ. ગા. ૨

વિવિધ દુઃખ જન્મ મરણ, કોણ થકે છતી ?
સમજ તો શી બાકી, ત્હારે માથે બહુ વીતી. ગા. ૩

ઉપાય હાથ આજ છે, તું શીદ નાચ ચૂકી ?
સ્મરણ કરી શ્રીપતિનું, મમતા દેને મૂકી. ગા. ૪

દેવ દયાળ કૃપણ કૃપાળ, તે વિષે કર રૂચી;
દુઃખ નાશે, સુખ યાશે, એ ખરી છે કુચી. ગા. ૫

સમજ્યા સંત, આવ્યો અંત, વાસનાઓ તૂટી,
મને લજે તે મ્હારો, એમ બોલીઆ શ્રીપતિ. ગા. ૬

જસ કહે જોયું જેમાં તેમાં સ્નેહથી સઘ સિદ્ધિ;
દીરના વાસી દ્વંધના પ્રાણી, માગ્યાં દધિજ દધિ. ગા. ૭

૧ દધિ-દહીમાંથી ઉત્પન્ન થએલું માખણ.

જગજંજળ.

જન્યૈવ વ્યર્થતાં નીતં ભવભોગમલોભિના ।

કાચમૂલ્યેન વિક્રીતો હન્ત ચિંતામણિ મયા ॥

(સુભાષિત.)

(" નાથ કેસે જનકા ખધ પ્રગથો " :—એ લય)

જંજળી ભૂઠામાં જન્મ સુખાંચો,

અમથો અથડાવા શીઠ આંચો, ભૂઠામાં જન્મ સુખાંચો.

અધિકારવિણ તને અધિક આશુ,

માની ' મ્હાફું ' મલકાચો;

શુણુ ભૂલ્યો તું ગિરિધારી કેસ,

જોવિન્દને નવ ગાચો.

ભૂઠામાં ૧

ઈંદ્રિય અવયવ તને સારાં આપ્યાં,

જોડ ખાંપણ થકી ખાજ્યો;

પાઠ પ્રભુનો કાંઈ નવ માન્યો,

હલટો એનાથી ચાલ્યો.

ભૂઠામાં. ૨

સારું શરીર ત્યારે સુખને ધાચો,

લાલચમાંહી લપટાચો;

કર્યા ઉપકારજ ભુલ્યો કૃતન્ની,

ધ્યાન ધરી નવ ધાચો.

ભૂઠામાં ૩

આધું કર્યું તહે ભજન ભૂધરનું, . . .
 મહોદાઈ લઈ મોહવાયો;
 સંકટનો સાથી સામળીયો,
 તેને ભજવાનો ભાવ ન આંચ્યો. . . ભૂકામાં. ૪
 કર સ્મરણ કંઈ શ્રેય ઈચ્છી તહાઈ,
 સકામી નથી શામળીયો;
 તાંદુલ જેવી તુચ્છ વસ્તુમાં,
 શ્રીમત સુદામો કરીયો. . . ભૂકામાં. ૫
 સકામીયે પણ સમર્થા મુરારિ,
 તો-તાપ તુરત તેનો હરીઓ;
 ગજરાયે બે ગોવિન્દ સભાર્યા,
 જસ મુકતજ તહેને કરીઓ, . . . ભૂકામાં. ૬

૧૨.

ભગૃતિ.

ગોવિન્દં ભજ મૂઢમતે ॥

(ભગદ્ગુરૂ શ્રી શંકરાચાર્ય)

(“ ઉત્તમ આસો દે માસ ” — એ લય)

સ્મરણ કરોને હવે શ્યામનું, આયુષ્ય ઝોધુંદે થાય;
 ભજવા જેવા ભગવંત છે, જેને દેવોદે આહા. . . સ્મરણ. ૧

- જન્મ આપ્યો ॥ યદુપતિ, શ્રમજ સાર અસાર;
લાલ લેજે લાલચ તણ, કરો નામનો વહેપાર. રમરણ. ૨
- દાન દયા દીનતા નથી, નથી તીવ વેસગ્ય;
દીન જાણી દીનાનાથણ, હેતે ગ્રહોછે હાથ. રમરણ. ૩
- દુનીઆ છળી દંભ દાખથી, મન મેલુંરે અપાર;
જેનારો કંઈ જૂદો નથી, માફી સર્વે જેનાર. રમરણ. ૪
- અહિંઆં આડું અવળું કરો, નથી ડરતાં લગાર;
જમપાસે જળસાધું નહિ નભે, ખાશો મેચકીના માર. રમરણ. ૫
- સેવા કરેથી મેવા મળે, જોવે અંતર વિચાર,
રમાપતિ કેમ રીઝશે, શો એ સેવામાં સાર. રમરણ. ૬
- મહાન્ પાસે શું માગવું, નમલુંજ વારંવાર;
અંભારતાં યુગ ઉપજે, ટળે તન મનના તાપ. રમરણ. ૭
- મંસાર સ્વરૂપમાં છે નહિ, નથી દોરીમાં આપ;
તત્ત્વ સમજીને તર્ક ટાળજો, શિકકો વેદાંતનો પામ. રમરણ. ૮
- જસ કહે, જગજીવન જન લલો, લાલ અપરંપાર;
તોટો નથી ત્રિલોકમાં, પ્રસન્ન ગુરૂ ગોપાળ. રમરણ. ૯

૧ યદા સર્વે પ્રમુચ્યન્તે કામાવૃષ્ણ દૃદિ રિચતા ।

૧૧.....તત્ર મહા સમશ્વતે ॥

(૧૨૧)

૧૩.

મનને શિક્ષા.

ન હિ પ્રતીક્ષતે કાલઃ કૃતમસ્ય ન વા કૃતમ્ ॥

(સુભાષિત.)

("સમ બાણ વાગેવ હોય, તે નાણે " :—એ સય)

મનુષ્ય દેહ મર્મ સમજવો ટાણે, પછી કાલ દીઠી છે કાણે ?
 વાસુદેવ રહ્યો બ્યાપી સર્વમાં, કેમ તેને તું નવ નાણે. મનુષ્ય. ૧

કુથલી, કરતાં કાળ ગુમાવ્યો, દેહની જૂઠપ ન નાણે;
 ભરી યાળીએ ભૂખ્યો તું ઉઠ્યો, કરીશ તું કયે ઠેકાણે. મનુષ્ય. ૨

કંઈ નવ નાણે તો કૃષ્ણનું કીર્તન, મમત મૂકી તું કરજે;
 અરજ સુણીને આદર તારો કરશે, પ્રેમે પછી તું મળજે. મ. ૨

પર ઉપકારી પૂરા પ્રભુ છે, ચતુર્ભુજે આ દિશે 'જૂવે';
 વિષયથી વવાયાં વસ્તુને ન દેજે, દુઃખ દારિદ્ર્યે રૂવે. મનુષ્ય. ૩

દીનતા રાખી તું નિરખ નારાયણ, કૃપાસિન્ધુ એતો કહીએ;
 સ્મરણ માત્રથી સાચું બતાવે, નિરખી નિરાળા રહીએ. મનુષ્ય. ૪

ચાર દહાડાનું આ ઈ ચાંદરણું, સમજ સનાતન સહીએ;
 કાળ કળિમાં કષ્ટ છે થોડું, જસ કહે ચદ્વયતિ ગાઈએ. મનુષ્ય. ૫

ઈશ્વરનું અધિષ્ઠાનરૂપે દર્શન.

किं हेयं किमुपायेयं किमन्यत्किं विलक्षणम् ।

अखण्डानन्दपियुषपूर्णं ब्रह्ममहार्णवे ॥

(શ્રી ભિવેક ચૂડામણિ.)

(“ સંદેશો કહેભેરે મોહનને એટલો ” :—એ વચ)

વાસુદેવ વિચારો વેગે કરી, જેનાં નામે કોટિ કિલ્મિશ નય ને;

સ્થામ સનાતન સચરાચર શોભી રહ્યો,

જળ સ્થળ બળમાં યુક્તિ વડે જણાય ને. વાસુદેવ. ૧

મન મહાઈ માપ આપતું શું કરે,

શ્રુતિ સ્મૃતિયો સાન કરી રહી શાન્ત ને;

નિર્મળ નિરખી તત્વરૂપ નિશ્ચે કર્યું,

પણ વાણિના વિવિધ પ્રકારે વાદ ને. વાસુદેવ. ૨

મહાપદ્મનું^૧ મહાનપદ્મું શું માપીએ,

સ્થાયી સ્થિર તે થયું નથી નહિ થાય ને;

શિવ શક્તિ વળી સકળ દેવ શોધી રહ્યા,

બ્રહ્મા નારદ ભજતા ભાવે જેહ ને. વાસુદેવ. ૩

૧ અધિષ્ઠાન એ ચાર વાણી (પરા, પર્યંતિ, મધ્યમા ને વૈખરી)
થી પર છે.

વાચારંભજ વિકારો નામધેયમ્ મૃત્તિકેત્યેવસત્યમ્ ॥ ઉપનિષદ.

૨ મો વૈ મૂમાતસુલ્લમ્ ॥ ઉપનિષદ.

પંચાયતને પરમપદનું પ્રમાણ છે,
પૂરણ પ્રીતે પૂરણ તેજ પમાય જો;
પરબ્રહ્મને પરાપાર તું જેખજો,
મૂઠી દેજો મનના ઘડીયા ઘાટ જો.

વાસુદેવ. ૪

ગાવું ને થાવું જાવું થઈ રહે,
પૂરણ જ્યોતિ અગટયે તમનો નાથ જો;
આ^૩ સર્વ આનન્દ છે અવિનાશનો,
સચ્ચિદ્રૂપે સર્વોત્તમ જણાય જો.

વાસુદેવ. ૫

ઝીણામાં^૪ જગજીવન સૂક્ષ્મ જણાઈ રહ્યા,
મહાતત્ત્વમાં મહાનપણે મહારાજ જો;
સત્તાને વળી સ્પુરતી તેની જાણજો,
નામરૂપને ભેદી થાજો ન્યાલ જો.

વાસુદેવ. ૬

આડીને વળી અવળી આંટી કાઢજો,
સમજી દ્યો જસ સચ્ચિત્ પ્રિય સ્વરૂપ જો,
તું ત્હાંરૂંજ તપાસી તૃપ્તિ પામજો,
અન્ય સ્થળે અથડાયે થાશે હાણજો.

વાસુદેવ. ૭

૩ यदानन्दलेशैस्समानन्दि विशम् ॥

૪ अनोरणिषां महतो महीयान् ॥ आरमास्य जन्तोः निहितो
गुहायाम् ॥ ६५॥

૧૫.

વૈરાગ્ય બોધ.

રે ચિત્ત, ચિત્તય ચિરં ચરણૌ મુરારે ।

પારં ગમિષ્યસિ યતો ભવસાગરસ્ય ॥

પુત્રાઃ કલત્ર મિત્રે નહિ તે સહાયાઃ

સર્વે વિલોકય સર્વે મૃગતુષ્ણિકેડ્યમ્ ॥

(સુભાષિત.)

દેશની ચાલ.

વિચારો મન આછે જોડું^૧ અતીરે; અંતે કાંઈ રહેવું નથીરે.

ઝાંઝવાં જળ સમ જાણુજે, દોડયેથી દુઃખ હોય;

વારી ત્યાં તો છે નહીં, મિથ્યા મહેનત સોય;

ત્યાં તૃપા કોઈની છીપી નથીરે. વિચારો. ૧

ઈંદ્રિજાળ તું જાણુજે, માયા મ્હોટાઈ જે;

મમતથી મોહીશ નહીં, છે છેતરનારી એ;

સુત વિત ધર સહુ એ રીતે જાણુજે રે. વિચારો. ૨

સાચા ઉપર ચોભતો પણુ જોટો છે ખેલ;

શુદ્ધ ગોવિન્દ કૃપા કરે, તો સમજાશે રહેલ;

તે માન્યું તે મૂળ્યું નથી રે, વિચારો. ૩

સદાય સત્ જેમ તેમ રહ્યું, થયું ગયું નહીં થાય;

વચમાં^૨ મન મંડાણથી, જીવ જગત કલ્પાય;

^૧ માયામાત્રમિદં દૈત્તમ્ ॥ (જગદ્ગુરુ શ્રી રાંકરાચાર્ય.)

^૨ મનો ભાર્ગ મનોમય્યં મનઃ સંકલ્પના જગત્ । (ચેગ્યાશિખ.)

તપાસ તું તો આઘ અંત ઘટતું નથી રે. વિચારો.

પૂર્ણ એક પરબ્રહ્મ છે, સત્ ચિત્ આનંદ સાર;
આદિઅંતમાં જે રહ્યું, તે મધ્યે નિરધાર;
આધશેષ^૩ તત્ત્વ રહ્યું રે. વિચારો. ૫

નામ તેનો નાશ છે, જે જાયું તે જાય;
પણ પ્રતાપી જે થયા, ધન્ય જન્મ્યા ભુમાંદ્ય;
શિષિ અમરીપાદિ ગયા રે. વિચારો. ૬

ત્યાગી ગયા રાગી ગયા, ગયા પ્રતાપી પાંચ;
બ્રહ્મચારી ભીષ્મે ગયા, હરિશ્ચંદ્ર સમ સાચ;
મહા શુરવીર દિસતા નથી રે. વિચારો. ૭

જવાનુ જરૂર છે, માટે સમરો શ્યામ;
કર્મ અતિ ઉત્તમ કરો, ઠરી બેસવું ઠામ;
પછી અથડાવું અહીંયાં નથી રે. વિચારો. ૮

સુમાફરી મહા અટપટી, સમજે તેને સુખ;
રામ ભજીલે રીતથી, લાગે નહીં કંઈ દુઃખ;
મોઢે પડયાં ભવકૂપમાં રે. વિચારો. ૯

અંત જતા થતા નથી, રહ્યા પ્રપચની પાર;
આત્મારામી અમર છે, કરવો સત્સંગ સાર;
જસ જીવનમુક્તા ઠામઠામ હોતા નથી રે. વિચારો. ૧૦

૩ બ્રહ્માત્મા ગુદાકેશ સર્વ ભૂતાશય. રિચત ।

બ્રહ્માદિશ્ચ મધ્યંચ ભૂતાનામંત એવ ચ ॥ (શ્રી. ભ. ગીતા.)

ભાવિનું બળ.

અવશ્યં ભાવિ ભાવનાં પ્રતિકારો ભવેદ્યદિ ।
તદા દુઃસ્વૈર્ન ક્ષિપ્યેરન્ નલરામ યુધિષ્ઠિરાઃ ॥

(“સાસનનો રસ ચાખ” —એ લખ,)

ભાવિ હોય તે થાય ભમો શું તમે ભાવિ હોય તે થાય.
પાંડવ પ્રતાપી મહા કષ્ટ પામ્યા, પ્રમાણિક કહેવાય;
કષ્ટ સહ્યાં પણ કાંઈએ ન ચાલ્યું, રહાય હતા મજરાય. ભમો શું.
પ્રહ્લાદ પીડ્યો અજર થઇ હીડ્યો, હિરણ્યકશિપુ રાય;
દાસ ઉગાર્યો દુષ્ટને માર્યો, જયજય શ્રી નરસિંહરાય. ભમો શું.
મીરાંબાઈને મારવા માટે, રાણે રમ્યા ઉપાય;
ઝેરહું અમૃત કર્યું જડુપતિ, લીધી ઉગારી મીરાં માય. ભમો શું.
હાથ નિમિત્તે ગ્રાપ અપાળ્યો, ચડુકુળ ચાલવરાય;
ભાવિ ભેદ્યુ સામર્થ્ય ખોડ્યું, મૌન રહ્યા કૃષ્ણરામ. ભમો શું.
અમૃત પીવા મંથન માંડ્યું, દેવ દૈત્યો સુરરાય;
વારિમાંથી વિષ પ્રગટીયું, એ ઇશ તણી ઇચ્છાય. ભમો શું.
ચંદ્રહાસને મારવા માટે, ઘણા કર્યા ઉપાય;
વિપની વિપયા કરી મહારે બહાલે, મોત ત્યાં મગળ થાય. ભમો શું.

૧ અરિમિત્રં વિષં પપ્લં અધર્મો ધર્મતાં યજેત્ ।

સ્વયિ તુદે જગત્તાય વિપરીતે વિપર્યય. ॥

દેવીદેવળમાં મારવા ધાર્યો, હુણુદિ એ રાય; ભમો શું.
 મદન મુઓ ભાવિને ભુઓ, ખેલ રચ્યો જગરાય. ભમો શું.
 ભાવિ ભણ્યો ધીરજ આણ્યો, મટે ન કોટિ ઉપાય; ભમો શું.
 આવે તે સહેવું કાંઈ ન કહેવું, એજ ખરો ઉપાય. ભમો શું.
 જસ કહે ભગો, સ્મરણ માગો, ભજવા શ્રી વૈકુંઠરાય;
 વિધાતાએ અક્ષર પાડ્યો, ભાવિ નહીં ભૂસાય. ભમો શું.

૧૭.

દુઃખદોષાનુદર્શન.

"જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્યચ ।
 તસ્માદપરિહાર્યેયં ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

ગરબી.

(હરિસત્ત્વન વિના દુઃખદરિઆ સંસારને પાર ન આવે.—એ કથ.)

શું જતન કરું જનમ્યું તે ભરે રે, પળમાંહે પડી;
 ઉપન્યું તે અળસાસે, રાખ્યું નહિ રહે તે તો અરબી ધડી. શું જતન. ૧
 જ્યાં ગતિ નહીં ત્યાં કૃતિ કોની, મન ખટપટ તું કરે શેની ?
 તું ધણી થયો આ દેહ માની. શું જતન. ૨
 તારી જાળ અવસ્થા હતી જ્યારે, મંસાજ્યો કોણે તેવારે ?
 જે જીવન આપે તે મારે. શું જતન. ૩

- તને લાન નહોતું આ સ્થૂળતણું, તે વખતે જતન કર્યું તું ઘણું;
તે રક્ષણ કરશે સણુ સણુ. શું જતન. ૪
- એમ સમજે તો ચિન્તા શેની, નહિ દેહ તું તો ફિકર કોની;
મિથ્યા જાણી, મૂંઝો રહેની. શું જતન. ૫
- એમ સમજ્યું જહુ ખપમાં આવે, સમજ્યાથી આ જગમાં કાવે;
મન છટકે તો મહાદુઃખ આવે. શું જતન. ૬
- ત્રિકમ મનને તાણી રાખો, જહુ જળીઆ છો ને કેમ સાંખો;
મહા સમર્થ છો મારી નાંખો. શું જતન. ૭
- કોટિક થોદાઓ સંહાર્યા, શું શું કહું માર્યા તાર્યા;
શું આ સમય જાણી હાર્યા. શું જતન, ૮
- હુઆ કેમ રહોછો છત ઘણી, મારો મનને મુરમુગટમણી;
જસ અરજ કરે શું નાથ ઘણી. શું જતન. ૯

૧૮.

સંસારને વિષે દોષદષ્ટિ.

અસારઃ સ્વલ્લ સંસારો દુઃસ્વરૂપિ વિમોહકઃ ।

(શ્રી પદ્મપુરાણ.)

(ધીરાન્તા પદ્મો સ્તવ)

સુખ નહીં મંસારમાં રે શાણા જન ગમજે સહી;
સુખ સાચું માનો રે શાન્તિ કોઈ પામ્યા નહીં.
પતિ થકી જો સુખજ હોયતો, મીરાં કેમ રે દુભાય;

પતિએ સતીને પાતું હુણાહુણ, કહો પતિ થકી કેમ થાય;
સ્વાસ્થ નિજ સાથેરે પ્રતિ પ્રીતિ તૂટી ગઈ. સુખં ૧

પુત્ર થકી જે સુખજ હોય, સગર પુત્ર સાઠ હબાર;
સંખ્યા ઘણી મહોટીરે, સુતથી ન શાન્તિ થઈ રે. સુખં ૨

રાજ્યાસનમાં જે સુખજ હોય તો, નહુધ મન હરખાય;
રાજમહે પ્રીતિ પરત્રિયાયું, અજગર થયો તે રાય;
શાખ્યો મુની સર્વેરે, પ્રાણી થયો પદવી ગઈ. સુખં ૩

વાસવ તે જુઓ વસીઆ, સ્વર્ગમાં સુરતાણા સંરદાર;
તેને પ્રગટયું દુઃખ જે વારે માથે બળીનો માર,
લયે હૃદય લેઈ રે જનેતા પાસે રાયા જઈ. સુખં ૪

બળિયાને જે સુખજ હોય તો, જુઓને રાવણ રાય;
દશ મસ્તક દશ દિશા મુખવે ભુજા વીશરે કહેવાય,
રામે રાખ્યો રણમાંરે, બળ શક્તિ કયાંરે ગઈ. સુખં ૫

માન્યું રે સુખ જુઓ ભજનમાં નારદ હોતે હરિગુણ ગાય;
એવો રે લક્ષ પ્રાણી લાગે તો સારો તેનું જીવ્યું સફળ કહેવાય,
સુખ સાચું તેનું રે જે જઠરામાં ઝુરે નહિ. સુખં ૬

દેહ આંચો તેનું કર્તવ્ય એ છે કરવું ભજન કિરતાર;
ખોટામાં શું ખુપી જાવું, ઉતરવું ભવ પાર;
જગદીશ જસ ગાવારે જગ લણી જોવું નહીં. સુખં ૭

૧૯.

કર્મ વિચાર.

નાશુક્તં ક્ષીયતે કર્મ કલ્પકોટિશતૈરપિ ।
અવશ્યમેવ મોક્તવ્યં કૃતં કર્મ શુભાશુભમ્ ॥

વલણ.

નિજ સ્વરૂપ જીવ સમજ્યો નહીં, કુકુર્મજ? કાંટા રૂથે;
વિહિત અવિહિત વિચારને, પછીથી કાંટા ખુંથે. ૧

કર્મ થકી આ ઢેહ છે, કર્મે જીવ કષ્ટે પડ્યો;
કર્મ મર્મ સમજ્યો નહીં, લોકતા થઇ ભવ બહુ ક્યો. ૨

કામ કણસ જેમ વાવીયે, તેમ તેમ અહકું થાય;
હંસતણો ચારો નહીં, એ ભલે પશુઓ ખાય. ૩

ખાઇને બહુ ખોખારતાં, પેટ ચડયેથી પડતાં;
કરે શું જ્ઞાન એને નથી, ભલે બિચારાં ચરતાં. ૪

અનાજ ઉત્તમ વાવીયે, દુકાળ દુઃખડાં જાય;
ખડની તો શી ખોટ છે, ભલે બિચારાં ખાય. ૫

ચતુરાઇથી જો વાવશે, અમુક કાળે ફળશે;
વિચારી તમે વાવજો, સુખ દુઃખ તેવું મળશે. ૬

સુખદુઃખ રહેજો આવશે, યમ ત્હારે કરવો નહીં;
સ્મરણ કરો શ્રી રામનું બી વાળું ઉગશે સહી. ૭

૧ કુકુર્મમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા.

શાણા જન ચારો કરે, ઉત્તમ લાગે જોડ;	
પાચન થઈ આવે પ્રાદતા, દુર્ગળ ન રહે દેહ.	૮
રામ ભજે વિષય તજે, કૃત્ય કામમાં અતિ ઘણી;	
નિમિષ નવરાં નહીં રહે, ખોયો દેહ મોંઘો મણિ. ^૨	૯
વિષય સદા સન્મુખ થયે, વૃત્તિ પાછી વાળજે;	
ત્યાગતીર સાથે લઈ, ખરા વેરીને ખાળજો.	૧૦
પુરવિધે જો પેસયે, ખરો ખજાનો હાંટયે;	
સદ્ગુણ મંત્રિ સર્વ જે તેની સત્તા તૂટયે.	૧૧
સોડો સદ્ગુણ સર્વ લઈ, મોડો જોતું માન;	
તોડો જોનાં મૂળને, લહું થયે પછી ભાન.	૧૨
જગમાંહી જન આવીને, કરજે એકજ કામ;	
તૃણા સર્વે ત્યાગજે, રાજ કરવા રામ.	૧૩
સ્વર્ગે સધળું સુખ નહીં, વિચારી વૃત્તિ વાળ્ય;	
સુખ ખતાવું શકનાં, મોહ ને મમતા ટાળ્ય.	૧૪
સ્વર્ગતણી લક્ષ્મી સકળ, દેવતાણું સ્વામિત્વ;	
તપસ્વિ તપ અતિ જવ કરે, થાય તદા લયભીત.	૧૫
ઈન્દ્રાણી ઘર આગળે, ઉર્વશી રૂપ અપાર;	
અહલ્યાની આરત ધરી, સુરેન્દ્ર થયા મંજાર.	૧૬
ઐરાવત હસ્તિ સમું, વાહન વડું વિશેષ;	
કલ્પવૃક્ષ મન્મુખ સદા, યાચવું નહીં લવલેશ.	૧૭

૧ વિષયાનિવૃત્તયજ્ઞ ॥

—અષ્ટાવક ગીતા.

૨ સસારઅવદાન્મયી નનગ પદ્મતુ નથી, માટે પ્રથમ વડે ભજન, શ્રવણ, મનન ઇત્યાદિ આરૂ વખત મેળવવાની આવશ્યકતા અહીં બતાવેલી છે.

કૃપાએ	યમુનાનું	નિર્વિષ	વારિ,	
કૃપાએ	નરો	દેખતાં	નાર	તારી;
કૃપાએજ	દાવાસિની	ઝાળ	પીધી,	
કૃપાએજ	ધેનુને	ઉગારી	લીધી.	૨
કૃપાએજ	આહિરનું	ઘન	લીધું,	
કૃપાએજ	ગોપીતણું	કાજ	સીધું;	
કૃપાએજ	આહિરની	છાશ	પીધી,	
કૃપાએજ	ભીમકસુતા	બહાર	કીધી.	૩
કૃપાએજ	વામનતણા	વેશ	લીધો,	
કૃપાએજ	બળિને	કૃતાર્થ	કીધો;	
કૃપાએજ	વિદુરનું	કામ	સીધું,	
કૃપાએજ	ભાણનું	પ્રાશન	કીધું.	૪
કૃપાએ	શુરપતિનું	કામ	કીધું,	
કૃપાએ	વિલીખણને	રાજ	લીધું;	
કૃપાએજ	પ્રહ્લાદને	માન	લીધું,	
કૃપાએજ	નૃસિંહનું	રૂપ	લીધું.	૫
કૃપાએ	ત્રિપુરાસિ	રક્ષણ	કીધું,	
કૃપાએ	ઉમિયાતણું	રૂપ	લીધું;	
કૃપાએજ	મીરાંતણું	ઝેર	પીધું,	
કૃપાએજ	મોસાણું	મોરારે	કીધું.	૬
કૃપાએજ	કુબ્જને	સુરૂપ	લીધું,	
કૃપાએજ	આદ્યને	જ્ઞાન	લીધું;	

- મુખ નથી લાઈ સ્વર્ગમાં, ત્યાં પણ દુઃખની દૃષ્ટ;
 મુખ નિત્ય જો સ્વર્ગમાં, શક ન પામે કદ. ૧૮
 દૈત્ય દેવ જ્યારે વડે, મુર ઉર દુઃખ અપાર; ૧
 તૃષ્ણા ત્યજજો સ્વર્ગની, છુવ મનડાને વાર. ૧૯
 વૈકુન્ઠને વળગીશ નહીં, મિથ્યા મમતા તોડ;
 મુખ સ્વરૂપ છે તાહેરું, જહ્દી મનને જોડ. ૨૦
 મુખ સહાયે નથી આવતું, દુખ કહાડે નવ જાય;
 સ્મરણ કરીએ સ્યામતું, થનાર હોય તે યાય. ૨૧
 મિથ્યા સમય ન કાઢીએ, કાળ કાળ વિશાળ;
 જસ ભજો જગદીશને, છતવી જગ જંજાળ. ૨૨

૨૦

ઈશ્વરકૃપાનો પ્રભાવ.

મસાદે સર્વદુઃખાનાં હાનિરસ્યોપજાયતે ।

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

ભુજંગી છંદની ચાલ.

કૃપાળુ કૃપાનાથને પાય લાગું,
 વર પ્રુદિ કહે, માધવા ભક્તિ માગું;
 કૃપાએજ ધાર્યો ગિરિ ગિરધારી,
 કૃપાએજ વાસવ વૃદ્ધિ નિવારી. ૧

૧ નર્વેદ્રસ્ય સુત્વં કિચિન્નસુત્વં ચત્રવર્તિનઃ ।

સુખમસ્તિ વિરતસ્ય મુનેરેકાન્તજીવિનઃ ॥

કૃપાએ યમુનાનું નિર્વિષ વારિ,
 કૃપાએ નરો દેખતાં નાર તારી;
 કૃપાએજ દાવાસિની ઝાળ પીધી,
 કૃપાએજ ધેનુને ઉગારી લીધી. ૨

કૃપાએજ આહિરનું અન્ન લીધું,
 કૃપાએજ ગોપીતણું કાજ સીધું;
 કૃપાએજ આહિરની છાશ પીધી,
 કૃપાએજ ભીમકસુતા બહાર કીધી. ૩

કૃપાએજ વામનતણું વેશ લીધો,
 કૃપાએજ બળિને કૃતાર્થ કીધો;
 કૃપાએજ વિદુરનું કામ સીધું,
 કૃપાએજ ભાણું પ્રાશન કીધું. ૪

કૃપાએ શુરપતિનું કામ કીધું,
 કૃપાએ વિલીખણને રાજ દીધું;
 કૃપાએજ પ્રહ્લાદને માન દીધું,
 કૃપાએજ નૃસિંહનું રૂપ લીધું. ૫

કૃપાએ ત્રિપુરારિ રક્ષણ કીધું,
 કૃપાએ ઉભિયાતણું રૂપ લીધું;
 કૃપાએજ મીરાંતણું ઝેર પીધું,
 કૃપાએજ મોસાળું મોરારે કીધું. ૬

કૃપાએજ કુબ્જને સુરૂપ દીધું,
 કૃપાએજ ઓદ્રવને જ્ઞાન દીધું;

કૃપાએજ મુરોએ અમૃત પીધું,	
કૃપાએજ રમાતણું રૂપ લીધું.	૭
કૃપાએજ સુગ્રીવને રાજ આપ્યું,	
કૃપાએજ મુનું મુવસ્થાન સ્થાપ્યું;	
કૃપાએજ માળાપ આહિર કીધાં,	
કૃપાએજ ગોપાંગના વસ્ત્ર દીધાં.	૮
કૃપાએજ આહિરના દ્વધ પીધાં,	
કૃપાએજ દુપદમુતા વસ્ત્ર દીધાં;	
કૃપા એજ જે કૂર્મનું રૂપ લીધું,	
કૃપા એજ જે સુરનું કાર્ય કીધું.	૯
કૃપાએ સુધન્વા તણી સાર લીધી,	
કૃપાએ ઠઠા તેલ શિતળ કીધી;	
કૃપાએજ મીરાંપદે મહેર આણી,	
કૃપાએજ મહેતાતણી લીડ નાણી.	૧૦
કૃપાએજ યોડાણાનું બિર્દ રાખ્યું,	
કૃપાએજ ડાકેર વૈકુંઠ વાસ્યું;	
કૃપાએજ પ્રજ્ઞાપતિ જ્ઞાન ભાખ્યું,	
કૃપાએજ વાસવનું રાજ્ય શાખ્યું.	૧૧
કૃપાએ ગજરાજના બંધ તોડ્યા,	
કૃપાએ જરાસંધથી રાય છોડ્યા;	
કૃપાએ ગુદાગા તણી સાર લીધી,	
કૃપાએજ ગાંગેવને મુક્તિ દીધી.	૧૨

કૃપાએ કુબેરાત્મને સુકિત પામ્યા,
 કૃપાએ વસુદેવનાં દુઃખ વામ્યાં;
 હરિનામથી સર્વ કિલ્મિય ભયે,
 કૃપાએ કરી જસને છે સહાયે.

૧૩

૨૧.

કૃપા યાત્રના.

ભૂમૌસ્ત્વલિતપાદાનાં ભૂમિરેવાવલમ્બનમ્ ।
 ત્વયિ જાતાપરાધાનાં ત્વમેવ શરણં વિમો ॥

ધીરાનાં પદનો રાગ.

- ભવના તારણ રે ! ભવમાં ન દો મૂકી,
 દીનના દયાળુ રે ! સમય કેમ લાગ્યો ચૂકી. ભવના.
 આપમાયામાં અનંત અથડાયા, નિમિષ પણ નિરખો રે !
 બંધન ભય છૂટી. ભવના. ૧
- મરેલાને મરતું શાનું, પડ્યાંને શું પડતું રે !
 રમરણ દઈ કરોને મુખી. ભવના. ૨
- મહોદું તેને છોદું ન છાજે, અન્ય ન યાચું રે,
 ભક્તિની હું ભૂખી. ભવના. ૩
- જનનું જીવન પદાર્થપ્રીતિ, મોહમાં મરાયા રે !
 માંધળમાં રહ્યા હુંકી. ભવના. ૪

શ્યામકૃપા વિણ સવળું ન સૂએ, એ કૃપા જેને કીધી રે,
તેને હોય સ્મરણ રૂચી. ભવના. ૫

વ્યવહાર ભક્તનો ભાગ્યો મનથી, બહાલાનો વસીલો રે !
રખે જાય તૂટી. ભવના. ૬

જીવું સફળ તનમન ખોલું, સ્વરૂપ નિજ જોવું રે,
મમતા મોહ મૂકી. ભવના. ૭

જીવને જોવો મંશય ખોવો, કૃપામાં શું કાચું રે !
ચતુર પણ જાય ચૂકી. ભવના. ૮

મુજ કૃપાએ કરવું તરવું, પંડિતાઈ પાડે રે !
મહામાયા ન જાય મૂકી. ભવના. ૯

આશા અમોને વડી રે તમારી, ગિરદને છે બટ્ટો રે !
સંબંધ જો જાય છૂટી. ભવના. ૧૦

તનનું કૃપા જ્યાં ભક્તિ તહારી, બાકી બૂઠી બુક્તિ રે !
સમજી ન જાય ચૂકી. ભવના. ૧૧

જગનું જીવન વિદ્યુત્ અમકાર, વર્ષાકાળે વેગમાં રે !
ઝળકી અમકી રહે ન ઉભી.^૧ ભવના. ૧૨

વાર ન લાગે વિખાઈ જશે, જસ સ્મરણ સાથે રે !
બાકી સઉ જાય મૂકી. ભવના. ૧૩

વાસના ત્યાગ

જલે સ્થલે યોગપિ ચ શૈલમસ્તકે ।
 સદૈવ પુષ્પાતિ જગચ્ચરાચરમ્ ॥
 સ મે ન કિં દાસ્યતિ વિશ્વપાલકો ।
 અશ્રન્કિમર્થં તુ ગતો ઽસ્મિ દીનતામ્ ॥

(વિચારદીપક.)

ભુજંગી છંદની ચાલ.

કરે કૃષ્ણની ભક્તિ દી કર ભેડી,
 નમો વિશ્વના નાથને માન મોડી.
 તનુ આપીયુ દુઃખમાં શું શુભાવો ?
 અરે ! અંતરે કેંક વિવેક લાવો.

૧

સુરાદિ મુનિ માનવો શીખ નામે,
 નહિ ચાર જેનો કદી વેદ પામે;
 બહુ શાસ્ત્રકારે વળી શીખ દીધી,
 જશે દેહ તો ના મળે વાર ધીણ.

૨

ભળે નાથ ને કામને દામ મૂકી.
 અરે ! ચાકરી બાળોછો શીદ ચુકી ?
 વડો શ્રમ વેઠો વ્યવહાર કરતાં,
 અરે, ક્ષમ શું આવશે અંત મરતાં.

૩

ધડી ઝોકમાં શ્વાસ રૂંધાઈ જાશે,
વડા કષ્ટમાં કોણ ત્યાં બહારે ધારો ?
મહાસિન્ધુની માંહિ અંપાઈ જાશે,
નહિ પાર પામે વળી દુઃખી થાશે. ૪

ચતુરાઈમાં ચૂક આવે છે મહોટી;
લજ્યા ના અરે ! નાથને યાઓ ખોટી.
પડો પ્રેમના પૂરમાં કુપ્લ કહીને,
તરો ત્રિશુળાતીતનું તુંળ લઈને. ૫

કરી પ્રેમલક્ષિ તર્યા ભક્ત કોટિ,
હરિભક્તિની મહત્તા બહુજ મહોટી.
દીનાનાથનાં દિવ્ય કૃત્યો નિહાળો,
પાસે વાસ છે મનને માંહિ વાળો. ૬

મહાકૂટમાં વસ્તુ ખોવાઈ જાશે,
પછી ખોળતાં તે ઘણો ખેદ થાશે.
વિચારી પડો વાસના વાવ ઉડી,
શીખો કંઈ તાડતણી રીત રૂડી. ૭

કદી દેહ આ સ્વર્ગનું સુખ પામે,
ધરી વાસનાને કહો ક્યાં વિશમે ?
કંઈ રાગી વૈરાગીઓ રાત કરતા,
વડી વાસનાથી બહુ દુઃખ ધરતા. ૮

વરી વાસનાને કંઈ ભાવી ભટકયા,
કરી યોગ યોગિ વડા સિદ્ધ અટકયા.

- ઘણા ચરૂ તીર્થો કરી દાન દેતા,
 ધરી વાસના લોકની હુબ્ધ રહેતા. ૯
- અરે ! વાસનાથી થશે દુઃખ મહોદુઃ,
 ભલે હો પ્રતાપી, છતાં થોય છોદુઃ.
 કરી કામના જીવ કોઢ્યાનકોટી,
 ગયા કંઈક કાળો થયો ખૂબ ખોટી. ૧૦
- કહે કામના વિણ શું કાર્ય થાયે,
 વેરાયો કણ કીડીને મુખ જાયે.
 કહો, ગર્ભમાં કેણે રક્ષણ કીધું,
 વળી જન્મ થાતાં પયઃપાન દીધું ? ૧૧
- અભણ્યે પડ્યો કૂપમાં કે તથાપિ,
 વટેમારણ્યે તેને સ્કાય આપી;
 હરિ આપણા ઉરનું સર્વ જાણે,
 લીડો ભાગીને ભક્તનો પશ્ચ તાણે. ૧૨
- વધુ વાસના વેગથી ખુબ ચાલે,
 મહત્ત્વ રાજમંદીર ત્યાં જહુજ મહાલે.
 હવે કામનાને કંઈ શીખ આપો,
 રઘુનાથનું રૂપ હૃદયે રાખો. ૧૩
- કરો વાસના વિશ્વના નાથ કેરી,
 મટે જન્મ ને મૃત્યુની મહાન ફેરી.
 મહુ વાસના વિશ્વના નાથ તોડો,
 જસ વાસનાને તમે સાથ જોડો. ૧૪

શાસ્ત્રની ઊત્તમતા.

सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्य एव सः ।

(અભાષિત.)

હરિગીત છંદની ચાલ.

- શાસ્ત્રથી મુખ થાય છે, વળી શાસ્ત્રથી દુઃખ જાય છે; ૧
 આધાર શાસ્ત્રા મુખનો ધીમંત તહેને ધાય છે.
 શાસ્ત્રથી નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ સુવિધ પળાય છે, ૨
 ક્ષિતિ પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રની દિનદિન વૃદ્ધિ થાય છે.
 શાસ્ત્રથી વિદ્વાન સર્વે શાસ્ત્રથી ગુણવાન છે; ૩
 સન્માર્ગવૃત્તિ શાસ્ત્રથીજ અભાનનું એ ભાન છે.
 વળી બોધ થાયે જૂઠ્ઠા જાયે શાસ્ત્ર સહુની જાણ છે; ૪
 'ભવ ખૂડતાં બચાવવા વિવેકનું' એ વહાણ છે.
 શાસ્ત્રથી સુકૃતિ રીતિ ને શાસ્ત્રથી ઐશ્વર્ય જ્ઞાન છે; ૫
 આસ્તિકનેજ અસંભવ વસ્તુ પામવાનું સ્થાન છે.
 વ્યવહાર ને મર્યાદા સર્વે શાસ્ત્રથીજ જણાય છે; ૬
 પૂર્ણ રીતે પેખતાં તે જડપણું જટ જાય છે.
 વિદ્યાની વૃદ્ધિ ગૃહની શુદ્ધિ મંત્રનું મંડાણ છે; ૭
 સત્શાસ્ત્રને શોધ્યા વિના કહો સુકિતનું ક્યાં સ્થાન છે. ૮

૧ શાસ્ત્રાણિ યત્ર ગચ્છન્તિ તત્ર ગચ્છન્તિ ચે નરાઃ ।

મતયોર્યત્ર ગચ્છન્તિ તત્ર ગચ્છન્તિ વાનરાઃ ॥

(શ્રીમત કૃષ્ણાનંદ સરસ્વતી.)

- સત્શાસ્ત્ર મુક્તિ લક્ષિત વિદ્યા ને વિનયની આણુ છે;
 પંડિત તે પંકાય છે જે શાસ્ત્રના મુળણુ છે. ૮
- શ્રવણુ શાસ્ત્રે મનન શાસ્ત્રે નિદધ્યામન ત્યાં વળે;
 સહજ પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રની પુરૂષાર્થ ચારે ત્યાં ફળે. ૯
- કયાં વ્યાસ કયાં વસિષ્ઠ કયાં આચાર્ય શંકર જે કહ્યા;
 મહા તત્ત્વવેત્તા શ્રોત્રિયો આ લોકમાં ગવાઈ રહ્યા. ૧૦
- ‘આ સૃષ્ટિનો કુમ મર્મ સર્વે, શાસ્ત્રથી જણાય છે;
 આદિપુરૂષનું જ્ઞાન તે સત્શાસ્ત્રથીજ ગણાય છે. ૧૧
- આખ્યાન ને વ્યાખ્યાન સર્વે શાસ્ત્રથી તો થાય છે;
 તે સદ્ગુરૂથી શોધતાં પરમપદ પમાય છે. ૧૨
- ધ્યાન ધર્મ ને યોગકર્મજ યજ્ઞ આદિ જે કહ્યાં;
 હૃદય એનો શાસ્ત્રથી આ લોકમાં સેવાઈ રહ્યાં. ૧૩
- જય શાસ્ત્રથી છે વિજય શાસ્ત્રે બુદ્ધિનું એ ધામ છે;
 વિધિ અને નિષેધનો એ નિયમ સત્ય નિદાન છે. ૧૪
- કામધેનુ, કલ્પતરૂ, અમૃત વળી અદૃશ્ય છે;
 સદ્વસ્તુનો વિચાર જે તે શાસ્ત્રમાંહી પ્રત્યક્ષ છે. ૧૫
- શિરશાસનું એ વેદ છે, પુરાણ ઉર પ્રમાણુને;
 સમજે સ્મૃતિ ને પાઠકર, આદિપુરૂષ એ જાણુને. ૧૬
- આગળ જુઓ જે આર્યજન તે શાસ્ત્રનેજ અનુસર્યા;
 પ્રમાદ કીધો આપણે પુરૂષાર્થ ચારે વિસર્યા. ૧૭
- માટે હવે પ્રમાદ મૂકી શાસ્ત્રને સંભારણે;
 જસ મુખનું સાધન એ વિવેકથી વિચારણે. ૧૮

જ્ઞાની સહજસ્વભાવ.

જ્ઞાનીત્વાત્મૈવ મૈ મતઃ ।

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

છપ્પાની ચાલ.

જ્ઞાની તો જન તેહ	લક્ષિત વશ વર્તે સદા;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	વિવિધ ચિંતન નહિ કદા;	૧
જ્ઞાની તો જન તેહ	કુચલી કંઈ ના કરતા,	
જ્ઞાની તો જન તેહ	સ્વરૂપ વિચારે રમતા;	૨
જ્ઞાની તો જન તેહ	સદા આનંદમાં રહે છે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	સૌ જનને સુખ દે છે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	લોગ થકી નવ ભીંજ્યા;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	શમ ભજનમાં રીઝ્યા;	૪
જ્ઞાની તો જન તેહ	પરમારથ પગલાં માંડે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	પ્રપંચ, પરનિંદા છાંડે;	૫
જ્ઞાની તો જન તેહ	સર્વમાં શ્રી હરિ દેખે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	અન્ય અવગુણ નહીં લેખે;	૬
જ્ઞાની તો જન તેહ	વસ્તુ વહેંચી ખાથે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	અરપી રાજી થાયે;	૭

જ્ઞાની તો જન તેહ	સુખ દુઃખ ધિરજે વહેતો;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મિથ્યા જાણી જે સેહેતો;	૮
જ્ઞાની તો જન તેહ	સ્કુરણ નહીં 'જ્યાં' નરતું,	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મન સ્વરૂપમાં મળતું;	૯
જ્ઞાની તો જન તેહ	ધર્મકર્મને જાણે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	વૈરાગ્ય લોગમાં આણે;	૧૦
જ્ઞાની તો જન તેહ	મોતું રૂઝું મહાથે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	નામતીરથમાં નાંહાથે;	૧૧
જ્ઞાની તો જન તેહ	પ્રપંચને ઝટ પરખે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	નિષ્કપટી નિરખી હરખે;	૧૨
જ્ઞાની તો જન તેહ	વૃત્તિ વિષયથી વાળે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	દંધ શુદ્ધ યોધ સુધારે;	૧૩
જ્ઞાની તો જન તેહ	નીતિ, નરમાશ, ન છોડે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મોહ માનને મોડે;	૧૪
જ્ઞાની તો જન તેહ	તુચ્છ વસ્તુને ત્યાગે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	લક્ષિત માધવની માગે;	૧૫
જ્ઞાની તો જન તેહ	શબ્દને વળગે નહિ;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	શબ્દ પાર પહોંચે સહિ;	૧૬
જ્ઞાનીની ગતિ ગૂઢ છે, સમજીને વર્તે સહિ;		
સર્વત્ર પ્રજ્ઞા અવલોકતાં જસ દોષ કહીં દેખે નહિ.		૧૭

દયાનિધિ પ્રતિ વિનતિ.

("સાતવતી કોની સંગે રે ભગ્યા" :—એ લય.)

- દયાળુ નામ દયાનિધિ કહાવો,
તેથી ભક્ત કરે તમપર દાવો. દયાળુ૦ ૧
- આગે જીવે દયા ઘણાને કીધી;
કોહી સાટે મણિની ગણીસ કીધી,
સુઠામાને તાંદુલ સાટે શ્રી દીધી. દયાળુ૦ ૨
- દુષ્ટસુતાવન્ન જ્યાં દુષ્ટે લીધાં,
અરજ સુણી શીઘ્ર પ્રયાણજ કીધાં;
અગળાતણી આશ પુરી ચીર દીધાં. દયાળુ૦ ૩
- ઝપીતણી રામાને કરૂણા કીધી,
અન્ન લઈને મુકતી અનુપમ દીધી;
મુધન્વાને કાળે કદા શીળી દીધી. દયાળુ૦ ૪
- શક માટે સ્વરૂપ સુંદર તમે લીધું;
વામન થયા બાળ વયુ તમે કીધું;
હૃલ્લભ દર્શન મુજને દીધું. દયાળુ૦ ૫
- પ્રદહાઈતું દુઃખ પ્રભુજી જાણ્યું,
નટવર તમે નરસિંહતું રૂપ આણ્યું;
કુંવરબાઈતું પુરું મામેરું જકતે જાણ્યું. દયાળુ૦ ૬
- બૂધરજી, લગ્નિત ભરવાડજીની ભાવી,
મહેતાપર મહેર મોહનજી આવી;

સભામધ્યે, શામળીયા, માળ પહેરાવી. દયાળુ ૭

પાવકથકી પશુ ઉગારી લીધાં,
ચિદાનંદ ! રૂપ ચતુર્ભુજ કીધાં;
દામોદરે દેવકીને દર્શન દીધાં. દયાળુ ૮

પુરુષોત્તમ પુષ્પ તુલશીપત્રે રાણ,
વિદુરને ઘેર આરોગ્યા ભાણ;
સંભંધ બેનો સરખો પાંડવ પક્ષ ઝાઝી. દયાળુ ૯

દુર્વાસાયે અમરીશને દુઃખ દીધું,
ભગવત તમે ભક્તતું ઉપર કીધું;
કરી કસોટી ભક્તને સુખ દીધું. દયાળુ ૧૦

પોતાનાની પક્ષ પુરુષોત્તમ કરતા,
નિજના બાણી તાપ ત્રિવિધ તેના હરતા;
નિમિત્ત સ્કેજ લઈને કૃપા બહુ કરતા. દયાળુ ૧૧

પોતાનાં પ્રાણી ગણી પાપજ બુવો,
દયાળુ દોષ દુર્ગુણ નવ બુવો;
જહુપતી જસના સારું તમે બુવો. દયાળુ ૧૨

૨૬.

પ્રતિજ્ઞા.

ત્રીત્રેણ ભક્તિયોગેન યજેત પુરુષં પરમ્ ॥ શ્રીમદ્ ભાગવત.

(“ વિચારો મન આ જોઈ” છે અતિ રે. ”:—એ લય).

સમર મન કૃષ્ણ હરે હરે રે, જેથી તું ભવસાગર તરે રે. સમર.

નામનીકા નાની નથી, બેઠા તે પામ્યા પાર;
વાર નથી વૈકુંઠ જતાં, શુદ્ધ મને સંભાર.
તાર્યા અજામીલ વાલ્મિકિ ખરે રે. સમર. ૧

ગોવિંદ કહે ગોપાળ કહે, જીલે જગદીશ રાખ;
નામે નામી સદા મળે, માટે શ્રી કૃષ્ણજ ભાખ;
વટ સધાવર રક્ષણ કરે રે. સમર. ૨

તું સંભારે તેહને, તહેને સંભારે નાથ;
દયાળુ દામોદર ઘણા, હેતે જાલશે હાથ;
ગોવિંદ ગરીબની પક્ષ કરે રે. સમર. ૩

જાગૃતમાં જપને હરિ, નથી સ્વપ્ન સુષુપ્તિ લાગ;
અવસ્થાત્રયનો સાક્ષી એ, કોઈ જાણે મહાભાગ;
જ્ઞાની ગોપિ હરિહરશું કરે રે. સમર. ૪

જો લીલા લક્ષ્મીકાન્તની, અદ્ભુત તે છે અપાર;
ચંદ્ર સૂર્ય તારા તહિત, ભૂ ખં વહિનને વાર;
મોહન માયા અદ્ભુત ખરે રે. સમર. ૫

તર્કથી તારણ નહીં જડે,^૧ થાક્યા સુર હર સિદ્ધ;
થાક્યાં દેવી સરસ્વતિ, હાર્યા મુનિ પ્રસિદ્ધ;
અચ્યુત માયા, અદ્ભુત અરે રે. સમર. ૬

બાંધ્યા છે તે છોડશે, આજીજી કર આ વાર;
ન્યાયી નિર્દય છે નહિ, માફ કરે મોરાર,
ગોવિંદ ગરીબની પક્ષ કરે રે. સમર. ૭

કરી પ્રતિજ્ઞા^૧ પાળતા, સાચા તેહ સુખાણુ;
લંપટ લુચ્ચાઈ બહુ, કરી, રખડે ચારે ખાણુ;
ચોર ચતુર્ભુજનો નહીં ઠરે રે. સમર. ૮

માટે લજો મોરારને, સાચો વશીલો રહ્યાઓ;
ખરી વખત ખપ લાગશે, શુભ ગોવિન્દના ગાયો;
જેની આશા સુર સુનીઓ કરે રે. સમર. ૯

ભૂરખ માતાઉદરમાં, દુઃખ વેઠ્યાં બહુ વાર;^૨
જન્મ મરણને ટાળવા, દેહ દીધો શુભ સાર;
સમજી રમર તો સઘ તરે રે. સમર. ૧૦

ડરીને ડગલું મૂકજે, નિષિદ્ધ કમેથી ન્હાશ;
વિહિત સોંપ મજરાજને શ્રુતિમત એ છે ખાસ;
જસ અકર્તા આનંદ કરે રે. સમર. ૧૧

૨૭.

દયાળુને પ્રાર્થના.

પિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ । (વેદમાતા).

(“ વનચર વીરા વરામણી ” :—એ લય.)

હે હરિ તુજને યાચું હું, આખ્ય અવિચળ ભક્તિ;
જોટો નહિ આ જગ વિષે, હરિ હરિ ઘો સુદ્ધિ. ૧

૧ યદિ યોગ્યાઃ પ્રમુચ્ચામિ ધ્યાયે સહ સનાતનમ્ (ઉપનિષદ).

૨ જાતો ચાલો યુવા વૃદ્ધો મૃતો જાતઃ પુનસ્તથા ।

યંભ્રમિત્યેષ સંસારે ઘટીર્યંત્રસમો ડવરાઃ ॥ (સુભાષિત.)

હયા તો દિસે હે પ્રભુ, જેવી સાગર હોરી;
 સહજ સ્વભાવ એ તમ તણો, ઉધાર્યા ઘણા વેરી. ૨
 નામ હયાણુ તે દિનનું, નાય, ધારણુ કીધું;
 ભીડ ભાગી સુરનરતણી, સર્વેથી અચરજ હીકું. ૩
 હયા જેના હિલ વિષે, તે તો દેવાધિદેવા;
 શોધું પણ એવા ન મળ્યા, એક દેવાધિદેવા. ૪
 દોષ ન જુઓ હયાનિધિ, સાદા કરવામાં શૂરા;
 કેમ સમજાય કમળાપતિ, સરકારો અધૂરા. ૫
 હોરી કૃપા કિચિત્ થતાં, કાચો સર્વે મુધરશે;
 જસ જન જે જગદીશનો, ચિંતા તેની હરિ હરશે. ૬

૨૮.

દર્શન.

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધા ત્વત્મસાદાત્મયાચ્યુત ।

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

(“ ઉત્તમ આસો રે આસ, સારૂ પૂનમની રે રાતઠી ”:—એ સ્થ.)

લગની લાગી રે નન્દલાલણું, મટયા મનના ઉચાટ,
 દ્રષ્ટિ ઠરૂં ત્યાં હયાજ છે, મૂક્યો માયાનો ઠાઠ. (૨) લગની. ૧
 કીયા સાધનથી કૃપા કરી, નથી જખીઆરે જાપ;
 યમ નિયમ નથી આવડ્યા, કરી કૃપા મહારાજ. લગની. ૨

- સર્વે સાધન સાથે ફળ્યાં, શમ હંમ ને વિચાર; 1
 પૂરણ પ્રભુજીને પેખતાં, ઘટ મઠમાં ગોપાળ. લગની. ૩
- જોવા સરીખા ચઢવીર છે, શાન્તિ સ્મરણથી થાય;
 દર્શન કરોને દયાળનાં, ફેરો ફેગટ ન થાય. લગની. ૪
- ન્યાલ થયો નિરખી હરિ, રૂપ અદ્ભૂત અપાર;
 કહેવાપણું કાંઈએ નથી, સર્વે શોભાનો સાર. લગની. ૫
- જે જે જોઈએ તે જુગદીશમાં, શાસ્ત્ર સંતોની સાખ;
 અંતરથી અવલોકજો, સર્વે મુવર્ણના ઘાટ. લગની. ૬
- સત્ ચિત્ આનંદ સધળે ભયો, પૂર્ણ આપોઆપ;
 જીવ જગત કંઈ છે નહીં, બોધ જશ નો એ ખાસ. લગની. ૭

૨૯

હરિસર્વસ્વ.

ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ ત્વમેવ વંધુશ્ચ સંત્રા ત્વમેવ ।

(“ તેકયો પનઘટ રસિયા રાજ ” :—એ રાગ.)

- મ્હાફે સર્વસ્વ હરિ તમે ક્યામ, કહોને પ્રભુ ક્યાં જઈએ.
 કંઈ ઠાલો ન સુઝે જરી કામ, કહોને હરિ ક્યાં જઈએ. ૧
- ધણું દહાડા ગોવિંદ રહ્યા દ્વર. કહોને.
 ભજ્યા ત્યારે ભાસ્વા ભરપૂર કહોને. ૨

હુનિયા ઝુરતી પ્રીતે મેં તો જોધ,	કહોને.	
તેનું સગપણ નાંખ્યું ધોધ.	કહોને.	૩
જેથી વાતના સઘળી વાગી,	કહોને.	
પાસે ^૧ હતા ને કેમ કહું જે પાગી.	કહોને.	૪
આ તન ધર્યું જેને કાજે,	કહોને.	
ધણી કૃપા કરીરે મહારાજે.	કહોને.	૫
મન વિના મોહન નથી મળતા,	કહોને.	
જેવી પ્રીતિ તેવા તમે ફળતા.	કહોને.	૬
કિ થિત્ લેટ જૂધરણ માગો,	કહોને.	
શરણે આબ્યાને લવમાં ન નાંખો.	કહોને.	૭
રહેજ સભારે તેના સ્થાયક બેલી.	કહોને.	
તેથી પ્રીતિ કરવી સૌ પહેલી.	કહોને.	૮
ગજી નથી ગોવિંદ શુ ગાઉ,	કહોને.	
મહિમા અતુલ મનમાં શું લાવું.	કહોને.	૯
દયા ધણીરે કરી દીનાનાથ.	કહોને.	
મહારે માતા શ્રાતા તમે તાત.	કહોને.	૧૦
અલ્પ અર્પ્યુ દ્યોછો મહાન માની;	કહોને.	
જસ જાહેર ન રાખો મહેર છાની.	કહોને.	૧૧

આવાહન.

જયતિ તે ૬ ધિકં જન્મના વ્રજ ।

શ્રયત ઇંદિરા શશ્વદત્ર હિ ॥

ગોપિકાગીત.

(“ હ તો રામ રહન કર રગમા ”.—એ રાગ)

મ્હારી બ્હારે ચડયા યજનાથજી, મનમોતીડે વધાબ્યા;
નન્દલાલ ગોવિન્દ ઘેર આવીયા.

પગથીઆં પ્રેમ પુષ્પોથી પૂરીયાં, મનસિંહાસને મોહનલાલ.

ગોવિન્દ. ૧

પ્રેમપૂર્ણતાણું સિંહામન રચું, બુદ્ધિબેઠકમાં બળવીર.

ગોવિન્દ. ૨

જતાં આવતાં ઝાંખી જીમદીશની, નિર્ભય નયણે નીરખુ નંદલાલ.

ગોવિન્દ. ૩

સેવા શી કરું, સમરથ છો ઘણું, મ્હારું મન અર્પું મહારાજ.

ગોવિન્દ. ૪

લઘુ લાયક ગણો લક્ષ્મીપતિ, મ્હોટું મન ઘણું મોરાર.

ગોવિન્દ. ૫

દીનજન્ધુ દયાસિન્ધુ કહાવો, અર્થવ ઉપમા દીધી કેમ જાય.

ગોવિન્દ. ૬

મર્યાદા મહાનિધિ ન મૂકતો, તમે માઆ મૂકી મહારાજ.

ગોવિન્દ. ૭

શુદ્ધ જળથી શેરી છંટાવીએ, અંતર ઉજળે આવે અવિનાશ.
ગોવિન્દ. ૮

કૃપા ઘણી કરે કંઠુણાનિધિ, દ્રષ્ટે દુઃખ ચોરાશી જાય.
ગોવિન્દ. ૯

અર્ધપાદ પુરૂષ પુરાણને, એનું રૂપ ત્રિભુવન ત્રણ.
ગોવિન્દ. ૧૦

એવા ગોવિન્દ ભરપૂર ભુવનમાં; જસ નમન કરે સહસ્રવાર.
ગોવિન્દ. ૧૧

૩૧

શુકન સાર.

નિત્યોત્સવઃ સદા તેષાં નિત્યશ્રી નિત્યમંગલમ્ ।

યેષાં હૃદિસ્થો ભગવાન્ મંગલાયતનં હરિઃ ॥

(" લોચન મનનો રે આ કંઈક લોચન મનનો " :—એ લય.)

મોહન મંગળ રૂપ, મહારે મન મંગળ વસીયા. મોહન.

દેશ વિદેશે જ્યાં જઈ, મંગળમૂર્તિ સાથ;

સ્મરણ કરતાં સંચરું, મંગળ શ્રીપતિ નાથ. મહારે મન. ૧

શુકન સરસ નરસ કરે, સાચું શરણું શ્યામ;

મંગળ મંગળ શ્રીહરિ, મંગળ તહારું નામ. મહારે મન. ૨

સકળમાં શ્રીહરિ દેખતાં, મહા મંગળ દેખાય;

શુભ સ્વરૂપ મન ચિંતવો, જન્માક્ષર એ કહેવાય. મહારે મન. ૩

ઉંચ નીચ ગ્રહ આવી ઝાડ્યા, કર્મફળ કહેવાય; ૧ ૧
 ને જીલે જગદીશ નહીં, દહીલાડુએ શું થાય. મહારે મન. ૪
 દશાનને દશગ્રહને ગાંધ્યા મહાભળવાન; ૧ ૧
 ભાવી કાંઈ ભૂલે નહીં, પરિવાર સહિત થઈ હાણુ. મહારે મન. ૫
 મંગળ રૂપ મોરાર છે, અમંગળ નવ થાય;
 સર્વ સર્વમાં શ્રીપતિ, જસ જેને પડે છે પાય. મહારે મન. ૬

૩૨.

પ્રભુ દશન.

ગરબી.

उत्तस्थुर्युगपद् सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतम् ।

(ભગવાનું વેદ વ્યાસ.)

(“ માતા જ્યોતા બ્રુવાવે પુત્ર પાસે ”.—એ લય.)

મારા મનમાંહી મોહનજી સ્હેજે મળ્યા,
 જેથી ભાગી ભવની બાડી જે જંગલજ;
 સુકૃત શું કર્યા તે જરિયે બાણું નહિ,
 રામાને રીઝ્યો જે રમાતણા ભરથાર. મહારા મનમાંહી. ૧
 દમાળે દયા કરી દીધું દર્શન આ દેહને,
 નિરખ્યુ નારાયણનું અદ્ભુત રૂપ વિશાળ;
 પરબી પુરૂષોત્તમને પરમપદ પળમાં મળ્યુ,
 શાંતિ સુખનું સ્થાનક સમરૂં શ્રીગોપાળ. મહારા મનમાંહી. ૨

જેને વિરંચિ ને વસુદેવ વિનવી રહ્યા,

શુભ સુકૃત ઉદયથી દયાળ દર્શન થાય;

મનની મુંઝવણી સહુ મટી ગઈ મુરારિથી,

મુકુંદજી મળ્યા આતો મહામાયાની પાર. મહારા મનમાંહી. ૩

શક્તિ સનક સુર ધ્રુવાદિક સર્વે સેવતાં,

જ્યોતિ જગમોહન જગજીવન કહેવાય;

સુરને શક્તિનું કારણ એ આદિ આત્મા,

એની દયા વિના એ દિવ્ય દર્શન નવ થાય. મહારા મનમાંહી. ૪

નામ નારાયણ શ્રીધર માધવ મુકુંદજી,

વિકૃષ્ઠ વનમાળી ને વાસુદેવ કહેવાય;

નામે નરનારી પશ્વાદિક સર્વે ઉદર્યા,

લવની ભ્રાંતિ ભાગે કોટિ કિલિમય ભાય. મહારા મનમાંહી. ૫

સમજી શામળીયાને સંભારો રનેહે કરી,

ચૈતન્ય ચતુર્ભુજ ધ્યાને નિત્ય દેખાય;

ભતિવર્ણાશ્રમની જંભળો જતી રહી,

મત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ છે કર કંકણને ન્યાય. મહારા મનમાંહી. ૬

સહેજે સંભારો શાંતિ સદાએ આપશે,

શશિ રવિ શારદ સદાયે શ્રીપતિના શુભગાય;

વેદ લેહ લહો નહિ, વિરાગી વિનતી કરી,

જસ કહે જન્મ સફળ શ્રીહરિ સ્મર્યેથી થાય. મહારા. ૭

પ્રકાશ.

રજ્જુ સર્પવદાત્માનં જીવં જ્ઞાત્વા ભયં ભવેત્ ।
નાહં જીવઃ પરાત્મેતિ જ્ઞાતં ચેત્ નિર્ભયો ભવેત્ ॥

(આત્મભાષા.)

કાફી.

ભગવત ! ભય ભાગ્યોદે, ભવની તો જ્ઞાન્તિ ગઈ,
તત્ત્વને તો તપાસ્યેદે સદ્ધિ સર્વે શ્રીહરિ થઈ. ભગવત. ૧

બ્યાપક સઘળે વિષ્ણુને દીઠા તનમન તપાસ્યું ત્યાંહી,
ઝોઝિતો અરૂણ ઉદય થતાં તમ ન જોઈયું મળ્યું ક્યાંહી;
ચૈતન્યદીપ ચેત્યોદે, દેવ તો દિલમાં સહી. ભગવત. ૨

વસ્તુને કદી વેગળી કરીયે આકાશ અલગ ન થાય, / * /
આશ્રયને સૌ અવલંબી ઉભાં, મૂકે તો મૂળ ન જણાય;
પુરુષોત્તમ પૂરણુદે, જગપણું ભેતાં નહીં. ભગવત. ૩

સુર તું, ઉર તું, નૂર તું, સઘળે બ્યાગ્યો શ્યામ,
પડદો પાડી ઝાઢતા કીધી, કીધાં વિવિધ તેમાં કામ;
ખેલાડી ખોટી જાણુદે, રમતમાં રીઝયા કઈ. ભગવત. ૪

પડદામાં ખહુ પૂરી કલ્પના નિરખતાં નવનવું થાય,
જેની સત્તાએ શોભા તે સઘળી શાણુ તે શો કહેવાય;
રમતે રઠ લાગીદે, ખેલાડીને ખોળો સહી. ભગવત. ૫

દીર્ઘદષ્ટિ વિના દુઃખ નહિ ભાગે, સમજ સ્વરૂપ સુખ થાય,
માયા માંહીરે મળી રહેતાં સુખમાં દુઃખ દેખાય;
સ્વરૂપ નિજ સમજોરે, બંભાળ જીવની ગઈ. ભગવત. ૬

સંસારમાં શું કરવા આવ્યા અનુભવ્યાં દુઃખ અપાર,
અથડાઈને ઘણી આબરૂ મેળવી ધન સાડું ધંધો વેપાર;
ખાધું રહ્યું ખાકીરે, ઝાળખાણુ તુજ ન થઈ. ભગવત. ૭

વારે વારે વિષત વેઠી કોટી ગયા અવતાર,
ઠહાપણુ તો તારૂં ત્યારે ઠાપે જન્મ મરણુ ભે નિવાર;
ભ્રમણા સર્વે ભાગેરે, મહાનદમાં જાને મળી. ભગવત. ૮

સાધનરે શાં સાધ્યે, દયાળુ, કયે પુન્યે કૃપારે થાય,
વિવિધ પંથે વ્યાકુળ કીધા સત્ય તું શ્રીહરિ અતાવ;
તારા તુને ભજશેરે, ન્યારા તે તો થશે નહીં. ભગવત. ૯

જશને મશ જગદીશ છે તારો હેતે આલોને હાય,
કૃપાસિંધુને કષ્ટ શું લાગે દયા કરો દીનાનાંથ;
અરજ શી અદકીરે, સમરણુ શાન્તિ થઈ. ભગવત. ૧૦

પ્રભાતીયાં.

૧.

(" અખિલ બ્રહ્માડમા એક તુ શ્રી હરિ " .—એ હય)

સવારમાં ઉઠીને શમ હમ રાખવા, નિત્ય નારાયણ નામ લેવું;
અવર કારજને અળગું કરી અધઘડી, ક્ષણભર કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેવું. ૧
નિજ કર્મના મર્મથી કંઈક સંકટ પડે, સમજી સમજતીને સહીરે રહેવું;
નિત્ય અનિત્ય વિચાર વેગે કરી, શ્રીહરિને ગમે તે સહેવું. ૨
કૃષ્ણ ઇચ્છિત તે સહેજ આવી મળે, પૂર્વની પૂંજ સૌ હાથે લેવું;
કૃષ્ણ ચતુર બહુ કહે એમ શાસ્ત્ર સૌ, કાંઈ તારે પડે નહિ કહેવું. ૩
આગે અસુર ને સુર બહુ તારીઆ, એને એનું નથી ખિરદ ખોલું;
રાખ વિશ્વાસ મહારાજધિરાજનો, આપ્યું એનું અલૌકિક જોવું. ૪
નામ એ નાવ છે લાલ બહુ લહાવ છે, કૃષ્ણ કૃપા વિના લેવું અધર્મ.
જમ કહે જાગશે પુણ્ય જે પ્રાણીનાં, નામ લીધું તેનું કાર્ય સધર્મ. ૫

૨.

મગ્ધ ને કમ્બ વારાહ વામન થઈ, નરસિંહરૂપથી નાથ આવ્યા;
ભક્તને કાજ એ પ્રહાલીલા કરી, જુગવાં રૂપ અનેક લાવ્યા. ૧
ચંદુકુળે યાદવા રઘુકુળે રાઘવા, કર્દમ ઘેર શ્રીકપિલ ડીધા;
ગુણ દયાળ થઈ રેણુકા ઘર જઈ, ક્ષત્રી તે સર્વ સહારી દીધા. ૨

૧ एतन्नानावताराणां निधान बीजमन्ययम् ॥

पस्पांशांशेन सृज्यन्ते देवतीर्यद्जनरावय. ॥ (श्रीमद् ભાગવત.)

મહાન મુંઝાવીઆ ઘણા બૂલાવીઆ, મર્મ માયાનો મોહન બાણે;
લક્ષ્મી દોષ લહે વાણીથી કયમ કહે, વાણીની પાર મનનાથ માણે. ૩
પ્રાણીઆ પ્રભુ લભે મોહ માયા તને, સ્વર્ણની સૂઝથી ઘાટ બાણે;
જસ કહે જુક્તિથી જોતાં જો આવડે, સર્વ સત્ ચિત્ આનંદ થાયે. ૪

૩.

જીવ તું જાગજો હું પાણું ત્યાગજો, રાખજો ચિત્ત માધવ ચરણે,
નામ દયાનિધિ દોષ કંઈ નહિ જુજો, રહેજમાં રાખશે નાથ શરણે. ૧
હું અને તું વિષે લેદ એ ભ્રમ છે, વાસ્તવિક વાત વિચારી જોતાં.
હૈતથી હળીમળી બધું તેમાં લગી, જીવનું રૂપ જુક્તિથી જોતાં.^૧ ૨
તું તને ન્યાળતો પ્રેમથી પાળતો, આપનો આપથી મોક્ષ થાયે;
ચૈતન્ય દીપ તે સઘ ચેતી ઉઠે, તિમિર તો તાહકું તુરત બાયે. ૩
સુર તું, નૂર તું, ઉર તું શામળા, જોણું શું સર્વમાં તુંજ ગાજે,
રહેજ કૃપા કરી ઉર દયા ધરી, થયું રે પ્રભાત સંસ્કાર જાગે. ૪
રહેજ સ્વભાવ જનની તણા બાણુવો, રક્ષવા પોષવા ફરજ બાણે;
અર્લક અંતરે અણુસમજુ લહી, દોષ કે રોષ નવ લેશ આણે. ૫
તેવી છે પ્રીતની રીત ત્હારી પ્રભુ, અન્ય જન વાત એ શું રે બાણે.
જસ કહે પ્રીતની રીત જો આવડે, પ્રત્યક્ષ તુજને સૌ પ્રમાણે. ૬

૪.

ખસેડને ખટપટ માયાની લટપટ, રમતમાં ગમત તે બહુ રે કીધી;
હાવાં તો હારીએ મોહને મારીએ, ભૂજવી દેહ અનેક લીધી. ૧

૧ મરિત પ્રહેતિ ચેદ્ વેદ પરોક્ષજ્ઞાનમેવ તત્ત્વ ।

મહં પ્રહેતિ ચેદ્ વેદ સાક્ષાત્કારઃ સ વચ્યતે ।

વિષયને વશ થઈ ભક્તિ ભૂલી જઈ, પાપની પોટલી શીર લીધી; ૧
 સંશયોમાં, ૨ રહી શક્તિ સર્વે ગઈ, કહે ચતુરાઈ ત્હેં શી રે કીધી ? ૨
 પોતાનું ભૂલીયો દેવામાં કુલીયો, વિષ્ણુ વિવેક વડાઈ કીધી; ૩
 અમૃત ઢાળીઈ ઝેરને ઘોળીઈ, વિપની ખ્યાલી પ્રીતેથી પીધી. ૪
 ભક્તિ તું કરને, દેવું કંઈ ભરને, શેઠ કયાળુ છે દીલ મોહાડું; ૫
 પ્રસન્ન રહેજે થશે, દેવું ચૂકાઈ જશે, ખાકી રહેશે તે એ કરશે ખોટું. ૬
 અવિચારે આવર્યો, ખની ગયો ખડાવરો, ૭ પાસ છે વાસ, વિચારી ને જે;
 પાપ રૂપ પોળીઆ પેસવા નવ દિયે, જસ કહે કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેજે. ૮

૫.

શમ અને દમ સહુ સાધનો શ્રેષ્ઠ છે, વિવેકથી રે વૈરાગ્ય આવે;
 સકળ શુભ કર્મ સંસ્કારની ઉત્પત્તિ, સાધનો આત્માને લક્ષ લાવે. ૧
 મોક્ષ મનમાં લહે તે તો પદને થહે, બંધ ને મોક્ષની બેઠી ભાગી;
 લક્ષ લઈને નિજ સ્વરૂપ નિશ્ચય કરે, જેહને જેહશું લેહ લાગી. ૨
 લક્ષ નિજનો લહો દૂર કેને કહો, જરીએ આઘોજ એને ન ભેશે;
 જસ કહે જન તમે જીવોને ઝટપટ, હાથ આવ્યો છે હીરો ન ખોશે. ૩

૬.

અવતાર અવનવા શું ગણાએ ગણ્યા, જન્મ ને કર્મ છે દિવ્ય તારાં;
 નામને રૂપની જ્યાં નહિ કટપના, પાપ ધૂવે, પ્રભુ ! નામ તહારાં. ૧

૧ સંશયારમા વિનश्यति । (શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

૨ પીત્વામોહમયી પ્રમાદમદિરામુ.મત્તમૂત જગત્ । (ભટ્ટહરિ.)

નારદ નાથજી વ્યાસ શુકતાતજી, શ્રી ઋષભદેવ હૃષિકેશ કહીએ;
 પૃથુ રૂપે પ્રભુ થયા ધરણિને દોહી ગયા, સમુદ્ર મંથન સમે શ્યામા^૧ કહીએ. ૨
 હંસ હરિ તો હવા સનક શ્રીપતિ થયા, નર નારાયણ નામ લઈએ;
 જગતનું જીવન જે જગદીશ છે, તેનું ધન્વંતરી નામ દઈએ. ૩
 નામ હૃદયે રહ્યું પાપ સર્વે ગયું, નાથ હું નામનું સ્મરણ માણું;
 કૃષ્ણ કૃપા કરો ઉર દયા ધરો, જન્મ કહે જહુપતિ પાપ લાણું. ૪

૭.

કળિતલો કાળ પણ નાથ ન્યારા નહિ, ભક્તને રહેજ ભગવંત લેટયા;
 કાળ ને કર્મ તે શું કરે તેહને, જ્યાં દીનાનાથ દયાળ બેઠા. ૧
 કષ્ટ થોડું કળી કાળમાં પ્રાણીઆ, પૂજી થોડી ને બહેપાર વધતો;
 નાથનું નામ દઈ થાઓ નાણાવટી, દાનથી દામ વધતોજ વધતો. ૨
 લક્ષ્મિનો જ્યાં પતિ ખોટ નહિ ત્યાં રતિ, લાલ ઉપર ત્યાં લાલ આવે;
 દૂર દારિદ્ર રહે જસ શ્રીકૃષ્ણ કહે, એ પ્રભુને કોઈ લક્ષ લાવે. ૩

૮.

મત અને નિયમ છે નાથના નામમાં, નામીને નિરખીને નિત્ય નમણું;
 નામી રહેજે મળે ભવ તલો ભય ટળે, સ્વરૂપ અનૂપ તે માંહિ ભળણું. ૧
 જગત જાતું રહે^૨ પદ હારદ લહે, વાણીએ વાત તે શી રે કહીએ;
 કોટી કંઈ તીર્થને તપ તણું ફળ એ, સમજી શ્રીનાથને શાન્તિ ગ્રહીએ. ૨

૧ મોહિની સ્વરૂપ.

૨ રઝુરૂપે પરિજ્ઞાતે સર્પસંકટં ન તિષ્ઠતિ ।

અધિષ્ઠાને તથા જ્ઞાતે પ્રપંચઃ શૂન્યતાં ગતઃ । (શ્રી શંકરાચાર્ય.)

દેશને કાળ હજાણું ત્યાં 'બહુ કરે, બહુરૂપી રે નંયહાં ખુદાર બેઠા;
 મનમાં મોહ મલિનતા જ્યાં લગી, શુદ્ધ સત્યચિત્ત પણ દૂર દીઠા. ૩
 મિરખ ન્યારો નથી પરખ પોતેજ છું, ભૂલથી ભવનો ભય લાગ્યો;
 ઉપ્સુતા અગ્નિથી અળગીરે નહિ રહે, એમ તું^૧ તત્વથી નહીંજ આલો. ૪
 કૃષ્ણ કૃપા કરે વૃત્તિ એમાં વળે, સ્મરણથી સુખ અમાપ લેવાં;
 જીવની ઝંખના જ્યાં લગી જીવતી, ત્યાં લગી કંઈ કોટિક સહેવાં. ૫
 પ્રીતે પ્રભુજી મળે જેમ છે ત્યમ કળે, દેહુ ધરીને દર્શન કરવું;
 શમ હૃદયે લઇ સુખ શ્રીકૃષ્ણ કહી, જસ કહે જકતમાં ના રે કરવું. ૬

૯.

नामैव तव गोविन्द कलौ त्वतः श्रुताधिकम् ।

ददात्युच्चारणान्मुक्तिः विना साष्टांग योगतः ॥

(ખાંડવ ગીતા.)

ગોવિન્દ નામથી ગત પાતક થશે, પ્રભુ કહેતાં બહુ પુન્ય લાગે;
 ત્રિકમ તારશે તરત ત્રિગુણ થકી, કૃષ્ણ કહેતાં કલિ કષ્ટ ભાગે. ૧
 ઈંદ્ર ને ચંદ્ર ભવાની ને ભવપતિ, કૃષ્ણ કૃપાળું ધ્યાન ધરતા;
 માધવ નામનો મર્મ જેણે લહ્યો, હરિજનો નિત્ય કિર્તન કરતા. ૨
 દ્રષ્ટિ ઠયાણુ કર ભક્તિ ભરપૂર ભર, ઝોછી થયાની અધીર આવે;
 જસ કહે નાથનું નામ જો વિસરે, આ કળિકાળમાં કેમ કાવે ? ૩

૧૦.

इनेह संसारमां कर श्रीनाथनो, आदिने अंतमां सुख थाये;

૧ જીવો મહાંવ નાપર : ૧ / (શ્રુતિ.)

ચોર લૂંટે નહિ, જાય, ખૂટે નહિ, પ્રીતિ વધતાં જાહું શાન્તિ થાયે. ૧
 અન્ય મન ધારવું, અંતમાં હારવું, સ્નેહી પણ સંકટો જાહું પમાડે;
 સ્મરણ સ્નેહીતણું થાય જે જે ઘડી, દુઃખને સહજ સૂતું જગાડે; ૨
 સંગંધ રહેજે મળે હેતે આવી હજે, છાડતાં છેદું તે તો ન થાયે;
 દેવના યોગથી દૂર દૃષ્ટિયકી, રીઝવું રહે ન રીસાઈ જાયે. ૩
 સ્વાર્થ છે જે તણા દુઃખ દે તે ઘણું^૧, પરવશ નાંખી પીડાજ આપે.
 પારધી હાથ પંખી રે આવી ચકચું, જળ ન ચાલે બધો દેહ કાપે. ૪
 પ્રીત પ્રભુજી તણી શ્રેષ્ઠ છે અતિ ઘણી, રહેજ સંભારતાં સુખ લાગે;
 શ્રીહરિ સુજ મન તુજમહીં મેળતાં, જસ કહે અધિક આનંદ જાગે. ૫

૧૧.

હરિ ! ધન તું, તન તું, મન તું, ત્રિકમા, અવર વિચાર સૌ વેઠ લાગે;
 સાધુજન સ્મરણના સુખને અનુભવે, અન્યને મર્મ એનો ન લાધે. ૧
 જામતમાંહી જંભાળ જગતતણી, સ્થૂળને સ્થૂળ ભોગોજ જોડે;
 કર્મની કૂટમાં, કૃષ્ણ, મુંઝાઈ ગયાં, તું વિના ત્રિકમા કોણુ છોડે? ૨
 મમત મૂકાવજે સત્ય સધાવજે, કળ દેખાડી ફેરા ન આપો,
 સમજીને સુખ ॥ શાન્તિમાં શ્રીહરિ, તે તણા સંશયો સર્વ કાપો. ૩
 ભક્તને ભોગ સર્વે રે ભક્તિ વિષે, મધુ વિષે સ્વાદ સર્વે રે મીઠો;
 જસ કહે જહુપતિ નાથને જન ભજે, સ્વાદ ને સાર એમાંજ દીઠો. ૪

૧૨.

રંકશું રોપ રાજો ન રમાપતિ, રંકનો વાંક વડા ન જીવે;
 તું તો ત્રિલોકનો નાથ ત્રિગુણપતિ, કરી દયા દીનને ક્યમ ન જીવે ? ૧

મહોટપ મોડ માં, ત્હારાં તરછોડેં માં, નામ દયાળુ દેવો રે ખોલે;
 નામનો લક્ષ, ત્યો નાથ લક્ષ્મીતણા, તારી દયા કહું કોણ તોલે. ૨
 પ્રદહાદ આપના ધુ વય પાચના, મહોટાઈ રાખીને માન દીધું;
 રાંક નરસિંહ લહ્યો કૃષ્ણજી કર અહ્યો, કાર્ય તેનું કૃપાનાથ કીધું. ૩
 દયા બહુ હીસતી વૃષ્ટિ સમ વરસતી, પક્ષપાતી નથી નન્દલાલા;^૧
 ઉગલું આકરું ઉઘર અવનિવિધે, તેમાં શો વાંક ત્હારો રે બહાલા. ૪
 સુરતરૂને મન સર્વ સરખું રહે, સેવનારાં ઘણું સુખ પામે;
 દૂર દરિદ્રી રહે આશરો નવ લહે, તેહનું દુઃખ તે કેમ વામે. ૫
 સંસાર સાગર રોગ રંગીઓ ઘણો, ઉત્તમ ઔષધિ નામ તારું;
 વ્યાધિ વેગે ટળે વૃત્તિ તુંમાં વળે, જસ કહે યાચવું એજ મારું. ૬

૧૩

રજે મન માહરા રમત તું તો કરે, ફૂટમાં કાળ ખોવાઈ જાશે;
 રમત ને ગમતમાં રામ સંભારજે, સર્વ વાતે તને સુખ થાશે. ૧
 કુખેરને કમી કશી, ઘેર લક્ષ્મી વસી, લક્ષ્મી ત્યાં સર્વ લીલા રે લહીએ;
 નન્દનો નન્દ અખૂટ ધનઆપણું, રમરણ કરીનેજ શ્રીમંત થઇએ. ૨
 વેપારી જે રજે શ્રમ ઘણે તે મજે, ખોટું થતાં ઘણી ખોટ આવે;
 દ્રવ્ય દામોદરા ખરચ્યું ખૂટે નહિ, આદિ ને અંતમાં લાભ આવે. ૩
 શુકને રમરણ શું, જ્ઞાન ગળેં વશ્યુ, સાર એ લઈને રમરણ કરજે;
 ભાવનો ભૂખ્યો ભગવંતને જાણજે, જસ કહે જ્યમત્યમ પ્રીત કરજે. ૪

૧ સમોઽહ સર્વભૂતેષુ ન મે દ્વેષ્વોઽસ્તિ ન પ્રિય

૧૪. .

સુખ પણ સ્વપ્નના ન્યાય સમ જાણવું, આદિને અંતમાં એ ન દીકું;
 મધ્યમાં ઝાંઝયા જળસમું ભાસતું, આદિને અંતમાં હોય જીકું. ૧
 સુખ તે દુઃખને દ્રશ્યી દેખતું, દુઃખ તે સુખને પાસ જાયે;
 અનુભવી બેયને અનિત્ય છે એમ લહી, રાગ કે દ્વેષ એકે ન આણે. ૨
 ભક્તિ તે ભવ હરે આનન્દ અતિ કરે, સ્મરણનું સુખ તે સુખ મોહાદું,
 જસ કહે સ્વરૂપને સહજ સંભારતાં, સુખને દુઃખ બે થાય ખોદું. ૩

૧૫.

ધર્મ તે ધ્યાન છે સ્વરૂપ નિશાન છે, અધર્મ તે દેહને હુંજ માને;
 મિથ્યા પોતે થયો સ્વરૂપ ભૂલી ગયો, ૧ અધિક અધર્મ તે ક્ષેત્રો કેને? ૧
 શુદ્ધ શોધી વળો શુદ્ધમાં જઈ ભળો, અવિચારેજ અશુદ્ધ બેઠા;
 તત્ત્વમાં તીર્થ સર્વે રે વાસો વસે, સમજી તે શુદ્ધ થવાને પેઠા. ૨
 શુદ્ધ સર્વે જીવો નામથી મળા ધ્રુવો, નિજ સ્વરૂપ સચ્ચિદ્ જાણો;
 મોહ એ મેલ છે, 'દેહ હું', ભુલ છે, આપ સ્વરૂપ મનમાંહી આણો. ૩
 વાત વિષય તણી લાગે મીઠી ઘણી, મુણતાં સઘ પાતક લાગે;
 વિચિત્રા નાથ વૃત્તિ તમે વારજો, જસ સ્મરણ તમારુંજ માગે. ૪

૧૬.

સ્વરૂપ સમજ્યા વિના શાન્તિ આવે નહીં, તાપ તન મન થકી ત્રિવિધ ટાળે
 શ્રેષ્ઠ સાધન કરી શ્રીહરિ રીઝવે, દેહથી ભિન્ન વસ્તુ નીહાળે. ૧

૧ ભારમા જ્ઞાનમય પૂર્ણો દેહો માંસમયોઽશુચિઃ ।

—૧૦૧૬ પ્રવરણનિ કિમજ્ઞાનમત, પરમ્ —શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય.

જન્મ મૃત્યુ જરા ધર્મ સ્થળ દેહના, પ્રાણનો ધર્મ જળ અન્ન લેવું;
 મનના ધર્મ તે હૃદય ને શોક છે, બુદ્ધિ નિશ્ચય કરે એમ જોવું. ૨
 ધર્મ શરીર તે ધર્મને નવ તજે, જન્મમૃત્યુને આધિન રહે છે;
 સમજી તે પૃથક્ પોતાયકી દેખતા, જન્મ્યું તે જાય એમ જાણી લે છે ૩
 અન્ન જળ નવ મળે પ્રાણ પીડા કરે, ધર્મી તે ધર્મ છોડી ન દેતા,
 પ્રાણપ્રકાશરૂપ પર પોતે રહી, ધર્મ તેનો ગણી અન્ન લેતા. ૪
 મન ધર્મી નિજ ધર્મને પાળતું, સૃષ્ટિ સાથેજ સ્વભાવ સરજ્યો;
 ધર્મ ધર્મી સકળ સાક્ષી તે દેખતો, અલગ સુજથી એમ દ્રઢ કરતો. ૫
 પૃથક્ પોતાપણ સુખ એમાં ઘણું, મંગમાં સુખ ને દુઃખ આવે,
 શુદ્ધ સત્ ચિત્ આનંદ તે હજુ છું, થાય વિવેક તો વાત કાવે. ૬
 પ્રથમ વિચારવું શરીર આ કારણું, પુન્ય પ્રભાવથી પાસ આબું;
 વિષય વેરી કદી પાપમાં પ્રેરશે, ધિક્ક અવતાર છે જાણું થાણું. ૭
 એમ લહી અટકવું, વેરીથી છટકવું, રહાયમાં શુદ્ધ વૈરાગ્ય લેવો;
 આશરો એક અવિનાશીનો દ્રઢ કરી, લક્ષિતનો સ્તલ અચળ શ્રેષ્ઠવો. ૮
 રાગ રધુવર વિષે જન્મ સકળ થશે, લોગ લટકારથી શાંત થાશે;
 વંસ્તુ અલભ્યને આ તને પામશે, લક્ષિત સીડી થકી ઠઠ જાશે. ૯
 જસ કહે જાગવું હુંપણું ત્યાગવું, સ્વરૂપને સમજી સંતાપ જોવો;
 દેવનો દેવ આ દેહમા દેખવો, સાર એ શાસ્ત્રનો સમજી લેવો. ૧૦

૧૭.

નામ નારાયણ જાણું જગદીશ છે, દ્રવ્ય દામોદર પાસ રાખું;
 કથા કેશવતણી રમત રાધાવર, જોવિન્દ નામ નિશ્ચિન જાણું ૧
 પ્રીતિ પુરૂષોત્તમે જોઈ જોવિન્દશું, સમ હૃદય વિષે નિત્ય રાખું;

વસ્તુ બહાલો ગણી મમત મોહનભણી, હરધડી કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ભાષું. ૨
રાજ્ય રધુવરતણું મહાલવું ત્યાં ધણું; મૈત્રિ માધવતણી રાજ્ય ચાલે;
પુર પુરૂષ^૧ તણું દીપતું અતિ ધણું, જસનું મન તે રાજ્ય મહાલે. ૩

૧૮.

નાથ નજર કર શીઘ્ર તું શામળા, દીનખન્ધુ નથી દૂર જાણું;
વિશ્વમાં વાસ ॥ વિકૃતા તાહરો, હવે ઘટે નહિ ખોટી થાવું. ૧
વાટ બહાલાં જૂવે શીઘ્ર સમય જૂવે, વાર લાગ્યે વડું દુઃખ થાયે;
પ્રીતિની રીત શરણાગત નહિ જીવે, તે પછી આપને કોણુ ધાયે ? ૨
ચતુરતા દિલ વશી શીખ સમજી દશી, સાનમાં શામળા સમજી જાઓ;
જસ કહે જેહને ઝંખના આપની, તે તણા હાથ ચઢનાથ સાહો. ૩

૧૯.

હંફ હું દુરિજન થકી કંપુ નહિ કાળથી, પ્રીતિ કે રીતિથી નહીંજ ફાવે;
લંછનો લે ને લાયકપણું નવ જીવે, અવશુલ્લ ઉર અનેક લાવે. ૧
મેલ મનમાં રહે મેલાં સઉને કહે, આપ સમું રે તે અન્ય દેખે;
અનુભવી શો રે ઉપકાર તેને કરે, જે કરે તે રે શ્રીહરિને લેખે. ૨
પ્રેમંચમાંહી પચ્યાં માયામાં રહે મચ્યાં, આયુધ્ય એમ એજે રે ખોયું;
શુદ્ધ મન નવ થયું દેવ દર્શન ગયું, કપટીનું કષ્ટ કૃષ્ણે ન ખોયું; ૩
ઇચ્છે હરિ ઝાંખવા દોષ નવ ભાખવા, પ્રપંચ માંહિ પડતાં રે બહીજે;
વેઠની પોટલી જાણુ વ્યવહાર છે, જસ શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ કીજે. ૪

સારમાં સાર મુરમરણુ શ્રી રામનું, ભૂલીને શીઠ લવમાં રે લમવું ?
 ગિરિધરલાલ ગોવિન્દ આરાધવા, દેહ ધર્યાનું સાર્થકય કરવું. ૧
 માનુષી દેહ લઈ ભક્તિ જો નવ યઈ, પશુ સમો દેહ તે તો પ્રમાણો;
 લાભ મહોદો અતિ ભજ લક્ષ્મીપતિ, દાવ ભજવા તણો આજ ભણો. ૨
 વખતસર વાવવું ફળ ઘણું લાવવું, સાદ્યમાં શ્રીહરિ સઘ લેવા;
 સરવડાં શ્રીહરિ નામનાં જ્યાં પડે, નીપજે ત્યાં બહુ મિષ્ટ મેવા. ૩
 ભાથું ભેજું કરો, કેમ કાયર ફરો, ખડાનું કાઢેથી બંદો રે બેસે;
 શ્વાર્થ સમજી હવે સઘ હરિને ભજો, હરિ વિના “માહર” કોણ કહેશે. ૪
 શરણુ લે શ્યામનું, નથી કશું કામનું, રામનું નામ જપીજ લેજે;
 જસ કહે ગતિ કરી તુજને નવ પડે, હરધડી કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેજે. ૫

૨૧.

(“ઠઠ પ્રભાત સમર થે તુ શ્રી ગણેશદેવા”.—એ લય.)

નન્દના નન્દશું પ્રીત કરો પ્રાણી, લવમાં ન રે લમવું. (ધ્રુવ.)
 રમશે ઠેવ કરો સેવ, સંમૃતિ દુઃખ ભરો;
 અનન્ય ભાવે હરિ કહો તો, તે પ્રભુ ઓળખાશે. નન્દ. ૧
 માધન મળે ભોગને તજો, પછી શું છે કરવું;
 કૃષ્ણ કૃષ્ણ મનથી કહેતાં, આગળ નથી ઠરવું. નન્દ. ૨
 નામ દયાળુ દયાનિધિ, મહાત્મ્ય અતિ મહોદું;
 વૈભવ મળે વાસવ સમો, અન્તે થાય જોડું. નન્દ. ૩
 વચન પાળ મોહને માગ, પ્રતિજ્ઞા ત્હેં હીધી,
 પાસનું કરવા આ પ્રભુએ, દેહ ઉચ્ચ હીધી. નન્દ. ૪

વિશ્વાસઘાત મહાપાપ, જૂઠાને હરિ આવે,
 જોર અહીંઆં ખહુ જણાવે, જમ પાસે નહિ આવે. નન્દ. ૫
 દયા રાખ દીનતા દાખ, આખ્ય રંક જાણી;
 નથી ઠર્યું તે નથી મળવું, દુઃખ થશે પ્રાણી. નન્દ. ૬
 વાસનાને વશ થયો, જન્મ તહારે નિશ્ચે રહ્યો;
 ભર્યે પત્રાળે ભૂખ્યો રહ્યો, જન્મ એમ એળે ગયો. નન્દ. ૭
 પ્રભુ ન ભાળ્યા પ્રપંચ રમ્યા, મહામાયાએ માર્યો;
 ભટક્યો ભવ અનંત યોનિ, હજી નથી તું હાર્યો. નન્દ. ૮
 ગર્યો યા, ગોવિન્દને ગા, પાખડથી પ્રભુ આધો;
 જસ કહે પુરુષોત્તમ પરખી, પ્રાણી પાય લાગો. નન્દ. ૯

૨૨.

શિવરાત્રિતણું સુખ તે શું ભણું, શિવની સંગ ઉમયાજી રાજે;
 ડાક ડમરૂ વળી લેરી વાગે ઘણું, અધિક ત્રંગાગુને તાંસા વાગે. ૧
 શિવજીને નિરખવા સુરપતિ ઉતર્યા, અજ અને શ્રીપતિ શિર નામે;
 આદિને અંતની જેની અવધિ નહિ, પાર એ દેવનો કોણ પામે. ૨
 લક્ષ્મીજી આવીયાં સાવિત્રી 'લાવીયાં, ઈન્દ્ર સહિત ઈન્દ્રાણી રાજે;
 સુર સકળ આવીયા હસ્ત બેડી રહ્યા, ઉમિયા ઇશ થેઇ થેઇ નાચે. ૩
 દેવાસ કડકડ્યો મેરૂ ત્યાં ખડખડ્યો, દેવના દેવે ઝોમજીવ કીધો;
 શારદ નારદ ત્યાં રતુતિ કરી રહ્યાં, જસ કહે શંભુપ્રસાદ લીધો. ૪

૨૩.

ધન્ય રાઘવ ગતિ ધન્ય જગતપતિ, રામ રૂપે મહીમાંહિ વસીઆ;
 વીર, મહાવીર, શત્રુને સંહારવા, ત્રાતનાં વચનથી વન વસીઆ. ૧.

તાડિકાને હણી, યજ્ઞ રક્ષણ કરી, વરવા વૈદેહીને સદા આલ્યા; ૧
 લમ જોવા ગયા, જનક જમાઇ થયા, દેવ દાનવના ગર્વ ટાળ્યા. ૨
 અંબક તોડીયું, માનને મોડીયું, રાય રાવણ તણા, ગર્વ હરીયા;
 જનકી આવીઆં માળ કર લાવીઆં, રામને લાવીઆં, રામ વરીયા. ૩
 ગર્વ ભૂશુપતિ ગયો, તાપ સહુનો દહ્યો, તેજ શ્રીરઘુવરે, તાણી લીધું;
 રાય રાવણ તહીં રંક સૌ થઈ ગયા, પાણિચકણ સીતાતું કીધું. ૪
 અવધપુરી વળ્યા તાપ સહુના ટળ્યા, સાગર સેતુ રઘુનાથ ખાંધી;
 એક વચન વળી, પત્નિમત પાળતા, હર્યો ભૂભારને આપ સાધી. ૫
 પુરજન લાવિયા, પુષ્પે વધાવિયા, રઘુપતિ રામ રાધવ દેવા;
 જન્મ સફળ જસ જાણ્યો તેહનો, વાણીમનથી કરે નિત્ય સેવા. ૬

૨૪.

શ્રાવણી અષ્ટમી અર્ધ નિશા હવી, ગોવિન્દ ગોકુળમાંહી આબ્યા;
 ગોપિકા શુભ ભરી નિરખ્યા નરહરિ, મોતીઠ માધવને વધાબ્યા. ૧
 નન્દના ખાળ થઈ, ખાળ ગોવાળ થઈ, ગિરિ ગોવર્ધન, કર લીધા;
 ભીરૂં ભઠકાવીઆ, દૈત્ય અમકાવીઆ, દેવના દેવે, અનળ પીધા. ૨
 બ્રહ્માએ વચ્છ હર્યા, નાથે નવલાં કર્યા, સુરપતિ શ્રીહરિ પાય પડીઓ; ૩
 સાંખનો તાત એ બળભદ્ર બ્રાત એ, કાળીની સંગ કોધેથી વઢીઓ. ૪
 શુભ એના ગાઓને, પાવન થાઓને, નામનો લેહ નારદ જાણે;
 કૃષ્ણ કૃપા કરી, રીઝીઆ શ્રીહરિ, જસ કાંઈક મનમાંહી આણે. ૫

૨૫.

કહે જસોદા તમે, જાગોને જહુપતિ, સમજીને શી રે નિદ્રાજ આવે;
 ગોપી ગોવાળ આધાર ગૌ વચ્છનો, તુજ વડે જોને આનન્દ આવે. ૧

કહાન શું કહું વળી મંડળી બહુ મળી, મધ્યમાં મોરલી મધુર વાઓ; સંગીમાં જઈ વરયા, સમજી કહીં નવ કસ્યા, નૃત્યને નાદ તેવું રે ગાઓ. ૨ ચિંતવન થાય નહિ માપ મપાય નહિ, મનમાં સમજીને મૌન રહેવું; જોવું સુખિત થકી મળે સુખિત નકી, જસ કહે કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેવું. ૩

સુદામાનું દ્વારિકાગમન.

૨૬.

શોચ શાને ધરો મન વિષે નાથજી મિત્ર માધવ છે કાં ન જાણો; દ્વારિકા પરવરો મિત્રને જઈ મળો, રિદ્ધિને સિદ્ધિ અખૂટ આણો. ૧ મિત્ર માધવ થયા તાપ તેના ગયા, ઘાળપણમાં બહુ રોહ કીધો; મિત્ર મોટા બહુ રિદ્ધિ ઘરમાં સહુ, લક્ષ્મી અચળ છે અર્થ સીધો. ૨ શ્રીપતિ જ્યાં વસે દૈન્ય ત્યાંથી બસે, લક્ષ્મીજી ત્યાં રહ્યાં દહાવ લેવા; આપશે ધરણદે માન પામો ઘણું, એક છે એજ દેવાધિદેવા. ૩ સુર જેને નમે સિદ્ધિ પાછળ લમે, યોગી અવધૂત શ્રી ધ્યાન ધરતા; હીનતા દુઃખ શાં વેડવાં આપણે, મિત્ર માધવ આ જગતકરતા. ૪ કામિની કરગરી કહેતી ત્યાં વળી વળી, નાથ નિશ્ચે હવે ત્યાંજ જાઓ; માન પામો નહિ જો પતિ માહરા, તો પછી સત્વરે ઘેર આવો. ૫ સમજી જન જાણતા દેહ નવ પામતા, માગતા એક અવિચળ રિયતિ; યત્પતિ પામવા દુઃખ સહુ વામવા, જસ સાધન અનન્ધ પ્રીતિ. ૬

સુદામો સજ્જ થયા, વેગે વળતા ગયા, દારિકા જઈ દીનાનાથ નિરખ્યા;
 માગવું શું અહીં શાંતિ મુજને થઈ, કરીને દર્શન દીલમાંહી હરખ્યા. ૧
 મિત્રને દેખીઆ ઇશ સમ લેખીઆ, આવો આવો કહી મુખ જોતા;
 પ્રીત આધિન છું પ્રાણ મહારા તમે, શીઘ્ર સેવા કરો ક્યામ કહેતાં. ૨
 ચરણ લક્ષ્મી ધ્રુવે મુખ લલિતા લુહે, થાળ લઈ સદ્ય સત્યભામા આબ્યાં;
 કર જારી ધરી ખીડી સુન્દર કરી, રેવતી રૂડાં આસન લાબ્યાં. ૩
 માનિની બહુ મળી સેવતી સહુ મળી, પ્રભુ રીઝાવવા પ્રીત કરતી;
 વિપ્ર વચમાં કરે સ્મરણ શ્રીશ્યામનું, સુન્દરીઓ સહુ પાસ ફરતી. ૪
 પ્રીતથી હરખીઆ રીતથી રીઝીઆ, ભાવ બુધરનો બહુ રે દેખી;
 કોણ માંડું ગળું અન્યને નવ લાગું, આશ્રય શ્રીહરિ એમ લેખી. ૫
 શ્રીહરિ એમ વદે 'હિ સુદામા સખે ! આવો પધારીએ મિત્ર પધારા,'
 તાંદુલ આરોગતાં કષ્ટ સહુ કાપીયું, "કહેજો લાભીને પ્રણામ મહારા". ૬
 પ્રભુને જે ગમે જગત તેને નમે, કૃષ્ણકૃપા એ કારણ મહોદું;
 જસ જયમ ત્યમ કરી એ કૃપા મેળવો, બાકી થયું ગયું સર્વ જોદું. ૭

સુદામો નીસર્યા ગામ ધર વિસર્યા, ક્યાં ગઈ પ્રેમદા બાળ મહારાં;
 આ તો છે ધામ કોઈ ધનપતિ ચેકનાં, પુન્ય પૂર્વે કર્યા જેણે સારાં. ૧
 સુન્દરી શું ગઈ બાળ નાકાં કહી, જર આપી ધર લઈ રે લીધાં;
 નાણું જેને મળે મહેલ તે તો કરે, આપણે સુકૃત્યો કાં ન કીધાં. ૨
 મિત્ર પાસે ગયો લાલ કંઈ નવ થયો, કામિનીને કહે લોલ લાગ્યો;
 તદ્વપિ સાંઝે થયું સત્ય મહાં રહ્યું, કૃષ્ણ પાસે નવ દામ માગ્યો. ૩

માગવું નવ કદી મહાન ગયા વદી, લીખથી લૂખ કોની ન જાયે;
જન્મ આપ્યો જદા પાળશે તે સદા, માગે મહેલાત કોને ન ધાયે. ૪
લક્ષ્મિ એક માગવી લીડ સહ ભાગવી, આપ્યું તે પામીએ એમ જોવું;
ભાગ્યમાં જે હશે વણ માગે થશે, માગીને માન સર્વે રે જોવું. ૫
લક્ષ્મ માગે નહિ આશરો લે સહી, જૂઠું શું જાયવું માન જોવા;
જસ કહે કૃષ્ણ લક્ષ્મિ મને આપજો, માગું હું એક દેવાધિદેવા ! ૬

૨૯.

નાર પ્રાણણ તણી વાટ જોતી ઘણી, નાથ શું ત્યાં રહ્યા નગર દેખી;
સુખ સહુને ગમે ભૂખે અહીં કોણુ લમે, સ્વામીએ પરહરી રંક લેખી. ૧
નાથ આવ્યા નહિ શોચ કરતી સહી, વિણ સૌભાગ્ય શું સુખ રહાવું;
પતિ વિણ પ્રેમદા સુખ ઇચ્છે કદા, રાનમાં ગાન જોવું રે ગાવું. ૨
કામિની કંથ વિણ હોય જો ગુણ હિન સુખ ઇચ્છે પણ દુઃખ દાખે;
નીત્રિ વિણ સુખ ઇચ્છે નથી આવતું, શાણી શ્યામા રે વૈરાગ્ય રાખે. ૩
સાધવી નાથનું ધ્યાન મનમાં ધરે, મહેલથી ત્યાં નિજ નાથ દેખ્યા;
તેડી લાવો સખી નાથ મુજ એ નક્કી, પ્રેમ આધિન પરમેશ પેખ્યા. ૪
હોતે હજ્યાં મજ્યાં કૃષ્ણ ભજન રૂપ્યાં, આશરો રાખી અહુર્નિશ ગાઓ;
જસ કહે જન્મ આ ધરીને જીવ્યાં ભલું, માનુષી દેહનો એજ લહાવો. ૫

શ્રી રણછોડરાયજીની ડાકેરમાં પદરામાણી.

૩૦.

નાથને નિરખવા બોડાણો આવીઆ, ખાંદ્રા ઝાલી, પ્રભુ બોલ દીધો;
 મ્હારે ને ત્હારે તો સ્નેહ સખળ થયો, ઘેર આવીશ તુજ, કોલ કીધો. ૧
 બહેલ લઈ આવજે પ્રગટ કહી નવ થજે, ભાવનો લેહ તો હોય છાનો;
 મ્હારી ઇચ્છાએ આ જગ સહુ અનુસરે, રોકવા, ટોકવા ભાર કોનો ? ૨
 નિશાએ નાસશું ઘેર જઈ ગાજશું, જઈને ખાખરીએ ખોંખારો કરશું;
 ગુગળી ઘેર વઢવા કદી આવશે, આપણે કંઈક ત્યાં યુક્તિ કરશું. ૩
 તુજસીએ તોળજે હામ નવ છોડજે, ભક્ત માટે બહુ લેહ કરવો;
 જેમ તેમ રાખવો ભાવ એક દાખવો, તાપ ત્હારો મારે સર્વ હરવો. ૪
 મ્હારો જે જન થયો વશ તેને રહ્યો, વૈકુંઠ પરહરી પ્રીત જોતો;
 સાધન ભક્તિ એક પામવા મુજને, અન્ય સાધન નહિ, એહ જોટો. ૫
 મહેતાનો શેઠ થઈ મોસાણું લઈ ગયો, સ્તભમાં હું રહ્યો ભક્ત માટે;
 પ્રેમીને પાળતો હુ ખ સૌ ટાળતો, જસ ભક્તિ કરો શિર સાટે. ૬

૩૧.

ડાકેર ગામની શોભા ચાર ધામની, રાય રણછોડજી જ્યાં બિરાજે;
 દુર્લભ દર્શન છે દીનાનાથનું, ગોમતી નીર ગલીર ગાજે. ૧
 ડાકેર દેખતાં નાથને નિરખતા, આનન્દ ઉરમાંહી રે જાગે;
 ધુમટ જિયો અતિ નાથ મન્દિર તણો, સમીપ સિંહનાદ નોખત વાગે ૨
 રણછોડરાય ધણી લક્ષ્મી લીલા ધણી, પૂનમે જ્યારે પઠછદા વાગે;

જન અતિ જોરમાં દર્શનના ડોડમાં, પ્રેમે નિરખે અને પાય લાગે. ૩
 દર્શન થાય છે પાપ સઘ જાય છે, સુખ સહુ ત્યાં છે વેંકુઠ જેવું;
 નાથને નિરખતાં પ્રેમથી પરખતાં, સ્વરૂપ સુંદર અલૌકિક જોવું. ૪
 દ્વારિકાં પરહરી ગુર્જર પાવન કરી, લક્ષ્મી બોડાણાતું દુઃખ લાગ્યું;
 ભકતને કાજ સંકટ પ્રભુએ સહ્યું, ગોમતી ગુપ્ત ત્યાં તીર વાગ્યું. ૫
 ફરકે ચારૂ પવન નિરખો અતુર્ભુજ, આનન્દ ઉરમાં થાય ભારી;
 જસ કહે શું કહું નાથના જસ જાહુ, પ્રેમે પાયે પડી જાઉં વારી. ૬

૩૨.

ગોમતી ઘાટમાં શ્રીપતિ ઠાઠમાં, મન મોહું હવે કયાંદે જાવું;
 દર્શન પામીને દુઃખ સહુ ટાળવું, પતિતને ત્યાંજ પાવન થાવું. ૧
 બ્રાંતિ સૌ ભાગવી ભક્તિ એક ભાગવી, શાન્તિ સ્મરણ વિના નહિ રે આવે;
 ભાવને વશ બુધરણ નિત્ય છે, પ્રેમીને સઘ પ્રત્યક્ષ કહાવે. ૨
 પૂનમે પૂજવા દેવ સહુ જુજવા, સ્વણ માંહે સહુ ઘાટ જોવા;
 આરોપ સર્વ અજગો રહ્યો જે ઘડી, નિરખવા એક દેવાધિદેવા. ૩
 સુકર્મેથી સાધવો પ્રેમથી બાંધવો, ઉપાસ્યનો અનુભવ એમ કરવો;
 અંધિ સહુ છૂટતાં મોહ સહુ તૂટતાં, તેજ હું એમ નિશ્ચય ધરવો. ૪
 મહાધન નિરખીયું હેડું ત્યાં હરખીયું, દ્રષ્ટિથી દૂર તે તો ન જાયે;
 દ્રવ્ય દર્શન વિના દીનને દુઃખ જાહુ, અન્ય ઉપાયે શું સુખ થાયે ? ૫
 પાપ અટકે જદા પુન્ય પ્રકટે તદા ડોકોરનાથ દર્શન પામે,
 કરશે માધવ દયા, દોષને દૂર થવા, જન્મ મરણનું દુઃખ વામે. ૬
 સઘ સ્મરણ કરો જસ કહે ભવ તરો, વખત વીતી જશે શુંય કરશે ?
 ઉડતાં શીખજો સમય છે આ ઘડી, નહિ તો પીજર આવીરે પડશે. ૭

ગોમતી ગંગા પ્રભુએ પાવન કરી, તીર પર ત્રિકમજી ખીરાજે;
 સુરસરિતા સમી નિશ્ચે જન જાણજો, પ્રેમે ન્હાતાં સઘ પાપ નાસે. ૧
 શુભ ગોવિન્દ થયા જળમાં આવી રહ્યા, લક્ષ્મણે કાજ એ કાર્ય દીધું;
 ધન્ય બોડાણાની ભક્તિ ભૂતજ વિષે, અરૂપીએ રૂપ દર્શન દીધું. ૨
 શુભળી આવિયા ગોષ્ઠિ ગહુ લાવિયા, લક્ષ્મણે લાવ ભગવંત જોયો;
 લોભીઆ લડત કાબ્યા નહિ તે ઘડી, ત્રિકમા પાત્ર નિજ તોલ જોયો. ૩
 ચરણ જળમાં ધરી પ્રભુએ પાવન કરી, નાહી ત્યાં નાથ દર્શન કરવાં;
 દેહ માનવતણો લાભ છે અતિ ઘણો, પ્રભુને પામી સહુ પાપ હરવાં. ૪
 કાળ સહુ વહી જતો આયુષ્ય લઈ જતો, ચારને ચતુર નર નિત્ય જોતા;
 રિદ્ધિ મહું રાધિકાવરને અર્પણ કરી, આયુષ્યમાંહી અમંગી રહેતા. ૫
 દેહધી જુદા થયા ભય દેહના ગયા, દૂર રહી, નિત્ય દર્શન કરવું;
 જસ કહે કૃષ્ણ કૃપાએ સર્વે કળે, આબ્યા તે આબ્યા, પાછા ન કરવું. ૬

૩૪.

ધન્ય ડાકોરને ધન્ય ડાકોરને, ધન્ય બોડાણાએ શ્રમ લીધો;
 નામ ગંગાબાઈ શુભ ગંગા સમા, બૂધદે ભુવને વાસ દીધો. ૧
 વર્ણુ ક્ષત્રી તણો, મોહ માર્યો ઘણો, ભવ છોડીને ભગવંત ગાયો;
 દેવ દાનવને વશ જે દેવ નહિ, ગાડે બેસાડી ગોવિન્દ લાવ્યો. ૨
 નાથ લક્ષ્મીતણો, ઢળી પડ્યો અતિ ઘણો, પરમ ઉપકારી પરમેશ પૂરો;
 મોહના મારમાં કંઈક ઘવાઈ ગયા, તમને ભજનાર તે શ્રદ્ધ શૂરો. ૩
 આદ્ય તેને તમે આહોષ્ટા હે પ્રભુ, ધાય તેને તમે શિવ ધાઓ;
 રંક ઘેર રાય સેવા કરી થાય, એ ન્યાય લક્ષ્મીપતિ લક્ષ લાવો. ૪

જેમ તેમ જાળવો, ભક્તનો માળવો, મ્હારો કહેવામાં મોટાઈ માનો;
 રાજને કાજ કરવુંરે રંકો તણું, વડું હોય તેને વિકાર ગાનો? ૫
 પ્રહાર ભૂગુએ કર્યો, અવગુણ નવગણ્યો, હરિએ સ્તુતી કરી શાન્ત કીધો;
 ગોપ ગૌ પાળવા, દુઃખ સહુ ટાળવા, પ્રેમ આધિન પાવક પીધો. ૬
 ભાભૂથી ભીંભૂઆ બોરથી રીઝીઆ, કમળની લેટ લઈ કદ કાચું;
 અન્ય અધિકાર જોતા નથી, હે હરિ! ભક્તને આપવું યોગ્ય લાગ્યું. ૭
 શ્રેષ્ઠ સુરતરૂ કહે મણિનો મણિમા લહે, આપમાં છાપ આ ન્યૂન લેખું;
 જસ કહે કૃષ્ણ ભક્તિ મને આપજે, તુજ વિના અન્ય દ્રષ્ટે ન દેખું. ૮

૩૫.

ધન્ય રાઠોડ રજપુતની ન્યાતમાં, જન્મ ધરીને તેં જસ લીધો;
 રાજ્ય ને પાટ મૂકાવીયું રાયતું, રાય રણછોડ તેં વશ કીધો. ૧
 રાય રીઝે બહુ રિદ્ધિ આપે સહુ, પણ તે ઘેર તેને ન જાતા;
 ઘેર તેં રાખીયા શ્રીપતિ જહુપતિ, ધન્ય બોડાણા ત્હારીરે માતા. ૨
 ભક્તિની હદ થઈ ખાંદ્ય હરિએ ગ્રહી, કૃષ્ણ જેના થયા જગત જીત્યા;
 ધન્ય આયુધ્ય એ ધ્યાન ગોવિંદનું, કાળ ને કર્મના દોષ કીટયા. ૩
 નામ મ્હોટું અતિ કાર્ય છાતું નથી, નામથી વાલ્મિકે નાથ પામ્યા;
 અભમેલ ઉદર્યા જન કંઈ સુધર્યા, નામે નામી મળ્યા દુઃખ વામ્યાં. ૪
 પૂર્વ પુણ્ય જાગશે ધ્યાન એક લાગશે, પ્રભુ નિરખીને પ્રપંચ જોજો.
 જસ મન વશ રહેજોરે તુંમાં મળી, સ્મરણ આપીને સાસુરે જોજો. ૫

ગરબીઓ.

૧.

પ્રબોધ.

(" રામ લક્ષ્મણ વનમા સિધાવતા " — એ કથ.)

- રામ લલ્યે રૂડા મન ભાવતા,
જેથી કળિના કિલ્મિશ જાય; રાજી રામ થાય,
લલ્યે રામ ભાવથી. ૧
- દેહ મનુષ્ય તણો શ્રેષ્ઠ જાણવો,
અન્ય દેહે નથી અધિકાર, કર્તોને સભાર. લલ્યે, ૨
- સુખ સાચું નથી રે સંસારમાં,
એતો દુત્તિનારે વિકાર; સ્વપ્ન જેવું સાર. લલ્યે. ૩
- જન જગમાં કંઈ જીકતી કરી રહ્યા,
પણ પામ્યા ન શાન્તિ કે સુખ, એવું માયા રૂપ. લલ્યે. ૪
- ઘણું ભટક્યા પણ ભવને ન લેહિયો,
નવ સમજ્યા શ્રીતું જે સ્વરૂપ; પડ્યા ભવરૂપ. લલ્યે. ૫
- હયા કરીને કહે હયાનિધિ,
મારીમાયા તણો નહિ તાગ; છપે નહીં પાગ. લલ્યે. ૬
- અંતર માહીં દીપક અજવાળજો,
જેથી તીવ્ર તિમિર ટળી જાય, રીઝે પ્રજરાય. લલ્યે. ૭
- જાગી જોને તું જગ કરતારને,
આંચો અવસર એજે ન જાય; પછી તું પસ્તાય. લલ્યે. ૮

જે જન જાગ્યા તે જગમાં છૂટ્યા સહી,
 નથી જોતામાં થયા ખુવાર; જાગ્યા ભવતાર. ભજયે. ૯
 નારદ ઉદ્ધવ ભીષ્મપિતા હવા,
 જેનું મન વાસુદેવની માંય; હનિંશ શુણુ ગાય. ભજયે. ૧૦
 ભાવે ભક્તિ કરી એને ભેટજો,
 રહે છે ભક્ત કેરી એ પાસ; હેતે ગ્રહે હાથ. ભજયે. ૧૧
 અમુરો વૈરભાવે ભજુ ઉદ્ધવા,
 પાપી પ્રલંબક કેશી કંસ; હરિ દયાવંત. ભજયે. ૧૨
 એ ॥ સ્વભાવ જગકર્તા તણો,
 જેમ પારસ લોહ પરસાય; કંચન લોહનુ થાય. ભજયે. ૧૩
 પ્રાણી પૂર્વનાં પુન્ય ઉદય થતાં,
 નેહે નિર્ભળ નામમાં ન્હાય; હરિ જસ ગાય. ભજયે. ૧૪

૨.

દેવીનો ગરબો.

(“ નારાયણ નામ લેને હું પ્રાણીરે ” :—એ લય)

દેવી તમે જગત તણી ભલી;
 વર્ણન કરીએ શું, અંજો માતા. દેવી. ૧
 નાનાવિધિ નૌતમ જેલ ન્યારા,
 અંદર ખહાર વશી રહ્યાં એક બાળા;
 અહ્ભુત લીલા કોણ ॥ ગણનારા. દેવી. ૨

સેદ છેદ દેખાડો, મા જ્યારે રે,
ચતુરાઈ ડહાપણ જાય ત્યારે રે,
દેવો પણ દુખીઆ તે વારે.

દેવી. ૩

લજે તમને લક્ષ્મી થઈ રાજી,
સ્વરૂપ સત્ય દેખાડો માણ;
પછી ફટકા સર્વ ગઈ ભાગી.

દેવી. ૪

શકાદિક સેવી રહ્યા જેને,
મહેષ શેષ પ્રશંસી રહ્યા જેને;
તેત્રીશ કોટિ ધાઈ રહ્યા જેને.

દેવી. ૫

સ્વરૂપ માનું શુદ્ધ સખળ માફ,
જસ, જોયે મનનું મટે અધારૂ;
અંખા કૃપાથી થાય અજવાળું.

દેવી. ૬

૩.

શ્રી તુલસીનો ગરબો.

(“ સમર મન કૃષ્ણ હરે હરે ” :—એ લય)

તુલસી પધાર્યો આ સમે રે, લવનાશિની લક્ષ્મીને બહુ ગમે રે. (ધ્રુવ.)
તુલસી ત્રિલોકપાવની, વિષ્ણુ ચરણમાં વાસ,
પુરૂષોત્તમને પ્રિય ઘણાં, માટે નમુંકું ખાસ;
મા અરજ કરું હું એટલી રે,

તુલસી. ૧

જગજીવન જમતા તદા, જ્યારે હો તમે પાસ,
માધવ મૂકી નવ જમે, લોજન દાનમાં ખાસ;
કમલાપતિ કંઠે ધરે રે.

તુલસી ૨

લીલાલહેર લીલાં કરો, કૃષ્ણ કરો કલ્યાણ;
મંજરી મુરમુનિ સેવતા, સ્પર્શ થકી કલ્યાણ.
મા વંદનથી વૈકુંઠ મળેરે.

તુલસી. ૩

કાર્તિકે કલ્યાણી તણા, વિવાહ ઉત્સવ થાય,
ગરૂડ ચુડી ગોવિંદજી, પરણવાને જાંય;
દિન પ્રથમ પક્ષ એકાદશી રે.

તુલસી. ૪

ત્રિલોકી ત્યાં તો મળે, હીપદાન ત્યાં થાય,
વેદાશિષ વિપ્રો વઢે, મહામગળ વરતાય.
ત્યાં સમસ્ત જન સેવા કરે રે.

તુલસી. ૫

કેશવજી કર સાહી રહ્યા, ચૌદ લોકના નાથ,
ચુડી ચોળી ચુંદડી, ખેરી બેઠાં સાથ;
મહા મંગળ ત્યાં વર્તાઈ રહ્યાં રે.

તુલસી. ૬

અખંડ એવાતણ થયું, શ્રીવર વર માક્ષાત;
સુકૃત શું બાણું નહિ, સમજાવોને, માત.
પરિક્રમા જસ પ્રેમે કરે રે.

તુલસી. ૭

૪

પ્રાથના.

(“ બીરદાબી રે બહુચર માત ” —એ લય).

કરું સ્મરણ શ્રીના નાથ, સંકટ ભાગોને.

હરિ હેતે આલો હાથ, સંકટ ભાગોને.

વાત સર્વ વનમાળી જાણે, શી રીતે પ્રભુ કહીએ. રે.
 સખળ પક્ષ સામળીઆ તહારે, જેમ રાખો તેમ રહીએ. સંકટ. ૧
 દુઃખ નથી દામોદર ખીલું, ભજન તહાડું ભૂલાય રે;
 ઇચ્છા નહિ અવિનાશી ખીલ, સ્મરણથી શાન્તિ થાય. સંકટ. ૨
 લેવું કંઈ નહિ દેવું કંઈ નહિ, ગડબડમાં ગયા હહાડારે;
 મિથ્યામાંહી મોહ વર્ત્યો છે, શુભ તારા નવ ગાયા, સંકટ. ૩
 સહાય કરી સામળીઆ સૌને, કહો કેમ કરી ગણાવું રે,
 પ્રીતતણી પત રાખો બહાલા, યોર્શીગળ કેમ થાલિ. સંકટ. ૪
 મન કાચું તો સહુ છે કાચું, કામ ન આવે એક રે,
 વામુદેવ છે વગ તમારી, ત્રીકમ રાખો ટેક. સંકટ. ૫
 ગરજ ગણો તોએ પણ ગોવિંદ, છે એ સાચી વાત રે,
 પણ જન ઇચ્છે તે નવ ઇચ્છું, જાણો છે જગતાત. સંકટ. ૬
 હાને જાણો નાને જાણો, ન્યારા રહીને નિરખો રે,
 સાક્ષી છું સમજીને વર્તે, તેને દેખી હરખો. સંકટ. ૭
 શુર કૃપા વિષુ ગમ પડે નહિ, બાકી ખીલ ખટપટ રે,
 જ્ઞાન વિના ગોવિંદ કેમ મળશે, ખીલ માયાની લટપટ. સંકટ. ૮
 ભક્તિ કરતાં લેશું થશે, શુદ્ધ હશે સંસ્કાર રે,
 વગસગ બહાલાને છે નહિ, જસ સમજી ભજીને સાર. સંકટ. ૯

પ.

બોધ.

(“ જરૂરે ચક્ર આવશે ત્રિપારી ” — એ વચ્ચે).

મનુષ્ય દેહે મોક્ષનો લહાવ લઈએ,

ફરી દાવ મળે ન અન્ય દેહે.

મનુષ્ય.

દેહ મિથ્યા પ્રપન્ન પ્રભાણે,	
એને વારિનો બુદ્ધુદ્દ જાણે;	
લાલ મોક્ષનો ઉરમાંહી આણે.	મનુષ્ય.
ઇશે મોઘો મનુષ્ય દેહ દીધો,	,
ગફલતમાં શુભાવીરે દીધો;	.
તેમાં ત્હારો અરથ શો સીધો.	મનુષ્ય.
પટ્શાસ્ત્ર વળી એમ લાજે,	
સ્વરૂપ શોધ્યાથી સારજ લાધે;	
સ્થુળ સૂક્ષ્મ કારણની એ આજે.	મનુષ્ય.
મહાપુરુષોનો મારગ સાહીયે,	
તેથી વિવેક વૈરાગ્ય લઇએ;	
દયા શાન્તિ નીતિ સત્ય શ્રદ્ધીયે.	મનુષ્ય.
પ્રથમ વિવેક વૈરાગ્ય થાય,	
હુંને મહાઈ તેની જ્ઞાન્તિ જાય;	
વાસુદેવ આ નિશ્ચય થાય.	મનુષ્ય.
અનન્ય લક્ષિત અહોનિશ ચાહિયે,	
ભાવ પૂર્ણથી લેણાં થઇએ;	
એ તો અદ્વૈત સિદ્ધાન્ત કહીએ.	મનુષ્ય.
ઈશ કૃપા અતિ ઉગ્ર થાશે,	
હૃદય સ્વચ્છમાં ઈશ જોળખાશે;	
અંતર અરીસે મુખ દેખાશે.	મનુષ્ય.

૧ જન્માતરસહસ્રેણ તપોધ્યાનસમાધિભિઃ ।

નરાંર્ણા ક્ષીણપાપાંર્ણા કૃણ્ણે ભક્તિઃ પ્રજાયતે ॥—પાર્વતીતા.

નિજ સ્વરૂપ જાણ્યે દેહ કેવો, ,
 આત્મા અંતરે જોળખી લેવો; ,
 મોહ જગતનો ઝાંઝવા જેવો. મનુષ્ય.
 કોઈ ચતુર્ધા મુક્તિ ચહે છે, ,
 વિવિધ આશાએ ખાંધ્યાં વહેછે;
 બ્રાન્તિ ભાગ્યા વિણ બ્રમણ કરેછે. મનુષ્ય.
 મુક્તિ આ દેહે શાસ્ત્ર વિચારો,
 સતસંગ અહોનિશ ધારો;
 જમે આ દેહમાં નથી ઉધારો. મનુષ્ય.
 જયમ ત્યમ રામ હૃદયમાં રાખો,
 પ્રેમે પરખી ખાંધી ખાય લાગો;
 જાણો રમે રમાપતિ આગો. મનુષ્ય.
 ગીતા ગોતો શોધો નિજ ઘટમાં,
 જેમ તંતુ વ્યાપી રહ્યો પટમાં;
 ખાંધી પડવું છે અટપટમાં. મનુષ્ય.
 માધવ મંદીરમાંહી વસીયા,
 જોવા અજ ઉમિયાપતિ ધસીયા;
 જાણે અનુભવી જે જન રસીયા. મનુષ્ય.
 હરિ અકળ સ્વરૂપ છે એવું,
 મુંગે મુંગા રહેવા જેવું;
 ઉમ કૃપાએ અનુભવી લેવું. મનુષ્ય.
 જેને ભાવ ભક્તિ થયે સારી,
 તે તો એ પદના અધિકારી;
 શુણ ગાઈએ શું જીવો નિચારી. મનુષ્ય.

દામ ક્રોધ મોહ ચોરી કરે છે,	
અમુલ્ય આત્મ વસ્તુને હરે છે;	
જીવ સમન્વ્યા વિષુ સંગ કરે છે.	મનુષ્ય.
તૃષ્ણા ત્રિવેણીમાં વહે છે,	
મિથ્યા મોજામાં મન રીઝવે છે;	
દુઃખ વિના બહુ શ્રમ લેછે.	મનુષ્ય.
ચિંત્વન ચિત્તના દૃષ્ટાનું કરીયે,	
જેથી મોહસાગરમાં ન મરીયે;	
વિચારવહાણે ખેરીને ફરીયે.	મનુષ્ય.
અહીં કર્તવ્ય એવું કરવું,	
ફરી ન રહે મરવું અવતરવું;	
નિશ્ચે પદ એવું હૃદયમાં ધરવું.	મનુષ્ય.
સગુણ નિર્ગુણ શ્રાન્તિરે છોડો,	
એક વિષે ઉભય લક્ષ ભેડો,	
તત્ત્વ નિહાળી તર્કને તોડો.	મનુષ્ય.
વિચારે સા વધરા જાશે,	
આત્મા આપે આપ જણાશે;	
નિશ્ચે સરિતા સિંધુમાં સમાશે.	મનુષ્ય.
જેના ગુણ સુર શેષજી ગાય,	
મોટા મુનિવર ધ્યાનમાં ધાય;	
જેના નામથી કિલ્મિશ જાય.	મનુષ્ય.
જેનો વેદ તે ભેદ ન પામે,	
રસના વરણ કરીને વામે;	
પૂર્ણ પાત્રમાં જો રસ જામે.	મનુષ્ય.

જીવે સકત પ્રહ્લાદજી કેવા,
મુજી જાણે તમે વળી તેવા;
શુક વ્યાસજી વંદવા જેવા.

મનુષ્ય.

અર્જુન નારદ વિલીધજી જાણે,
અમરીશ હનુમંતનેરે વખાણે;
સૌ એ સક્તિપ્રસાદ પ્રમાણે.

મનુષ્ય.

સ્નેહે નરસિંહ સક્તને મળીયા,
મીરાંબાઈને ભાવથી વરિયા;
જેવી ગમ તેવા તેને કૃણીયા.

મનુષ્ય.

દાન દયા અતિ સુખકારી,
સાધન મોક્ષમાં એ અતિ ભારી;
કરી નિષ્પાપ થાય નરનારી.

મનુષ્ય.

નેહે નારાયણ નામ લઈયે,
કોઠે કૃષ્ણજી કૃષ્ણજી કહીયે;
પૂરણ પ્રીતે પ્રભુ પ્રીછી લઈએ.

મનુષ્ય.

મહા સુખ વિચારે તે માણે,
દેહ નહીં મળે ટાંણે ને નાણે;
કોઈ વિવેકી જન જશ જાણે.

મનુષ્ય.

હરિ સેવા.

(“ જમર એસી લટકશે” ચલના ”—એ વચ.)

હરિ દેહદેવળમાં બેઠા,	
મેં તો સર્વ સ્થળે એ દીઠા રે. ^૧	હરિ. ૧
બહુ જોળોને જેપ કરીને,	
જુવો પ્રીતિથી ભાવ ધરીને રે.	હરિ. ૨
મન મેલુ થતાં જર નાશે,	
કર દીપક દ્રવ્ય દેખાશે રે.	હરિ. ૩
જડયે હુમ્મ ને દીનતા નાશે,	
જુઓ રત્નનો અર્જુન પાસે રે.	હરિ. ૪
શ્રમ સાચવવાનો ન સહેવો,	
આનંદનો અનુભવ લેવો રે.	હરિ. ૫
શીઠ દોઢીને દાખડા કરવો,	
શોધ્ય ઘરમાં ગોવિંદજી ગરવો રે.	હરિ. ૬
શીઠ સંશયથી શુદ્ધ બગાડે,	
નથી બેઠો એ ઓથની આડે રે. ^૨	હરિ. ૭
પડો પ્રેમના પૂરમાં પ્રીતે,	
હરિ મળશેજ એવી રીતે રે.	હરિ. ૮
મહા પુન્યે પ્રભુ જોળખાશે,	
જશ તન મન તે દેખાશે રે.	હરિ. ૯

-૧ કરામતકવલ.

૨. ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशोऽर्चनं तिष्ठति ॥ श्री. ભ. ગીતા.

વિવેક વિચાર.

("હુંગર ન કરીશ રે, મર ન ચણીશ રે તારે બહુરે લગત નોતરે" - ગી. ૧૫)

- આવો બેનો આજ રે, કરીએ રૂઠાં કાળ રે,
આ ફેરામાં અવસર રૂઠો આવીયો રે. ૧
- હયાણુએ દેહ દીધી, માનુષી દેહ મોંધી કીધી;
શામળીયાએ શુદ્ધ દીધી, આ વારમાં રે. ૨
- શરીરને શોધો રે, મનને રોકો રે;
દેહ દેવળમાં દેવ ખીરાજે છે રે. ૩
- માધવની લક્ષ્મી કરો, મોહ માયાને સહેજે તરો;
વાસુદેવ વિચાર્યો, જીવ જગદીશ છે રે. ૪
- શાસ્ત્ર વેદાંત તે ભાગે મનની બ્રાંતરે;
સંશય ટળીયા, માધવ મળીયા, મહેલમાં રે. ૫
- પચીસની પાર છે, અખિલ આધાર છે;
સારનું સાર છે જીગતે બેની રે. ૬
- ધાતુમાં એ બેઠો દેવળમાં એ દીઠો,^૧
શામળીયો સચરાચર શોધી કાઢજે રે. ૭
- રાજ પ્રભુ થાશે રે, જીવપણું જવ જાશે રે;
પુરુષોત્તમ પાસે રહ્યા નિહાળજે રે. ૮
- નારાયણનું નામજ દહયે, મુંખ થકી શ્રીકૃષ્ણજ કહીયે;

૧ દહો દેવાલય. પ્રોક્તો જીવો દેવઃ સદાશિવઃ ॥
પત્તેદજ્ઞાનનિર્માલ્યં સોર્હમાવેન પૂજયેત્ ॥

અનભેળ આદિ રે નામે ઝોધર્યારે.	૯
લક્ષિત કરી લળવું, પ્રપંચ મુકી પળવું;	
મન ઠરાવી ઠરવું 'ઠાકોરમાં' રે.	૧૦
તપ તીર્થ ને વૃતાદિ ઠરવું, હું કતા મનમાં નવ ધરવું.	
કર્તા, હર્તા, કરનાર વિચારજે રે.	૧૧
સર્યાતિએ હુંપદ કીધું પુન્ય સઘળું પટકી દીધું,	
અહંકારે સર્યાતિ હેઠા ઉતર્યા રે.	૧૨
જન કહે જન જાગોરે, મોટપ મમતા ત્યાગો રે,	
સ્વખાની સામગ્રી સુખ સૌ જાણજો'રે.	૧૩

૮.

પરમસ્થાન.

("લઘાગો રે ગિરિવરધારી"—એ લય.)

મન નિશ્ચે માધવને મળજે,	
કરી પ્રીતિ પ્રભુશું લળજે રે.	મન. ૧
એને મોક્ષા પછી નવ મહોવું,	
એને જોયા પછી નવ જોવું રે.	મન. ૨
એને અવયવ અવસ્થા છે નહીં,	
એ ન્યાયે સરવથી છે સહી રે;	મન. ૩
એને સગુણ સૌમાં જોવો,	
એને ઉરમાં અખાધિત લેવો-રે;	મન. ૪
એને સૂર્ય શશી નવ દેખે,	

(૮૯)

કોઈ મુક્તજ મનથી પેજે રે; મન. ૫
 એ સતચિત્ અનુપમ કહાવે,
 જસ અનુભવે આનંદ આવે રે. મન.

૯.

કાળની ગતિ.

(" આવજો આવજો આવજો રે હાવે જોડાં નિશાળે આવજો " :—એ લય)

જાય છે જાય છે જાય છે રે,
 દેહ મોંઘો મનુષ્યનો જાય છે;
 શીઘ્ર જોડામાં જોડી થાય છે રે. દેહ. ૧
 પાપને પુન્યનો સરખો સરવાળો,
 મનુષ્ય દેહ પમાય છે રે; દેહ. ૨
 ભગવત ભજનથી ભવ દુઃખ ભાગે,
 મોક્ષ આદિ મેળવાય છે રે. દેહ. ૩
 પંચ વિષયમાં પ્રાણી રે પડીયો,
 લોગ લાભ્યા થકી ભય થાય છે રે.^૨ દેહ. ૪
 આ સાઈં આ નરતું કરતાં,
 મણી પથર સાથ પટકાય છે રે. દેહ. ૫

- ૧ ય લબ્ધ્વાચ્ચાપરં લાભ મન્યતે નાડધિકં તતઃ । શ્રી. ભ. ગીતા.
 ૨ મોગેરોગમયમ્. ભટ્ટહરિ.
 ૩. ફિં મદ્રમમદ્રં વા દ્વૈતસ્યાવસ્તુન. કિયત્ ।~ શ્રીમદ્ ભાગવત.

મનની કુટુંબ કમાણી કલ્પના,	
જોતામાં કાળ જોવાય છે રે.	દેહ. ૬
કેક ગયા કેક જાય જોતામાં,	
અરે મિથ્યામાં શું મોહ થાય છે રે.	દેહ. ૭
જગકર્તાને જાણી રે લેવો,	
જન્મ મરણ દુઃખ જાય છે રે.	દેહ. ૮
જગકર્તાની સૃષ્ટિ રે જોતાં,	
મહા દિવ્ય રચના દેખાય છે રે.	દેહ. ૯
યશ કુટુંબ ધન મિથ્યા સર્વે,	
સુખ સ્વરૂપ સમજે થાય છે રે.	દેહ. ૧૦
જશ કહે જન જુઓને જાગી,	
મહાપુન્યે પ્રભુ પમાય છે રે.	દેહ. ૧૧

૧૦.

ભગવત લીલા.

(“સદ્ભજો રે ગિરિધારી ”:—એ લય.)

ઠહાલે ગોકુળમાં ગૌચારી,	
શશી સુખ પર જાઈ વારી રે.	ઠહાલે. ૧
ઠહાલે વાસવ વૃષ્ટિ નિવારી,	
અંશુલીએ ગિરિધર ધારી રે.	ઠહાલે. ૨
ઋષિનારી રાધાવરે તારી,	

પાપી પુતનાને સંહારી રે.	બહાલો. ૩
કામ કેશી તણા ગર્વ તોડયો,	
ક્રોધ કંસના કામને ફેડયો રે.	બહાલો. ૪
વિવેક વાસુદેવ મોહ ઉપજાવ્યો,	
ધી દેવકીયે દેવ દર્શાવ્યો રે.	બહાલો. ૫
મન મથુરામાં માધવ મહાદ્યા,	
મોહ મત્સર દાનવ આદ્યા રે.	બહાલો. ૬
જન નગરનિવાસીરે હરખ્યા,	
નેહ નંદના લાલને નિરખ્યા રે.	બહાલો. ૭
એક પ્રીતિને વશ મગ્નબહાલો,	
ખાકી સર્વ મનોરથ ધલો રે.	બહાલો. ૮
કરો સ્મરણ સૌ દુઃખ જાશે,	
હોય અંધારૂ નહીં રવિ પાસે રે.	બહાલો. ૯
આ જન્મ ધરી જન જાગે,	
જસ માધવલક્ષિ માગે રે.	બહાલો. ૧૦

૧૧.

ઈશ્વરકૃપા.

(“ ઘણી મને કામી નેદજને નેદે ” — એ લય).

હરિ આતો દેહ દારાતણા આવ્યો,
સ્વરૂપ જીવ સમજ્યો નહીં, નવ જાણ્યો. હરિ.
બૂદ્યો આપ ચોરાશી, લક્ષ તન લાવ્યો;

- જાગ્યો જીવ મૂળ સ્વરૂપમાં આબ્યો. હરિ. ૧
 પસ્તાઈ જીવે સ્મરણુ પોતાનું કીધું,
 દયાળ તમે દેહમાં દર્શન તવ દીધું;
 દયાળ ત્હારી દયા, ઉત્તમ પદ લીધું. હરિ. ૨
 નારી તન નીરખી, નીરાળું કીધું,
 ગતિ ન કંઈ સ્મરણુ શામળિયા કીધું,
 ઉદ્ધારવા અબજાને એ જ્ઞાન દીધું. હરિ. ૩
 નાથ તમે નાતું મોટું નથી જોતા,
 કૃપાનાથ ! જોણું વસ્તું નથી કહેતા;
 પૂરણુ માટે પૂરણુ માની આપ લેતા. હરિ. ૪
 ગોવિન્દ જીજ્ઞાસુ ગજને ગતિ તમે આપી,
 વામુદેવ રહ્યા સરવ સ્થળે બ્યાપી;
 દયા ત્હારી દયાળુ કોઈએ ન માપી, હરિ. ૫
 'મહારા જન' કહેવામાં મોટાઈ માનો,
 બહિર્મુખ જીવિહીણા વાંક તેનો;
 સ્તમ્ભુખ થઈ સમરે, મેરૂ સમ માનો. હરિ. ૬
 સ્મરણુ કરો સમજી સમો શીઠ ચૂકો,
 ભજન કરો ભવના ભોગો તમે મૂકો;
 સ્મરણુ વિના શાન્તિ નથી કેમ ચૂકો. હરિ. ૭
 એક 'રીતે માતું માતુની દેહ સારો,
 કમાતું ધમાતું મટયો છે કુટારો;
 ઘરમાં રહી ઘટમાં ગોવિન્દજી વિચારો. હરિ. ૮
 પરા પાર પૂરા પ્રભુજી દેખ્યા,

સચરાચર સુન્દર શામળીઓ પેખ્યા;

રઘુવીર રામા હૃદય આલેખ્યા.

હરિ. ૯

જપ તપ સાધન કથું નવ બાણું,

ઉપકાર તહારો, અળખા અંતર શું આણું;

કેવળ તહારું ભક્તવત્સલપણું બાણું.

હરિ. ૧૦

આવી જન જગમાં બહેપાર બહુ દીધો,

ભજ્યા ભવ ભવનાહરણુ, લાભ લીધો;

બહેપાર તેણે સારો બરોબર દીધો.

હરિ. ૧૧

પુ'ણ નામ પુરૂષ પૂરાણની ભરોને;

નિરખો દ્રવ્ય દયાળ નાણું ભરોને,

બળતા આ કવમાંથી કંઈક કરોને.

હરિ. ૧૨

શુકર, શ્યાન, શેઠા, મેંઠા થકી ઠાળ્યાં;

માતંગ, મચ્છ, મર્કટ, મયુર થકી ખાળ્યાં,

ઉત્તમ દેહ મનુષ્ય આપી, પ્રભુ પાળ્યાં.

હરિ. ૧૩

મનુષ્યપણું આપ્યું તેમાં ભતિ ઉંચી;

જ્ઞાતિ શુભ દ્વિજતણી તેં તો દીધી;

કૃપા તુજ જેવી કોઈએ નથી કીધી.

હરિ. ૧૪

દામ ધામ દેહ કૃપાળ શુભ દીધો,

સંભારું મેં તો કાંઈએ ઉપકાર નથી કીધો;

દયાનિધિ નામનો કીતાળ તમે લીધો.

હરિ. ૧૫

ભજન તહારું ભૂધરણ શું રે કરાશે,

કૃપા તુજ વિના, ન ભવ રે તરાશે;

નજર ને કરશે તો ખહાર નીકળાશે.

હરિ. ૧૬

(૯૪)

પડિત ત્હારો પાશ પ્રભુ નથી પામ્યા,
અગમ્ય લહી શારદ નારદ શેષ વામ્યા;
મુજશ જુગલુવન સચરાચર જામ્યા.

હરિ. ૧૭

કરણી શુભ કરી જીવો તને જુએ,
વિધય તુજ શક્તિ નંતાન તેમાં મોહો,
મોંયો દેહ મનુષ્ય તણે એમ ખુએ.

હરિ. ૧૮

શ્રી રૂકિમણીજીનાં જોડકણાં.

પ્રથમ હુંદાળા નામ દીજે,	
સરસ્વતી માતનું સ્મરણ કીજે;	૧
પૂજન શુભ કાર્યમાં કરાય,	
શુદ્ધિ બુદ્ધિ સદા રહેજે મહાય.	૨
ગણેશજીને મોહકનો આહાર જોઈએ,	
માતાજીની સ્વારી જોઈ મન મોહીએ;	૩
સ્વારી તો કીધી સુચોલિત મોર,	
કસુંબી ઘાટને જરકશી ફોર.	૪
ખાલુખંધ જોરખા એકાવળ હાર;	
શણગાર વિધવિધ શો વિસ્તાર.	૫
નેપુર અણવટ વીધુઆ વાગે,	
ધુધરી ધમધમ અતિ ઘણું ગાજે.	૬
કુમકુમ આડ અક્ષત ચોડી કીધી,	
હસ્તમાં પ્રોઢી ચોથી માએ લીધી.	૭
માતાજીને કર જોડી પાય લાગું,	
જોડકણાં ગાવાને શુભ મતિ માગુ.	૮

૧. ગેળ, મજક, મીઠી મરકરી અને મર્મોળા વાક્યોવાળાં જોડકણાં ગાવાનો આન ઉંચી સાતિઓમા પ્રચલિત છે તેને અનુમરતાં ઉભયપક્ષનાં માર્મિક વાક્યોનો યથાધિકાર અમનવ્ય કરી શ્રી હરિની લીલાનું સ્મરણ અત્ર ઉદ્દેશ છે.

જગતની ઉત્પત્તિ જેથી થાય,	
શક્તિ શિવ પ્રદા વિધ્યુની કહેવાય;	૯
વૈદલ્ દેશ કુન્દનપુર ગામ,	
અધિપતી રાય ભીમક તેતું નામ.	૧૦
પુત્ર તે પાંચ કહીએ નિરધાર,	
પુત્રી અંબા તણો અવતાર;	૧૧
સુંદર સ્વરૂપ સુખે ન કહેવાય,	
ઉપમા લક્ષ્મીતણી અપાય.	૧૨
ભીમકરાય પ્રત્યે ભામિની એમ બોલે,	
નહિ કોઈ રૂકિમણીની તોલે.	૧૩
માતાજી કહે પુત્રીતણો વિવાહ કીજે,	
સૌકોતું મન માને ત્યાં પુત્રી દીજે;	૧૪
વડીલ પુત્ર રૂકમૈયો કહેવાય,	
તે કરે કૃષ્ણતણી નિંદાય,	૧૫
મૂઠમતિ અતિ છે રે અબાણ,	
તેણે ન આજખ્યા પુરૂષ પુરાણ;	૧૬
કુટુંબી કહે કૃષ્ણને કન્યા દીજે,	
રૂકમૈયો કહે અણુઘટતું કેમ કીજે.	૧૭
રાજકન્યા ગોવાળને કેમ દેવાય,	
કુળમાં લાંચન મોટું થાય;	૧૮
દમઘોશનો પુત્ર શિશુપાળ છે સારો,	
તેને જમાત્ર વેગે ધારો.	૧૯
જમાઈ રૂડા સાજન સાડું લાવે,	
આળ્યો દમઘોશસુત એમ કહોયે	૨૦

નારદઋષી પ્રહુણા લીમક ઘેર થયા, રૂકિમણીજીએ સર્વે સમાચાર કહ્યા.	૨૧
કહે ઋષીજી, કૃષ્ણ ઉપર રાખો મન, મહા બળીઆ છે દ્વારકાના રાજન.	૨૨
પુર્વનાં સુકૃત જો કાંઈ રૂજે, રૂકિમણી કૃષ્ણતું જોડું મળે.	૨૩
ઋષી કહે આશિર્વાદ મારો રૂજજો, મનસા વાચા કૃષ્ણને તમે વરજો.	૨૪
કન્યાબાઈ હર્ષ પામ્યાં અપાર, જંધુ મારો શત્રુ થયો નિરધાર.	૨૫
કૃષ્ણતું બળ પરાક્રમ ન બાણે, મિથ્યા દમઘોશમુતને વખાણે.	૨૬
રૂકિમણી આકુળ વ્યાકુળ થાય, મનસા વાચા કૃષ્ણચરણ ચિત્ત બાય.	૨૭
ભદ્રજી ભગિનીનાં કાર્ય કરજો, વેગે દ્વારિકાપુરી પરવરજો.	૨૮
દ્વારિકાવાસીને વિનતિ કરજો, વેગે હાસીની વારે ચડજો.	૨૯
હું તો તમારી છું નાથ વિચારો, તમ વિના અવર ઉઘમ નહીં સારો.	૩૦
તમને તણ અવર વર જો વરીયે, તો પછી ભવમાગર કેમ તરીયે.	૩૧
શીઘ્ર લઈ આવ્યો શિશુપાળ જાન,	

રૂકિમણી બુટ્યાં શુદ્ધ ને આન.	૩૨
રૂકિમણીજીને ચિન્તા અતિશે થઈ, હવે તો દ્વારામતી કહાવું સહી.	૩૩
ધરના ગોરજ આવે જો અત્ર, તેની સાથે લખીને ચોકડું પત્ર.	૩૪
લોકે કહું રૂકિમણી કૃષ્ણને વરશે, રૂકમૈયો જોરાવર યુદ્ધ કરશે.	૩૫
કૃષ્ણ તો દારિકાના ભૂપ કહાવે, એની તોલે શિશુપાળ ન આવે.	૩૬
કૃષ્ણ રૂકિમણીનાં લગ્ન થાય, માતુની મંગળ જોડકણાં ગાય.	૩૭
અમે તો અન્નોદક અહીં આવી લીધાં, લીમકરાયે છાનાં સામૈયાં કીધાં.	૩૮
યુદ્ધ કરી કન્યા લઈશું, નહિ ડરીયે, રૂકિમણીજીને દારિકાની પટરાણી કરીયે.	૩૯
શિશુપાળ ચોક કરી પાછો જશે, રૂકિમણી માનીતાં અતિ થશે.	૪૦
બળદેવ તો બેઠા ત્યાંથી ઉઠી આવ્યા, સંગમાં જાદવ જોદ્ધા લાવ્યા.	૪૧
અમે તો કૃષ્ણ કાળા ન કળીયા, જાદવ જોદ્ધા આવ્યા ઉછળીયા.	૪૨
જાડી જાન અતિશે કયાં માશે, કુન્દનપુરવાસી તે કયાં જાશે.	૪૩

- બળદેવજીએ બળદની સ્વારી કીધી,
આયુધ વડે યમુના તાણી લીધી. ૪૪
- રમાપતી રામાનું અન્ન લઈ રાચ્યા,
કાળીની ફેણ ઉપર થેઈ થેઈ નાચ્યા. ૪૫
- આહીરનું ઉચ્ચિષ્ઠ અન્ન એણે યાચ્યું,
બળીયા બહુ પાણીમાં પુર વાચ્યું. ૪૬
- કૃષ્ણનાં બળ પરાક્રમ કોણ કળે,
ફકિમણી પરણ્યા પોતાને બળે. ૪૭
- ફકમૈયાને છોડ્યો તે માનીયે પાક,
ફકિમણીને બહુ લડાવજો લાડ. ૪૮
- એણે તો માળામાં જગદીશ જપીયા,
આહીર પણ ભીમક જમાઈમાં જપીયા. ૪૯
- અમારું તો કીર્તિ મુણી મન મોહ્યું,
કુળ ને કાળાપણું નવ જોયું. ૫૦
- ફકિમણી ગોરી અતિ કહેવાય,
અન્નોદક હોય ત્યાં કન્યા જાય. ૫૧
- વિધાત્રાની કૃપા કૃષ્ણપર થઈ,
તેણે ફકિમણી પામ્યા સહી. ૫૨
- ફકિમણી કૃષ્ણનું જોડું મળ્યું,
કંચન કુન્દનમાં જાણે ભળ્યું. ૫૩
- હા તે થઈ ગોવાળનો સંગ કીધો,
ભેર સૌ દેખતાં પાવક પીધો. ૫૪
- ફેણજી જોકુળ મયુગનો રાય,

માળણુ માટે ગોપીને લાગ્યો પાય.	૫૫
બ્રહ્મલાણે એને કન્યા શું દીધી,	
એક હુતી બીજી અમારી લીધી.	૫૬
શ્યામ શરીર પીધું શ્યામ વારી,	
ગોધુળ ગોંદરે ગા એણે ચારી.	૫૭
જાંબુવતી જાંબુવાનની કન્યાય,	
રીંછડી પરણ્યા ઘણો અન્યાય.	૫૮
જસોદા કહે મારો પુત્ર બહુ બળીયો,	
આંગળીયે ગોવર્ધન ધરીયો.	૫૯
જ્યાં ત્યાંથી માળી ચોરી લેગી કીધી,	
અમે પણ એવાં તે રૂકિમણી દીધી.	૬૦
કૃષ્ણે બેવડી કીધી માય,	
ગુણ એના શિવવિરંચિ ગાય.	૬૧
જમાઈનું જુગતે જુઓની રૂપ,	
આવ્યો બાણે ત્રિલોક કેરો જપ.	૬૨
કાળી કામળી ધોળી ધાબળી,	
પીળી પછેડી કેસર બોળી.	૬૩
મસ્તકે મુગટ મોરપીંછ જળકે,	
કરણે કુંડળ ફડાં લળકે.	૬૪
ગળામાં તો ગુંબ ગળુબંધ સોહીયે,	
બાબુબંધ જડાવમાં મન મોહીયે.	૬૫
કુસુમ છોગાથી અતિ મોહીયે,	
મસ્તક શોભે વળી કયાં બેઠ્યો.	૬૬

- મોજડી ચમચમતી એ ચાલે, ૧૧૧
જાનમાં વરરાજા થઈ મ્હાલે. ૬૭
- કૃષ્ણે તો જોકુળમાં ચારી ગાય, ૧૧૨
જોપાળ જૂપાળ જમાઈ થાય. ૬૮
- અધાસુર, બગાસુર આદિ માર્યા, ૧૧૩
પોતાના જન હતા તેને, તાર્યા. ૬૯
- કૃષ્ણે તો મારી મારી પય પીધું, ૧૧૪
મામો મારી મોસાળનું રાજ્ય લીધું. ૭૦
- મુષ્ટિક ચાલુર મહુને સંહાર્યા, ૧૧૫
કુવત્યાપીઠ કોધીના ગર્વ ઉતાર્યા. ૭૧
- પિતાતણી આજ્ઞાએ પુર જોયું,
સ્વરૂપ શું કુખમાં મન મોહ્યું. ૭૨
- બાંધવ બે શરા છે આમુલવાળા,
સંકર્ષણ સ્વેત ને કૃષ્ણજી કાળા. ૭૩
- શ્યામ પણ સ્વરૂપ જોઈ મન હીસે,
મુદ્રા જુઓ કોટિપ્રભાકર હીસે. ૭૪
- આપ છે વિશ્વ તણા આધાર,
માટે મારી વેગે કરજો વાર. ૭૫
- રિપુ સૌ દોળી વરીશું અમે,
હૈયે ધારણ રાખજો તમે. ૭૬
- રૂકિમણી પૂરણ પડને પામી,
પતિ જોનો ચાહ ભુવનનો સ્વામી. ૭૭

નિજ પતિ. જાણ્યા નહીં જેણે નેટ, તેણે ભારે માર્યું જનનિનું પેટ.	૭૮
મુખી રહેજો શ્રીકૃષ્ણ ને રૂક્મિણી એમ, અપિચળ લાનુ ને રન્નાદે જેમ.	૭૯
શશી સંગે રોહિણી જેમ રાજે, કૃષ્ણ સંગે રૂક્મિણી તેમ ખીરાજે.	૮૦
જોડકણાં એંશી ટુંકે પૂરાં થાય, જેવા તેવા જસ હરિગુણ ગાય.	૮૧
સંવત ઝોગણીસેં ત્રેપન સાલ, માગશર મુઠી પછી ને ગુરૂવાર.	૮૨

વ્યવહારિક બોધાત્મક કાવ્યો.

૧:

અષ્ટો યઃ સ્વાશ્રમાચારાત્ પતિતઃ સ વિધીયતે ।

ચતુર્ણામપિ વર્ણનામાચારો ધર્મપાલનમ્ ॥

પ્રભાતિયું.

આર્યનો આજ આચાર સર્વે ગયો, હેહ વટલાવતા હંભ કરવા;
દ્રષ્ટિ ટુંકી થઈ ધર્મ નીતિ ગઈ, કાર્ય વ્યવહારનું સિદ્ધ કરવા. ૧
વિપ્ર વાતે રહ્યા, વૈશ્ય શૂદ્રો થયા, ક્ષત્રી નામે રહ્યા, રાજ્ય માટે;
ધર્મ નાઠો કહી, શીઘ્ર જાલો સહી, સંગી અહીં ને તહીં એજ વાટે. ૨
નિત્ય નિમિત્ત ગયાં, દિજને પટ્ટ કહ્યાં, નાથ બહુધા થયાં, શીઘ્ર જાગો;
સ્નાન શૂદ્રોવત્ સહેજ કરતા ઘણા, ધર્મ જાતો હવે સધ થાપો. ૩
લક્ષ્મી વાસો વસે, જન સૌ ત્યાં ઘસે, નાત કે જાત કોઈએ ન જોતાં;
દ્રવ્ય દેખે જવ ચિત્ત ચમકે તવ, લાલ લેખીને લક્ષણ જોતાં. ૪
માયાને સૌ મોહે, દીનને કોણ જીવે, ધર્મ જીવે રે ધનીને માટે;
ધર્મને ધાઓ સૌ પાછળ જાઓ કહું, તેજ સંગી થશે સર્વ વાતે. ૫
પુરૂષ પૂર્વે થયા, ધર્મ જે કહી ગયા, સુખને કાજ તે સર્વ માનો;
સમજી સેવો નહિ, અમર ઔપધ સહી, દુઃખ દેખાય તો વાંક કોનો ? ૬

ધર્મ વિસર્યા જવ, દુઃખ આવ્યાં તવ, સુખી થાવા મૌ ધર્મ સાંચો;
 આપ અન્તર્ય જો, આપણા ધર્મથી, શાસ્ત્ર છે ધર્મનાં, શીઘ્ર વાંચો. ૭
 વાંચી, વળશે જદા, શાંતિ થાશે તદા, નિગમના નિયમ તોડી ન નાંખો;
 સીડી ખતાવી છે શાસ્ત્ર સર્જ સદુ, કંઈક કર્તાની મર્યાદ રાખો. ૮
 ધર્મ મૂક્યો સહી, લક્ષ્મી નાકી તહીં, ભૂખ આવી અહીં ધર્મ પાળો;
 નિર્મળું નીર તો ધર્મનું વહી ગયું, કંઈક ખાટો ભર્યો તેને ખાળો. ૯

૨

વલ્લણુ.

- ધનનું ધાંધલ આદ્યું હમણાં પડ ઉપર પડ નાંખ્યાં;
 જેમ મલીન પડતાં ગયાં, જણાય તળેનાં ઝાંખાં. ૧
- આરોપેલાં અલગ કરીને, ઝાંખાં પણ ભુગતે ભુવે;
 વણાંશ્રમનો વિવેક આવે, સંશયો સઘળા ખુવે. ૨
- વિધિ અને નિષેધ જણાયે, વૃત્તિ નિર્મળ થાશે;
 ઉપાસના અવલંબન થકી, અહંભાવના જાશે. ૩
- ખીજ કોટી ખદુ ખળવાળી, ત્રીજમાં તું તે છે નહિ;
 સચ્ચિદાનંદ તે એજ છે, વેદાન્તે ભાખ્યું મહી. ૪
- દેખાદેખી કરતાં હીડે, પરંપરાને નવ ભુવે;
 મન શુદ્ધીનાં માધનો, નિત્ય નિમિત્તને પણ ખુવે. ૫
- સંમાર્જનીને નાખી દીધી, કચરો કઈ પેર કાઢો;
 કરો અંતર શુદ્ધ આંગણું, વળે કોઈ દિન દહાડો. ૬

(૧૦૫),

આ જન્મમાં અખૂટ વસ્તુ છે, જે રૂચે તે જોજો; ૧
જાગો જન ભારતતણાં, હૃદયથી અધારૂં જોજો. ૭
વર્ણાશ્રમ ધર્મ મેળવો, ઘર જરને શીઠ ગુમાવો;
ઘરતું ઘર બેઠાં જડે, શીઠ પરતું તાણી લાવો. ૮
આણ્યું તે અળગુ કરો, પોતાનાને પાળો;
ધન ધર્મ સર્વે ગયાં, કોઈ સદ્ધર્મી વીર વાળો. ૯

૩.

વલણુ.

પંડિત પુરાણી વાચ્ય જ્ઞાની, કળીમાં દીઠા કંઈ; ૧
નૂર ગુમાવ્યાં નર તણાં, ઉપદેષ્ટા અખળાઓ થઈ.
આચારહીન વિચારહીન, પુરૂષ જ્ઞાન્તિમાં પડયા;
ભાષણ કરે કોઈ ભામિની, મહોટા પુરૂષો મોહી પડયા. ૨
વનિતાવિષે વિદ્યા કરી પછી પોગળ પેખશે;
જરા વિચારો જન તમે, સ્થાભાયકી શું શીખશે. ૩
તમે તમારું જન વિચારો, દોડયેથી દહાડો નહિ વળે;
ગાર્ગી, મૈત્રેયી, અનસૂયા, તે, આજે જોળી નહિ મળે. ૪
ઉપરનો આ રોળ સર્વે, અનુભવી હા નહિ કહે;
પ્રપંચને જે પેખતા, તે ઠીક ઠીક મનથી લહે. ૫
રહેણી વિના કહેણી કચ્ચે, કહોને કારજ શું થશે;
બાંધી મૂઠી લાખની, અંતે ઉઘાડી થશે ૬

દારા વિષે જે દોષ છે, સ્વભાવથી રહેજે ભર્યા;
જુઓ સતી સીતા, શિવા, દેવોને દુઃખીઆ કર્યા. ૭
પાંચાલી, રેણુકાવડે, પૃથ્વીપતિ પૃથ્વી પડયા;
નરસિંહ જેવાં નર હતા, નારીતણા દોષો નડ્યા. ૮

૪

વલ્લાણુ.

ધોળાં ધારણુ ખહુ કર્યા, મન ધુતાઈં ધોળુ નહિ;
ગર્વગોષ્ટિ પ્રપંચપુષ્ટિ, સાક્ષી સદા જાણે સહી. ૧
ભભી ભભી ભાષણુ કર્યા, કીર્તિ દેશે કહાડવા;
ઉપાય ઉપયોગી નથી, જન્મ મરણને ટાળવા. ૨
અદ્વૈત હા હા સૌ કરે, સર્વજ્ઞથી સંતાડવું;
ખરાંતું ત્યાં ખાતું પડે, ખોટાંને અન્તે હારવું. ૩
લોભ તણી લાલી ભરી, ખુપી ગયાં ત્યાં જન ખરાં;
અંતર અનુભવ હોય સાચો, કેમ બને તે જહાવરાં. ૪
અંતર આશા જે ભરી, પ્રકટ પલકમાં તે થયે;
ઉપર આમ્હાદિત કરી તે મૂળથી મહોટી હશે. ૫
કંઈ કર્યું કરી મકલાવું, નહિ માન્ય રાજે ઠેઠના;^૧
અવતાર એણે એમ જશે, એ પ્રપંચ પાપી પેટના. ૬
સર્વજ્ઞને સમજાવવા, મુલભ નથી ખહુ વેદના;
મમતે મરણ ટળે નહિ, દેહ ગેહ ગર્થની જેવના. ૭
સ્પૃહાને જો પૂંઠ દઈએ, ખોટી ખુશામત જો ટળે;
અંતરમાં જો અદ્વૈત બેઠી, અપમાન અણુધાર્યું મળે. ૮

- સાતિની પડતી થઈ, દેશ અને વિદેશ;
 દુઃખ ઉપર દુઃખ આવતાં, સુખ નહિં લવલેશ. ૧
 મરણ ઉપર મરણો થતાં, ત્રાસે તન સૂકાય;
 એક વિસારે ના પડે, ત્યાં બીજું થઈ જાય. ૨
 મનુષ્ય દેહ અમુલ્ય છે, સગા સંબંધી મહાય;
 પ્રબળ બળ એ કાળનું, રૂદન કરી વેસાય. ૩
 કંઈ કારણ છે કારણું, દિન દિન આવે દુઃખ;
 પથારીવશ ઘેર ઘેર પડ્યાં, જોવું તેનું મુખ. ૪
 કોઈ માત કોઈ તાત ને, પતિ પત્ની એમ જાય;
 બાળટાળનું શું કહું, એમ કાળ લઈ જાય. ૫
 સપ જંપ હોય કુટુંબમાં, સાળું માંદું એક;
 શ્રી હરિ નમીયે તને, રાખજે સહુનો ટેક. ૬
 સમય કહે સમજે તમે, શુભ ધર્મ બધી થાય;
 આ દુઃખનો ઉપાય એ, બીજો નહીં કાંઈ દાવ. ૭
 તન ધનથી ઘસાઈ ગયાં, દ્રવ્ય દવામાં જાય;
 વર્ષાસન બધાઈ ગયાં, વ્યાધિમાં વિત્ત જાય. ૮
 તે પણ મંજરે નવ પડે, એવો કાળનો કેર;
 આચિન્તો આવી અસે, માગો પ્રભુની મહેર. ૯

પતિવ્રત.

(ધન્યાશ્રીની ચાલ.)

(" સત્સંગનો રસ ચાખ " :—એ લય.)

શિયળ સાચું વૃત્ત, સખીરે શુદ્ધ શિયળ સાચું વૃત્ત.
 બાળપણેથી પાળ્યું ભરાબર, ભૂવી બીજ સહુ મૃત. સખીરે. ૧
 સાધન જપ તપ શ્રેષ્ઠ સમાધિ, ઉભાં સતીની સમક્ષ. સખીરે.
 સતીઉદર શ્રીહરિ પધાર્યા, લેવો અનસૂયા લક્ષ. સખીરે. ૨
 સતીતાલું ધનમન તે સ્વામી, જેવું ભૂમિ દૃઢ વૃક્ષ. સખીરે.
 સરશુણ સર્વ શ્યામામાં જાણો, વિના પતિવૃત્ત વ્યર્થ. સખીરે. ૩
 બહી બામિની કદી અભણ જોણી, એક વૃત્તે હોય લક્ષ્ય. સખીરે.
 પતિવૃતાને પ્રભુજી રીઝે, આપે અભયપદ તર્ત. સખીરે. ૪
 પ્રીતિ રાખે તે પૂરી પ્રભુમાં, કરે સદાયે સુકૃત્ય. સખીરે.
 વૃત્ત પ્રભાવે રીઝે રઘુવર, જ્ઞાનાદિ આપે સઘ. સખીરે. ૫

પ્રભુ રીઝવવા શ્યામાને સાધન શિયળથી સાફ ન અન્ય.

સખીરે પતિવૃતાને ધન્ય ?

વિધિ સર્વે આ વૃત્તમાં જાણો, મટે અઘડાતું મન. સખીરે. ૧
 સીતા સાવિત્રી સાધ્વી કેવાં, સ્વામી કારણ સેવ્યાં વન. સખીરે.

દમયંતીએ દુઃખ દામત્વ વેઠયું, ધન્ય ! પતિવૃત્ત ધન્ય ! સખીરે. ૨
 સુધરે સ્વાર્થ પછી પરમારથ, જો શુદ્ધ માનિની મન. સખીરે.
 સર્વ કાર્યમાં રહાય પ્રભુની, મળે શું કરવું અન્ય. સખીરે. ૩
 શિયળ આભૂષણ સુંદરી કેડું, નિર્ધનનુ પણ ધન. સખીરે.
 મંત્રોત્તે હરિ, દેવ પ્રશંસે, જમ કહે મતીને ધન્ય. સખીરે. ૪

૭.

વલણુ.

જુઓ પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવે દેહ નાના ધર્યા,
 રેણુકા રૂઝી નાર, તેણે ભૃગુપતિ ઉત્પન્ન કર્યા. ૧
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, શ્રીહરિ તેને ઘેર ગયા,
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, અદિતી ઘેર વામન થયા. ૨
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, કોશલ્યાં માટી સૂતી,
 શુભ કર્મના પ્રભાવથી, રીઝી જન્મ્યા રઘુપતિ. ૩
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવકી દુઃખ મર્વે ગયાં,
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, કૃષ્ણતણી માતા થયાં. ૪
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવહુતી દપ્તાંત છે,
 પ્રભુ ઘેર પ્રગટ હવા, કપિલ જેનું નામ છે. ૫
 પતિવૃત્તા પ્રતાપ અમાપ માપ શું માપીયે,
 જસ કહે શ્યામા શાણીઓ કૃષ્ણકૃપા, એક માગીયે. ૬

છપ્પાની ચાલ.

સતી નારની રીત પ્રીત પતિપર પૂરી,
 સતી નારની રીત સેવામાં રહે શૂરી;
 સતીતણું શુદ્ધ મન મર્યાદા મૂકે નહીં,
 કદ પડે કદિ કોડ નિજ નિયમને ચૂકે નહીં.
 સતીમાં શાણપણું ઘણું, સહેજ સ્વભાવે ચોભતું,
 પતિ જેમ પરમેશ છે અન્યમાં મન નહીં લોભતું. ૧
 સતી હોય જે નાર દિલે દયા બહુ ધરતી,
 સતી હોય જે નાર સુખ કુટુંબને કરતી;
 સતી હોય જે નાર કામકલ્પના તજતી,
 સતી હોય જે નાર ભર્તા પ્રભુ સમ ભજતી.
 સતી નારની રીત અહંકારને અળગો કરે,
 દર્શન થાય તે નારનું તો ઘર બેઠે ગંગા વળે. ૨
 એવી પતિવ્રતા કોણ, સીતા સાધવી જાણજો,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, અનસૂયા મન આણજો,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મહાલસા મહા શુભવતી,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મૈત્રેયી જે જ્ઞાની હતી.
 સતી કૃતિ બહુ શ્રેષ્ઠ છે ચુર સરખા શુભ ગાય છે,
 કુળત્રય તારીને સતી અંતે વૈકુંઠ જાય છે. ૩
 એવી પતિવ્રતા કોણ, પાર્વતી જે મહાસતી;
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મુલોચના એવી હતી.

એવી પતિવૃતા કોણ અરૂંધતી ઉત્તમ કહો. ''
 એવી પતિવૃતા કોણ મંદોદરી મનમાં લહો.
 પતિવૃતા પ્રતાપ માપ અમાપ શું માપીયે,
 જસ કહે એવી સતીઓનાં નામે પાપજ કાપીયે! ૪

૯.

દુરાચરણી દોષ.

છપ્પાની ચાલ.

કુલટા કામિની સંગ કદાપિ જન જે કરશે,
 ડાકણસમ તે કામની, પુણ્ય પવિત્રતા હરશે.
 નીચ થઈ જે નારી તેનું, કુળ, કુટુંબ લજવાય છે;
 ભેર જાયે, ધન જાયે, અંતે દુઃખિણી થાય છે.

કુલટા કામિની કૂં, કહ્યું કંથનું નવ કરે,
 પિયુ જાય પરદેશ, વળતી ફેરા બહુ ફેરે.

૧

લાડી લાડી બહુ લવે, શાણપણું સમજાવતી,
 માન મળે જો મન ગમ્યું, ધુરંધર ધમકાવતી.
 કુલટા કામિની કંથને કનડીને કાયર કરે,
 ખોલે ચાલે બહુ સતી, મર્મમાં પગલાં ભરે.

મહિલા મહાદુઃખરૂપ, કૂંપ ઉડામાં કંઈ પડ્યા,
 નારી માટે નર, દૈત્ય, દેવ અતે દાનવ વઢ્યા.

૨

માટે ચેતી ચાલજો, પરત્રીથી દુખીયા થયો,
 જમ આગળ જવાળ શો, નિષિદ્ધથી નરકે જશો.
 પાપ પ્રગટ થયું જાણવું, દુષ્ટાપર દ્રષ્ટિ પડી;
 વિધાતા એવી અધમ તું, આ અવનિમાં શીદ ઘડી.
 કુલટા કપટ અપાર, અરિત્ર ચેન કરે ઘણું,
 જસ બસ હવે શું બોલવું, કુલટાકલંક કેટલું ભણું, ૩

૧૦.

વ્યસન વિટંબાણા.

ગરબી.

કોઈ રાગ તણા છે રાગીજી, કોઈ લાંગ તણા છે ભોગીજી;
 કોઈ તંબાકુને તલબેજી, કોઈ અમલ દેખીને હરબેજી; ૧
 કોઈ પાનપટી બહુ આવેજી, કોઈ હુક્કા મુખ ગગડાવેજી;
 કોઈ સોપારીના ચોખીજી, કોઈએ અત્તર શીશી રાખીજી; ૨
 કોઈ ચાહપી અતુરાઈ કરતાજી, કોઈ કાફી લેવા કરતાજી;
 કોઈ ગાંજમાં તો ગળીયાજી, કોઈ માજમમાં જઈ મળીયાજી; ૩
 કોઈ મદિરા મુખે ધરતાજી, કોઈ બીડી પુંપું કરતાજી;
 કોઈ છીકણીમાં તો છાક્યાજી, કોઈએ રૂમાલ કરમાં રાખ્યાજી; ૪
 કોઈ કહે વ્યસન દુઃખ દેહેજી, તેથી સજ્જન અળગા રહેછેજી;
 સમજીને ટેવ ન કીધીજી, પછી ચાર એલચી લીધીજી. ૫

વળણ.

- એમ વ્યસને^૧ સહ વળગી રહ્યા, ઠણ્યાણ કોઈનું નવ થયું;
હરિનામ વ્યસન લાગ્યું નહિ, આઠ્યું તે તો ત્યમ ગયું. ૧
- એ વ્યસન જેને લાગીયું, સંસારમાં સુખીયા થયા;
તેને અપેક્ષા એકે નહિ, હૃદયમાં રઘુપતિ રહ્યા. ૨
- વેગે વળગ મજનાયને, ખુમારી ચડશે ખરી,
વ્યસન વિટંબણા ભાગશે, પ્રીતિ પ્રભુયું, ભો, કરી. ૩
- અન્ય વ્યસન રૂઝું નહિ, દુઃખમય જાણી ના કર્યું.
જસ વ્યસન કૃષ્ણ શુણ્ણગાનનું, વળગ્યાથી હૈયું કર્યું. ૪

૧૧.

ભક્તિ મહિમા.

વળણ.

- પાંડવપર જીવો કૃપા કેવી, સમર્થા ત્યાં સન્મુખ રહ્યા;
દારિકાનૃપ શ્રીકૃષ્ણજી, પાર્થનો સારથિ થયા. ૧
- સમસ્ત જન રાજન વિશે, કદી રાજન એ કૃત્ય નવ કરે;
રાશ ગ્રહી રય હાંકીઆ, ઉઝ કૃપા એતો ખરે. ૨
- દ્રૌપદી દુઃખ નિવારીયું, ચિર કારણ કર જોડીઆ;
વનિતાસૂત જેડયો વેગથી, દ્રૌપદી કારણ દોડીઆ. ૩

૧ કાવ્યશાસ્ત્રવિનોદેન કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન ચ મૂર્ચ્ચા નિદ્રયા કલહેન મા ॥ શુભાપિત.

- અમ્બરીષ પર અતિ કૃપા કીધી, દુર્વાસે દુષ્પીઆ કર્યા.
 શ્રીહરિએ મુદર્શન પ્રેરીયું, બ્રહ્માંડ અતુર્દશ અપિ કર્યા. ૪
- મુચુકન્દ અતિ મોહિત હવે, મળ્યા મુકુન્દ ગિરિમાંદ્ય;
 કરી કૃપા કરુણાનિધિ, મોકલીઓ વૈદ્યુંઠ ન્યાંય. ૫
- ઇશકૃપા જો હોય તો, રાંકે રિદ્ધિ આંપડે;
 આરોગવા ન્યાં અન્ન નહીં, ત્યાં મલીતણા માળા કદે. ૬
- ઇશકૃપા જો હોય તો, દ્રરિદ્રી મુકન્યા વરે;
 મહા દરિદ્રી સુદામાને દ્વારે ભેરી ગડગડે. ૭
- નારદે કંસ લંભેરીઓ, બાળક પદ્મ હણાવીયા;
 વસુદેવ દેવકી દુઃખ ટાળ્યું, કારાગૃહમાં આવીયા. ૮
- વાત કીધી વસુદેવશું, બાળ સ્વરૂપે ત્યાં હવા;
 દેવકી દુઃખ હરણ કીધું, વળતા શ્રી ગોકુળ ગયા. ૯
- નન્દ જ્ઞાતિ આહીરની, કૃપા તે પર બહુ કરી;
 યશોદા આનંદ વધારવા, એને પોઢયા શ્રીહરિ. ૧૦
- કુંવરબાઈ મહેતામુતા, શ્રીરંગ મુતને જે વરી;
 અવસર રૂઠો આવિયો, નિજ પિતા પ્રત્યે ઉચરી. ૧૧
- પિતાજી પ્રભુ ન પધારીયા, હસે નાગર હાંસી કરી;
 આથી અધિકું મરણ સારું, ઠાલી છાબ શાને ધરી. ૧૨
- પિતા વદે પુત્રી પ્રતિ, વિશ્વાસ રાખો દીકરી;
 મનગમતાં માધવ પૂરશે, ઠાલી છાબ દેશે ભરી. ૧૩
- શેઠસ્વરૂપ લઈ આવીયા, લક્ષ્મી સંગે શ્રીહરિ;
 માગ્ય માગ્ય પુત્રી માહેરી, ત્રુઠ્યો કૃપા તુજ પર કરી. ૧૪

મન માન્યું 'માગી' લીધું, ભક્ત માટે 'અવેતર્યા';
 કાર્ય કરવા 'ભક્તનાં', વિધવિધ દેહ હરિએ ધર્યા. ૧૫
 એનો ભેદ કોઈ ભાણે નહીં, વેદે 'પારજ' નવં લહ્યો;
 ભક્ત માટે 'લવ વિશે, એ 'હાજરાહજુર' રહ્યો. ૧૬
 હરિકૃપા જે હોય તો, અવળાતણું સવળું કરે;
 ગિરિગુફાં મધ્યે જઈ, કહો રીંછડીને કો 'વરે? ૧૭
 પશુપણું પ્રભુએ વળી મટાડી પટરાણી કરી;
 અગણિત પ્રમદાલુવનમાં, નંબુવતી' બંદાલી કરી. ૧૮
 પશુનો ધણો પોકાર સુણતાં, લક્ષ્મી કર પણ મોડિયો;
 ગળે ગરૂડધ્વજ તેડીયા, આહથી ગજ છોડિયો. ૧૯
 કરૂણા ધણી છે કૃષ્ણની, સંખ્યા નહીં ત્યાં શું ગણું;
 કૃપા રામતણી ધણી હું લેશ માત્રજ વરણું. ૨૦
 વ્યાધનો અવતાર જે, કૃપાથકી કવિવર થયા;
 કરી કૃપા ઋષિરાજને યજ્ઞ રક્ષાર્થે ગયા. ૨૧
 વિભીષણને શરણ આપ્યું, શત્રુપક્ષને નવં લહ્યો;
 કહો કૃપા એ કેટલી, નિજ ભક્ત લેખી કર અહ્યો. ૨૨
 સીતા સતીની બહાર કીધી, વિદેહીનું પણ રાખીયું.
 વાળી મહા જાગિયો હણી, વળી રાજ સુશ્રિવ સ્થાપીયું. ૨૩
 કોણ જ્ઞાતિ ગૂઢ કેરી, લીલનો ભૂપતિ થયો;
 શિલા તણી થઈ સુંદરી, આપદોષ રહેને ગયો. ૨૪
 આચાર તીર્થદિક ગોણુ છે, જે સ્ત્રી રઘુવર રીઝીયા;
 શવરી કવણુ જ્ઞાતિ તણી, લીલડીએ ભગવત પૂજ્યા. ૨૫

કહો કપિમાં શુભ ક્રિયા ? મિત્ર થયા રઘુરાય;
 વનચરો વન ભમતા રહે, શોભ્યા રામ મલાય. ૨૬
 જુઓ કૃપા રઘુરાયની, પટ્ટીક્રિયા નવ સાંભળી;
 નિજ પિતૃમિત્ર જટાયુની, રામે દહનક્રિયા કરી. ૨૭
 કળંધબંધજ છાડીયા, શરભંગ કાય મુંદર કરી;
 વચન પાળ્યું વિઠ્ઠલે, દેહાંતરે તારા વરી. ૨૮
 હરિની કૃપા જે હોય તો, શુદ્ધ ભક્તિ આદરે;
 અનન્ય એક ઉપામતાં જેનો છે તેમાં જઈ મળે. ૨૯
 નિજરૂપના અનુભવ થકી, આવાગમન ફેરો ટળે,
 અદ્વૈત અવલોકનથકી સ્વસ્વરૂપમાં સ્થેજે ભળે. ૩૦

તિથિ મહિના આદિનાં પદો.

૧.

દર્શનની તિથિ.

અન્તઃ પુરુષરુપેણ કાલરુપેણ ચો વહિઃ ।

સમન્વેત્યેષ સત્ત્વાનાં ભગવાનાત્મ માયયા ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

(“ પડવાની પડપુઠ ગતમત ભુલી રે ”:—એ લય)

પડવે પ્રયંચની પાર પ્રભુજી પેખ્યા રે,	
મહારા દિલમાં દીનાનાથ પ્રત્યક્ષ દેખ્યા રે.	૧
ખીજે બોલું શું કૃપા બહુ કીધી રે,	
મહારા મનડા કેરી માળ અરપી દીધી રે.	૨
ત્રીજે ત્રિભુવનનાથ તમને હરજોરે;	
ગણી ભોતી કેરી માળ હૃદયે ધરજોરે રે.	૩
ચોથે ચતુર્ભુજ નાથ ચિત્ત પધારો રે,	
હરિ હું છું તમારી દાસ દોષ નિવારો રે.	૪
પાંચમે પ્રભુજી પાઠ ઘણો છે ત્હારો રે,	
હૃદયામાં નિરખ્યો નાથ નહિ તું ન્યારો રે.	૫
છઠે છળીલા છેલ પ્રભુજી મહારા રે,	
છા ગાથાઘણપ્રતિપાળ મોરલીવાળા રે.	૬

- સાતમે શોભા શી બની છે મારી રે,
 મોર સુકુટ પીળી પાઘ તે પર વારી રે. ૭
- આઠમે અલૌકિક રૂપ ગોકુળ આપ્યું રે,
 મનવાસી ભાગ્ય અપાર એ મુખ માણ્યું રે. ૮
- નોમે નૌતમ જેલ કરતા નિત્યે રે,
 મનવાસીનો પૂરણ પ્રેમ પૂજ્યા પ્રીતે રે. ૯
- દશમે દાનવ રાજ દળવા ચડીયા રે,
 સર્થાં સુરતણાં મૌ કાજ સતીને મળીયા રે. ૧૦
- એકાદશીનું મત ઉત્તમ કરવું રે,
 ભજવા શ્રીપતિ ભગવાન નિશ્ચે તરવું રે. ૧૧
- બારશે બળિયા નાથ બહુ બળ આપ્યું રે,
 મહાર્દ્રં જન્મ મરણનું દુઃખ સહેજે કાપ્યું રે. ૧૨
- તેરશે ત્રિગુણ પાર બુધર ભેટયા રે;
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં મહારાજ પલક નહીં છેડા રે. ૧૩
- ચૌદશે ચતુરા નાર ચોમેર જોતી રે,
 ગોપીવલ્લભના ગુણ અહર્નિશ ગાતી રે. ૧૪
- પૂનમે ત્હારે પાદ, પ્રભુજી રહીયે રે,
 તુજ ગુણ અગણિત છે નાથ જસ શું ગાઈએ રે! ૧૫

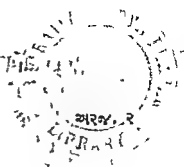
૨

બોધની તિથિ.

(" રઘુપતિ રામ ક્ષદ્યમાં રહેજે રે " —એ લય)

અરજ અમે કૃષ્ણને કાંઈ કરીએ રે,
 સેવક સ્તુતિ શ્રવણ હરિ ધરીયે;

અરજ. ૧

પંદર તિથિના નામ હું દેતી રે,
 સાક્ષી શ્રીપતિને હું તો જોતી રે;
 કરો કૃપા, કમળ નયન, કહેતી.

સખિ પડવે પુરુષોત્તમ દીઠા રે,
 સ્થાવર જંગમમાં શ્રીપતિ બેઠા રે;
 મહારા દીલમાં દીનાનાથ દીઠા.

હરિ બીજે બુદ્ધિની પાર રે,
 અખિલ વિશ્વ તણા આધાર રે;
 સકળ સુર શિરોમણિ સાર.

સખિ ત્રીજે ત્રિકમળ તારો રે,
 મોહ માયાને બહાલા વારો રે;
 કરી કૃપા કર અહો મારો.

ચોથે ચિંતવો ચૈતન ધન દેવ રે,
 પૂર્વ પુન્યે કરો કાંઈ સેવ રે;
 પ્રભુ વિશ્વમાં છે વાસુદેવ.

સખિ પાંચમે પંચમાં વ્યાખ્યા રે,
 કોઈ વિરલા વિવેકીયે સાધ્યા રે;
 સુંદર શ્યામ હૃદયમાં સ્થાપ્યા.

સખિ છઠ્ઠે છો પૂરણ રૂપ રે,
 ઉપગા શું અપાય અનુપ રે;
 ચૌદ પ્રહારોડ કેશ ભૂપ.

સખિ સાતમે સર્વસંમળને રે,

સેશય તોહીને તેશું લખને રે;
કૃત અનેક જન્મોનાં ફળને.

અરજ. ૯

સખિ આઠમે આત્મા એક રે,
રાખો વિભુતણા વિવેક રે;
જુઓ અનેક તે છે એક.

અરજ. ૧૦

નોમે નયણાં નિરખ્યાથી ઠરે રે,
પૂરણ પ્રીતે એ પદ મળે રે;
કોઈ મહાભાગી એમાં લળે.

અરજ. ૧૧

દશમે દયાળ કર સ્હારો રે,
પ્રભુ પ્રીતેથી તુજ લણી ધારો રે;
આજું કહેવું શું જોખમ બારો.

અરજ. ૧૨

એકાદશી અનુપમ કહાવે રે,
લગવતીને લજન બહુ લાવે રે;
આવો અવસર ફરી નહિ આવે.

અરજ. ૧૩

બારશે બહુનામી નાથ રે,
સહસ્રશીર્ષા હબરો હાથ રે;
વંદે સુર સકળનો સાથ.

અરજ. ૧૪

તેરશે ત્રિલોકે બિરાજ્યા રે
ધન પાવક યદને ગાજ્યા રે;
યયા મહાનિધિ સુકી ન માળ.

અરજ. ૧૫

ચૌદશે ચતુર જનને કહીયે રે,
સર્વ શ્રદ્ધિ શ્રી હરિ લહીએ રે,

જગ્યાં ખાલી નહીં કયાં જઈએ. ૧૬
 પૂનમે પૂણેને પધરાવ્યા રે,
 અરજ કરતાં અવિનાશી આવ્યા રે;
 જસ વાણીએ બહાલો વધાવ્યા. ૧૭

૩.

શ્રી જગદંબાની તિથિ.

(“મા હું પાવાની પટરાણી કે કાળી કાગિતરે લોલ.”—એ લય.)

પડવે પૂરણ પેખ્યાં માત, જુગતે જાણીયાં રે લોલ.
 રૂપતું વર્ણન કર્યું ન જાય, વાણી મન વામીયાં રે લોલ. ૧
 ૧ખીજે ખીરાજ્યાં ખાવન ખઠાર, ખાવન ગાઈ રહ્યા રે લોલ;
 ગાતાં આનન્દ ઉર ન માય, મહિમા અંતિ ઘણો રે લોલ. ૨
 ત્રીજે ખીરાજ્યા ત્રિભુવન મ્હાંય, સુર સેવી રહ્યા રે લોલ;
 નિરખે નારાયણીતું રૂપ, સુર સ્વર્ગે રહ્યા રે લોલ. ૩
 ચોથે ચતુર્ભુજ ગિરિજા, દક્ષનાં દીકરી રે લોલ;
 માને નિરખું મનથી આજ, નયને નેહ લરી રે લોલ. ૪
 પાંચમે મુખ પૂનમનો ચન્દ્ર કે જ્યોતિ જગહજે રે લોલ;
 દર્શન કરતાં સુખ સહ થાય, મા શિર કર ધરો રે લોલ. ૫
 છઠ્ઠે જગતતણું જીવન કે જગદંબા લહો રે લોલ;
 વાઘે ચડીયાં વિશ્વવિહિત ખાળા ખાંદ્ય ગ્રહો રે લોલ. ૬

- સાતમે સેવ્યાં તમને કૃષ્ણ યાત્રા અંખા ગયા રે લોલ; ૭
 શ્યામે સમજી જોડયા હાથ કે મા પ્રસન્ન થયાં રે લોલ.
- આઠમે હોમાર્ચન બહુ દીપ વિશ્વ વંદી રહું રે લોલ;
 માની સ્તુતિ કરે સુરસાથ કે વૃન્દ વીંટી રહું રે લોલ. ૮
- નોમે નવદુગા નવ રાત ગરબો ગાઇ રહ્યાં રે લોલ;
 તાલે મોહ્યા ત્રિભુવન લોક સ્થિર થંભી રહ્યા રે લોલ. ૯
- દશમે દળ જાતું દેખાય કે મા મધ્યે રહ્યાં રે લોલ;
 મોહ્યા યોગેશ્વર, શિવ, દેવ, નારદ નૃત્ય કરે રે લોલ. ૧૦
- એકાદશી રૂપ અનુપમ માત કે દેવ દર્શન કરે રે લોલ;
 દર્શન ટાળે ભવનાં દંદ^૧ મુખ સાચું મળે રે લોલ. ૧૧
- બારશે બળ પરાક્રમ અપાર મુખ શું કહું કથી રે લોલ;
 ઉપમા શું આપુ આ વાર કે જગ જોટો નથી રે લોલ. ૧૨
- તેરશે તારા, બાળા, વિજયા, બહુ નામો ધર્યો રે લોલ;
 નમતાં કીધાં નિર્ભય ન્યાલ કે મા શીઘ્ર કૃપ્યાં રે લોલ. ૧૩
- ચૌદશે ચિત્ત ચૈતન ઘન માત કે ચિત્તમાં ચિન્તવું રે લોલ;
 દેવી, બ્રહ્મવિદ્યા સાક્ષાત કે વર્ણન શું કહું રે લોલ. ૧૪
- પૂનમે પૂરણ પરખ્યાં માત કે જગ જાહું કરી રે લોલ;
 જસને કરી કૃપાથી સહાય, ઉમા મહેશ્વરી રે લોલ. ૧૫

શાંતિના મહિના.

મિથતે હૃદયગ્રંથિઃ છિન્નતે સર્વ સંશયઃ ।

સીયન્તે ચાસ્ય કર્માણિ તસ્મિન્ દષ્ટે પરાવરે ॥

(શ્રીમદ ભાગવત.)

રાગ રામઘ્રી.

(“ વૈદલ્લી વનમા વલ્લવે ” :—એ લય)

કાર્તિકે કરૂણા જો કરો, કાંધક લક્ષ્ય લેવાય,

અખંડ અનુપમ રૂપ થતાં, શાંતિ લાગી રે જાય;

મોહનજી મહારૂં મન ઠર્યું.

રચના જુઓ શ્રી રામની, રચી જુદો રહેનાર;

અહલુતતા આ છે અતિ ઘણી, જીવ પામે શું પાર. મોહનજી. ૧

માગશરે મોહ સર્વે ટળ્યા, મળ્યા દેવ મોરાર;

નિરખી હરખી નવ બોલવું, બોલ્યે બેપણું થાય. મોહનજી. ૨

આપબળે નવ ઝોળખો, કેવળ કૃષ્ણ કૃપાય,

જુક્તિ જીવની નથી ચાલતી, દર્શન દે છે દયાળ; મોહનજી. ૩

પોયે પૂર્ણ હરિ પેખ તો, જગત જૂઠું જણાય;

કૃષ્ણકૃપા વિષ્ણુ કેમ કળે, હોળીએ દૂર દેખાય. મોહનજી. ૪

લવનું જાંધન ભગવંત હરે, પ્રભુ દિલના દયાળ;

વિકૃલ વાંક જુઓ નહીં, સમરો કૃષ્ણ કૃપાળ. મોહનજી. ૫

- મહાં માસે મહામોહને તણું, લળે લવનાં આધાર;
પ્રીતે પ્રભુજી રીઝશે, અર્થાર્થી નથી આપનાર. મોહનજી. ૬
- કુટુંબ કળીલો જે કહો, અસત્ એનો આધાર;
વખત આવ્યે રહેશે વેગળાં, મમજી મૂકો તો સાર. મોહનજી. ૭
- ફાગણ ફેરા બહુ કર્યા, હવે ગોવિંદ ગાઓ,
લેડૂ નથી રે બધર વિના, મિત્ર સાચાને રહાઓ. મોહનજી. ૮
- આધાર અંત સમયતણો, કેવળ કૃષ્ણ કૃપાળ;
લીડ તહારી પ્રભુ ભાગશે, દીનબંધુ દયાળ. મોહનજી. ૯
- ચૈત્રે ચિત્ત ચપળ ઘણું, ઠરી બેસે ન કામ,
ચરણ શરણ આપો શ્રીહરિ, સુધરે સઘળાં રે કામ. મોહનજી. ૧૦
- મમતું ભ્રમણ માનો ત્યાં લગી, મળ્યા નથી મોરારુ;
સ્મરણ સુસંગમાં જોડવું, ઠરી બેસશે ઠાર. મોહનજી. ૧૧
- વૈશાખે ગ્રહો વિવેકને, લળે લવના આધાર;
શાંતિ સ્મરણ વિના નહિ મળે, મનુષ્યદેહમાં દાવ. મોહનજી. ૧૨
- ભોગમાં રોગ ઘણાં લર્યાં, એ શું સુખ કેનાર;
છેતર્યો છેક લગી તને, એના દોષ વિચાર. મોહનજી. ૧૩
- જેઠ જહુપતિને લળે, જાગ્યાં ત્યાંથી સવાર;
પ્રાપ્ત તેમાં પ્રભુ પેખવા, કરવો વસ્તુ વિચાર. મોહનજી. ૧૪
- રામ રહ્યા હૃદય વિષે, સઘળે શ્યામ જણાય;
જોયા તેને જોવું નહીં, અલસ્ય લાલ અપાર. મોહનજી. ૧૫
- આષાઢ અમૃત તણો, ઉત્તમ અનુભવ થાય;
તૃપ્ત થતાં તૃષ્ણા નહીં, જ્ઞાનંદ ઉર ન ગાય. મોહનજી. ૧૬

સાધુપણાએ શોધવો, શુદ્ધિથી સમજાય;
 મલિનથી માધવ વેગળા, સારો સારાને રહાય. મોહનજી. ૧૭
 શ્રાવણે શ્રી હરિ શ્રી પ્રભુ, ગાવા ગિરિધરલાલ;
 શ્વાસનો શો વિશ્વાસ છે, કેણે દીઠી છે કાલ. મોહનજી. ૧૮
 ખટખટમાં ખોવાઈ ગયો, મોંઘો મનુષ્ય અવતાર;
 ભારે મારી ભૂમિ માતને, ગાયા નહીં જો ગોપાળ. મોહનજી. ૧૯
 ભાદરવે ભક્તિ વિના, કેમ પામશો પાર;
 ભરપુરને જીવ્યો ભાવથી, અંતર ખૂદાર આધાર. મોહનજી. ૨૦
 પક્ષ સાચો પરમાત્મ છે, માનો મહોટી એ વાત;
 શિશુના હોય હશે કરી સાંજે જનની ને તાત. મોહનજી. ૨૧
 આસો વાસો બહાલા તુજમા, વૃત્તિ વેગથી વાળ;
 સ્મરણ આપીને શ્રી હરિ, માયા મોહથી સંભાળ. મોહનજી. ૨૨
 નિમિષ નજર જો નાથની, જય જગતમાં યાય;
 દેવ દાનવ સેવી રહ્યા, ભક્ત ગુણ જેના ગાય. મોહનજી. ૨૩
 અધિક માસે અધિકતા, પૂર્ણ પ્રીતે લભાય;
 મક્કળતા આ શરીરની, દેવ દર્શન યાય. મોહનજી. ૨૪
 આ યુગમાં બહુ ના બને, જય તપ કર્મ વિચાર;
 વર્ણ ચારે ભક્તિ વડે, જસ પામશો પાર. મોહનજી. ૨૫

શ્રી કૃષ્ણના મહિના.

(“આર્તિક માસે કયમ ગયા એ મૂકી, હો રમ રસીયાછ” :—એ કથ.)

પ્રથમ પાચે લાગું કમળા નાથરે;	કૃષ્ણાણ.
બાર માસ ગાવા દો બુદ્ધિપ્રકાશ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૧
કાર્તિક માસે કરૂણા કીળે, નાથરે !	કૃષ્ણાણ.
મહેર કરીને મોહન આલો હાથ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨
હાથ ઝડો તો હરણ પાર ઉતરીયે રે;	કૃષ્ણાણ.
ભવસાગરના ફેરામાં ન ફરીયે રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૩
માગશર માસે મનના સંશય ટળીયા રે;	કૃષ્ણાણ.
મહા મનોહર મંદિરમાં મને મળીયા રે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૪
પ્રીત કરીને પુરમાંહે પધરાવ્યા રે.	કૃષ્ણાણ.
આદર કરતાં વેગે બહાલો = ભ્યા રે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૫
પોષ માસે તો પૂર્ણ લાગે પ્રીત રે !	કૃષ્ણાણ.
અખંડ અનાદિ અવલોક્યા એ રીત રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૬
પ્રીત રીત એ સદુ સાધનનો તાજ રે;	કૃષ્ણાણ.
માટે પરખી મન વસાવે મહારાજ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૭
મહા માસે તો મહા માયાનું જોર રે;	કૃષ્ણાણ.
નજર કરીને નિરખો નન્દ કિશોર રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૮
દ્રષ્ટિ કરતાં દુઃખમાં મઘળાં ભાય રે;	કૃષ્ણાણ.
નાથને નામે પતિત પાનન ચાય રે,	હરિ કૃષ્ણાણ. ૯

- શાગળ માસે ફરકે વેલી વૃક્ષ રે ! કૃષ્ણાલ.
 મહા દયાળુ મ્હોટી ત્હારી પક્ષ રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૦
 વસીલા વિણ તો વણસે સઘળાં કામ રે; કૃષ્ણાલ.
 મને ભારે ભરંસો ત્હારો સુંદર શ્યામ રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૧
 ચૈત્ર માસે ચિત્તની ચિંતા ટાળી રે; કૃષ્ણાલ.
 અંતર માંડી જ્યોત અતિ અજવાળી રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૨
 હીપક કરતાં દૂરનું દ્રશ્ય દેખાય રે; કૃષ્ણાલ.
 મહાચૈતનધન મળતાં શાંતિ થાય રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૩
 વેશાખ માસે વિકૃલ વર્ણન થાય રે; કૃષ્ણાલ.
 ભાવિક જન તુજ નામતીર્થમાં ન્હાય રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૪
 સ્નાન થકી તો શુદ્ધિ શરીરની કહીયે રે; કૃષ્ણાલ.
 પ્રીતિ પ્રભુશું કરતાં પાતક દહીયે રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૫
 જેઠ માસે તો જન્મ મક્ષણ, સઘ જન થાય રે; કૃષ્ણાલ.
 ત્હારા તે તો યમપુરી નહિ જાય રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૬
 ભક્તિ કરતાં ભવનાં દુઃખજ કાપો રે; કૃષ્ણાલ.
 ચાર પદાર્થ, મુક્તિ, મહાપદ આપો રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૭
 આષાઢ માસે અમૃતધારા વરમે રે; કૃષ્ણાલ.
 બાર માસ તો ચાતક રહેછે તરમે રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૮
 એ ટેક રીતથી ભજન ભૂધરનું કરવું રે; કૃષ્ણાલ.
 દુરિજન દુભે તેહથકી નવ ડરવું રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૧૯
 શ્રાવણ માસે શું કહું શ્યામ શરીર રે; કૃષ્ણાલ.
 રેડો કર્ણા વર્ષાઋતુનાં નીર રે. હરિ કૃષ્ણાલ. ૨૦

જળ થકી તો વંચુના મળ ધોવાય રે;	કૃષ્ણાણ.
અંતરશુદ્ધિ સ્વરૂપ સમજાયે થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૧
ભાદરવો ભરપૂર હરિ કહેવાય રે.	કૃષ્ણાણ.
કૃષ્ણ પક્ષમાં પિતૃ તૃપ્તિ થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૨
પિતૃદેવમાં પુરૂષોત્તમજી વસીયા રે;	કૃષ્ણાણ.
કર્મઉપાસક નિહિત માર્ગમાં વસીયા રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૩
આસો માસ તો અંબાનો કહેવાય રે;	કૃષ્ણાણ.
નવરાત્રિયે માજી ગરબા ગાય રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૪
દેવદુઃખ ટાળ્યાં આરાસુર ગણી રે;	કૃષ્ણાણ.
આ જગત જીજ્ઞાસુ માત તમારી જાણી રે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૫
અધિક માત્રનો ઉત્તમ છે પ્રભાવ રે;	કૃષ્ણાણ.
દેહ મનુષ્યનો લેવો કાંઈક લ્હાવ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૬
દ્વાદશના રાત્રી પુરૂષોત્તમ દેવ રે;	કૃષ્ણાણ.
તપતીરથ વ્રત કરવી કિંચિત સેવ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૭
તેર માસ તુજ ગુણ હરિજસ ગાય રે;	કૃષ્ણાણ.
પારસ લોહ ને સ્પર્શ્યે કંચન થાય રે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨૮

૬.

કકકે.

(“કકા કર સતગુરનો સંજ” :—એ લય).

કકા પ્રીત કર કૃષ્ણજ સાથ, આ જોખું^૧ નહીં આવે હાથ;
ખખા જોખું જોટું ખરે, પણ જોથી સૌ કારજ સરે.

૧

૧ ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિદં વિચરે.—(શ્રીમદ્ ભ. ગીતા).

- ગગા ગોવિંદ ઘટમાં ગોત્ર, અરસપરસ જ્યમ સૂતર પોત; ૨
 ઘઘા ઘાણી ઘરની છોડ, જ્યમ ત્યમ મન મુકુંદમાં જોડ. ૨
 ગગા ચેતી ચતુર્થુજ રહ્યા, સર્વ શાસ્ત્ર કહે એમાં ધા; ૩
 છછા છેતરે છેયાં છોકરાં, પરખીને તે કરજે પરાં. ૩
 જજા જન્મ તો સુધર્યો જાણુ, વામુદેવ જસ વહીએ વાણુ; ૪
 ઝઝા ઝાલો હરિનું નામ, એ તો અંતે આવે કામ. ૪
 ટટા ટેકો હરિનો લે, આલને કોણુ સ્તંભજ દે; ૫
 ઠઠા ઠોકર ખાશો ઘણી, જો નવ જાણ્યા ત્રિભુવન ધણી. ૫
 ડડા ડોળી મારીશ નહીં, હરિ સમજ્યો તે સાચો સહી; ૬
 ઢઢા ઢોળી નાંખીશ નહીં, અમૃત નામ દરિનું સહી. ૬
 તતા તારે જગથી રામ, અવર વાત નહીં આવે કામ; ૭
 થથા થાપણુ હૃદયે જાણુ, મનમાં સમજી મહાસુખ માણુ. ૭
 દદા દુઃખડાં દાટી દે, પુરની પેડે આસુપ વહે; ૮
 ધધા ધ્યાન હરિનું ધરો, ભવસાગરના ફેરા હરો. ૮
 નના નિશ્ચે ભજો નરહરિ, અમુલ્ય સમો નહીં આવે ફરી; ૯
 પપા પુરૂષોત્તમને ગા, મન માને તો વેકુંઠ જા. ૯
 ફફા ફેરા ફરશો સહી, જો અંતરમાં જાણો નહીં. ૧૦
 બબા બધે રથજ બેઠા નાથ, ખોલ્યે સઘળે છે જગતાત. ૧૦
 ભભા ભેદવડે ભુલ થઈ, વાત સાચી તે ભુલમાં ગઈ; ૧૧
 મમા માયાની મોટપ ઘણી, માનીતીવશ સૌનો ધણી. ૧૧
 ચયા યાત્રા હરિની કરો, આઠે પહોર આનંદમાં ફરો; ૧૨
 રરા રાખ ભરૂંસો અધિક, જન્મ આગે પય પ્રભુએ કીધ. ૧૨
 લલા લક્ષ્મીવરને વરો, જેમ તેમ પ્રીત પ્રભુશું કરો;

વવાં વાડી મોટી મચી, બ્રમર થઈ ના રહેલું પચી.	૧૩
શશા સ્વરૂપને શોધી જો, પછી જ્યાં મન માને ત્યાં મ્હો;	
પપા પદ સંપત્તીને આણુ, પછી પ્રભુને મહેજે જાણુ.	૧૪
સસા સાર તણો એ સાર, મોહમાયાને મનથી માર;	
હહા હરિગું હેતજ કરો, ત્રિવિધ તાપને રહેજે હરો.	૧૫

૭.

બાણ.

(“રામ જનકપુર આવીયા”.—એ લય)

બાણ જેલો રે રામ નામની, જેલ માથો જેલાય.	બાણ.
પામા તે પ્રણવ ઝંકારના, દાવ સમણ દેવાય;	
ચાર દેહ ચોપાટ જાણવી, જેમાં રમત રમાય.	બાણ. ૧
પહેલું તે પડ મન જાણુજો. જેની સોગડી છે ચાર;	
શમ, દમ, શિયળ, સંતોષ જે, ચાર સોગડી કહેવાય.	બાણ. ૨
ખીણું તે પડ બુદ્ધિતાણું, તેની સોગડી છે ચાર;	
સત્ય, નિશ્ચય, નિર્વિકારતા, વળી આર્જવ સાર.	બાણ. ૩
ત્રીણું તે પડ ચિત્ત જાણુજો, કહું કાંકરીઓ ચાર;	
આસ્થા, શ્રદ્ધા ને મુક્તિ, નીતિ, ચિત્તની કાંકરીઓ ચાર.	બાણ. ૪
ચોથું તે પડ અહંકારનું, અન્તે ભડી જવાય;	
શાન્તિ, સમાધિ, ભક્તિ ભડી, જીવનમુક્તિ કહેવાય.	બાણ. ૫
અગહણ જ્યોતિ ઘરમાં જતાં, આનંદ ઉર ઉભરાય;	
સમણ બાણ રમવી સહી, જસ તો તો ડંકા દેવાય.	બાણ. ૬

હરિલીલાવર્ણનાત્મક કાવ્યો.

૧.

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ પૂર્વાર્ધ

સંક્ષિપ્ત.

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન ॥ શ્રી. ભ. ગીતા.

(“ અભિનિતા ભયા હતુભાનરં સગરં બજરગી ”:—એ હય.)

દેવકીના ભયા ભગવાન રે, મોહન મહીદાણી,
યશોદાના પાળ્યા છવન રે, ગોકુલ ગૌઆરી. દેવકીનાં (ધ્રુવ)
શ્રીકૃષ્ણને નમું મદા, પ્રણામ વારંવાર,
કૃપા કરી પૂર્ણ કરો, દશમ કેરો સાર. ૧

મથુરાપુરમાં શોભતું, જ્યાં કંઠ કેરું રાજ્ય,
શ્રીકૃષ્ણ જન્મ કારાગૃહે, ઉતારવા બભાર. ૨

દર્શન દીધાં દ્વપતિને, મૂળ રૂપ મહારાજ;
નિરખી હરખી સુખી યયાં, કરણું કવણુ કાજ. ૩

શ્રીપતિ દહં શું બુઝો, મને મુકી આવો નંદદાર;
મધુસૂદન દહે પિતા મહારા, હવે ન કરો વાર. ૪

વસુદેવ—આ પુત્ર પૂર્ણ પરાક્રમી, પરવેર કયમ મૂકાય;
લોલાકેને જો લાલને રાષ્ટ્ર વિપ્ન મોટું ધાય. ૫

શ્રીકૃષ્ણ-બાર વર્ષ બોલ્યું નહીં, અમે થઇએ તૈયાર;	
કંસને હણી વિદ્યા ભણી, સુખ દઇશું અપાર.	૬
વસુદેવ-પ્રાણથી આ પુત્ર બહાલા, ફરી મેળાપજ થાય;	
વળતી આપું વિપ્રને, સ્વચ્છી સહસ ગાય.	૭
કમાડ ઉઘડયાં કષ્ટ ટળીયાં, મૂર્છિત રક્ષક માત્ર;	
વસુદેવે બહાલો લીધા, ત્રિલોકીનો નાથ.	૮
વસુદેવ વાસુદેવને લઇ, પગપાળા બન્ય;	
ભાગ્ય શું નંદ યશોદાનાં, શુકન મારા થાય.	૯
જમુનાએ જગદીશ બાણી, તરત આપ્યો માગ;	
કાલિન્દ્રીને કૃપા કરી, વધારીને પાદ.	૧૦
પ્રભુતા દીડી વસુદેવે, મન સમજ્યા તતખેવ;	
છાતા છુપ્યા કયમ આ રહેશે ! દેવના જે દેવ.	૧૧
દીપક નિશા સાક્ષો રાખી, પોઢાડ્યા મજરાય;	
કંચન સાટે કથિર લઇને, યાદવપતિ બન્ય.	૧૨
ઝળકી યશોદા ભગીયાં, પાસામાં દીડા પુત્ર;	
નંદજીને હૃદય ધણો, શોભીયું ઘરમુત્ર.	૧૩

શ્રીકૃષ્ણ લીલા.

પ્રથમ મારી પૂતના, પછી શકટાસુર;	
તૃણાવત તો તરતજ આબ્યો, કરવા કારજ ફૂર.	૧૪
ઉપાડ્યા અવિનાશને, નંદના બાણી બાળ;	
ભમાવીને ભુતળ નાંખ્યો, બાણ્યા ન કૃષ્ણ કાળ.	૧૫
ગર્ગ આબ્યા શોધતા, કયાં નંદ કેસાં ધામ;	
અજન્માએ જન્મ ધર્યો, કયાં યશોદાકાંડાન.	૧૬

નંદ નમી ગુરૂને કહે, મમ ઘેર પ્રકટયો ખાળ;	
આયુધ્ય જો જો આશિષ દેજો, નામ ધરો શુભ સાર.	૧૭
દર્શન કર્યો દયાળનાં, ગુરૂ ચક્રિત થયા અપાર;	
નામ શું ધરું સુખ શું લાહું, ગુણરૂપનો લંકાર.	૧૮
વ્યવહારની વિધિ નામથી સિદ્ધિ પુછવું પડે પ્રશ્ન;	
નામતાણું તો નથી લેણું, પણ કહેજો શ્રીકૃષ્ણ.	૧૯
ગુરૂને ઘણી દક્ષિણા આપી, આનંદો મજસાથ;	
કષ્ટ હરણ કૃષ્ણજી, મજ થયા વિખ્યાત.	૨૦
માટી ખાધી મોહને, મા સુખ જોવા જાય;	
વદન મધ્યે વિન્ધ જોયું, વિસ્મય અતિશે થાય.	૨૧
અચ્યુત ખાંધ્યા ઉખળે, જેના નામથી મુક્તિ થાય;	
કુખેર પુત્રો છુટીઆ, ધન્ય સ્પર્શનો મહિમાય.	૨૨
વત્સાસુર તો વત્સ રૂપે, આવીઓ અસુર;	
ગોઠીઆ ગોવિંદજી થયા ને ભારી નાંખ્યો ભુર.	૨૩
ખકાસુરે ખકરૂં લીધું, કરવા કુંડું કામ;	
આંચ ઝાડીને ચીરી નાંખ્યો, એવા સમર્થ શ્યામ.	૨૪
ભોર મુકુટ ભોરલી ધરી, નીલ પીતામ્બર પરિધાન;	
સહસ્ર ગોપાળા મધ્યે શોભે, યશોદાના કહાન.	૨૫
ધેનુ કાળી કાખરી, ગોરડી ધજાલે વાન;	
ચારવા ચાલ્યા ચતુર્બાહુ, ધન્ય એ ગોકુળ ગામ.	૨૬
અઘાસુરે અતિ દુઃખ દીધું, ગળ્યા ગોપ સકળ;	
વનમાળીએ વાટ દેખાડી, ચીરીને ઉદર.	૨૭
ચતુરાનને ચોરી કીધી, હર્યા ગો ગોપાળ;	
શ્યામ થયા ત્યાં સર્વ રૂપે, દેહ ધર્યા દયાળ.	૨૮

- પ્રદાદા બ્રાન્તિમાં પડયા, ન ઝોળખ્યા અવિનાશ;
નવીન સૃષ્ટિ નાથે કરી, અજ થયા ઉદાસ. ૨૯
- કમળજ દિ કર જોડી, સ્તુતિ કરે અપાર;
શેષ શારદા પાર ન પામ્યાં, કયમ હું પામું પાર. ૩૦
- ગોપ કહે ગોવિંદને, સખા ! તાડફળની આશ;
મનોરથ પૂર્યા મિત્રના ને ઘેતુક છીધો નાશ. ૩૧
- કાળી કોધી નાથીઓ, ઉપર થયા આડઠ;
નાગણી સર્વે નમન કરે, જય જય ગરૂડાડઠ. ૩૨
- પ્રલંબ પ્રભુએ મરાવીઓ, ળળલદ્રજની પાસ;
મણિધરને માધવ કહે, અસુર કરો નાશ. ૩૩
- વસંતનું વર્ણન કરી, મજ રમતા મજનાથ;
શ્રીહરિએ શેપજીને, બોધ કર્યો અગાધ. ૩૪
- અશિંત્યો અગ્નિ ઉપન્યો, હવે શરણ રાજો રયામ;
આંખ મિથાવી અલખેલાએ, કર્યા પાવક પાન. ૩૫
- મજબાળાએ મત દીધું, થયા પ્રભુ પ્રસન્ન,
પટકુલ હરી પ્રેમ જોયો, દીવાં ત્યાં વચન. ૩૬
- ભૂધરજી ભુખ્યા થયા, કહે ગોપને ગોવિંદ;
ભુજે મને તમ્મર આવે, ચાથી લાવો અન્ન. ૩૭
- ગોવાળા ગોષ્ઠિ કરે, આ અરણ્યમાં કયાંથી અન્ન;
વિશ્વંસરને ભૂખ લાગી, લાઈ હવે કરીશું કયમ. ૩૮
- ગોવિંદે જોયું ગગન લણી, બોલી જીઠ્યો સૌ સાથ;
વેદની ધુનિ શ્રવણે સુણી, દિજ કરે કો યાગ. ૩૯
- જોડી ગયા જિતાવળા, મનમાં મોઢ અપાર;
અધિકારીને ઝોળખ્યા નહીં, દિજને વેઠ લણ્યાનો ભાર. ૪૦

ગોવાળ આબ્યા નાથ પાસે, મુખે નવ જોલાય;	
વિપ્રે કહું તે ક્યમ કહીએ, જીભવડી છેદાય.	૪૧
માપવ કહે જેને માગવું, તેને તે શેની લાજ;	
મીઠું મોણું ટાઢું શીઘું, ચાચી લાવો આજ.	૪૨
નિર્મળ નારી છે ઘણી, તમે માગવા ત્યાં જાવ;	
ઘેર જઇને ઘણું જગીશું, જોવો તેનો લાવ.	૪૩
પ્રાદ્યણુ જ્ઞાંતિમાં પડ્યાંતા, ના કહી નિરધાર;	
પ્રાદ્યણી ઠેરી લક્ષિત જાણી, અન્ન આખ્યાં અપાર.	૪૪
લક્ષિતનો રસ લક્ષ્મી જાણે, જાણે મજની નાર;	
યજ્ઞપતિને ઓળખ્યા નહીં, એ કરમઠો કહેવાય.	૪૫
લગવાનને જાહુ લાવથી, જમાડતી દિવનાર;	
ધન્ય છે પ્રાદ્યણની નારી, ઊતરી ભવ પાર.	૪૬
ધંદ્ર કહે મારી જિભણીનો, કૃષ્ણ કીધો લોપ;	
મેઘ સર્વેને આજ્ઞા દીધી, તાણો ગોકુળ ગોપ.	૪૭
મેઘ વરસ્યા મમત આણી, ગોવિંદે ધર્યો ગિરિરાજ;	
કૃષ્ણજી ત્યાં કુશળ સદા, ભય પામ્યો મુરસજ.	૪૮
શક કહે હે શ્રી હરિ ! મને મોહ થયો મહારાજ;	
શરણાગત ને શરણ આપો, રાખો કિંચિત લાજ.	૪૯
મજને વામુદેવ જાણ્યા, દીઠાં અફલુત કામ;	
નંદજીને નિશ્ચય થયો, પુત્ર પૂરણ ધામ.	૫૦
મજપતિએ વરણ લોકે જોયો મહા પ્રભાવ;	
પુત્ર તો પરબ્રહ્મ છે, ધરું હવે એ ભાવ.	૫૧
ગોપિકાએ ગીત ગાયાં, પ્રેમ કર્યો પ્રકાશ;	
મુરલીધરે મુરલી મધ્યે વેદ કર્યો વિસ્તાર.	૫૨

- રાધાવર ત્યાં રમત કરતા, કૃષ્ણ સાથે ગોપ;
દાનવ માનવ વસુ મોહ્યા, મોહ્યા શિવ સુર લોક. ૫૩
- ઈન્દ્ર મોહ્યા ચન્દ્ર મોહ્યા, મોહ્યા મહાબળ વીર;
કૃષ્ણજીની કીડાયે સ્તંભ્યાં સરિતા નીર. ૫૪
- દેવ સૌ દિઠમુઠ કીધા, ગહન ગતિ ગોપાળ;
મહા માયા મોહન તણી, વાહ નંદજીના બાળ ! ૫૫
- અરિત્ર કીધાં અતુલુંજે, તારવા જન સમાજ;
દેહ તેનો દેવ જેવો, પ્રભુ પદે અનુરાગ. ૫૬
- વિદ્યાધર શંખચુક ઉદ્યાર્યા, મુરારી મહારાજ;
નંદ ઉગાર્યા મણિ લાબ્યા, એક પંથ ને બે કાજ. ૫૭
- અરિષ્ટ મોકલ્યો અધર્મીએ, કરવાને વિધન;
તેને મારી મોક્ષ દીધો, ધન્ય આહીરા ધન્ય ! ૫૮
- દેશી કંઠે કર ધરી, વિદ્યાર્યો યદુવીર;
વિન્ન વારી સુરલીધારી ધન્ય ગોપાલક ધીર. ૫૯
- વીણાધરે વાસુદેવની, સ્તુતિ કરી અપાર;
અમરે અતિ વૃદ્ધિ કરી, પુષ્પતણી તે વાર. ૬૦
- કંસને મન કષ્ટ છે હવે, કરવો કવણ ઉપાય;
મોકલ્યા તેને મારી નાંખ્યા, ચોદ્યા નહિ જીતાય. ૬૧
- કંસ કહે અકૂરને, અહિં લઇ આવો બે બાળ;
વડા સંગે વૈર પડ્યું, મુજ પેટમાં છે ફાળ. ૬૨
- અકૂર-કપટ તણું આ કાર્ય છે, પણ દર્શન થશે દયાળ;
મૂર્ખને મહાબોધ દઈએ, લાગે નહીં લગાર. ૬૩
- યાદવ મળ્યા યદુનાથને, મન હરખીઆ અપાર;
જન્મ સફલ આજ થયો, મળ્યા બે મોરાર. ૬૪

અહૂર નંદ હાળ્યા મળ્યા, પ્રભુ પ્રેમે લાગ્યા પાય;	
મથુરામાં મળ રચ્યો છે, તમને તેડે રાય.	૬૫
રણુકાર કરતો રથ આલ્યો, કૃષ્ણ બળવીર માંઘ;	
સમય લાણી સંધ્યા કેરો, પેઠા યમુના માંઘ.	૬૬
કાકાને મન કલ્પના, રખે આવે મુજને આળ;	
સ્વરૂપ દેખાડ્યું શ્રીહરિએ, વાહ કૃષ્ણજી કૃપાળ.	૬૭
આ તો કાળ કેરા કાળ છે, વળી ભક્તના પ્રતિપાળ;	
ગતિ ન કળે કંસ ગાંડો સિંહ મુખે શીયાળ,	૬૮
ધંધર કેરી અદ્ભુત લીલા, જાણે નહીં મલીન;	
ભક્ત જાણે ભેદ જરા, થાય તેમાં તલીન.	૬૯
વાડીમાં જિતયાં મજાપતિ, સૌ દર્શન કરવા જાય;	
મન પ્રમાણે મોહન મળ્યા, જેને જેવો ભાવ.	૭૦

ધન્ય ધન્ય વસુદેવ બાળ દે, હલધર ગિરિધારી;	
જેણે માર્યો છે કેસરી કંસ દે, ગોકુલ ગૌચારી. ધન્ય૦ (ધ્રુવ.)	
માળીએ કુલમાળ આપી, સોહાબ્યા ગોપાલ;	
ધોળી કેઈં ધડ ઉરાડ્યું, આગળ શું થનાર.	૧
દરજીએ દયાળને શીવી દીધી ખાંઘ;	
કિંચિત તેના કાર્યથી, અભય કીધો ત્યાંય.	૨
ધોળી ધાબળ કાળી કામળ, ચંદન ચરચ્યું અંગ;	
મહા અખાડે મોહનજીએ રાખ્યો ઘણો રંગ.	૩
ચાણુર તોડ્યો મુષ્ટિક માર્યો, કહાડીયા ગજદંત;	
ગેડી ધારી દાનવ મારી, ધનુષ્ય કીધું લંગ.	૪

- રાય રીઝવવા રમત માંડી, મનમાં છે અતિ ક્રોધ;
ફાળ તો ભંરી યુક્તિ કરી, મારી નાંખ્યો ચોધ. ૫
- જય ! જય ! શબ્દો સુર કરે, કુસુમવૃદ્ધિ થાય;
કંસ કંટક કહાડીયો, જય કૃષ્ણની જોલાય. ૬
- સુર દ્વંદ્વ ધીન કછક, મોહન સુરત્રી વાય;
ગોવાલ ફરતા ધુમરી, વચ્ચે છે મજરાય. ૭
- ઉશ્વસેનને અભિષેક કીધો, મળ્યા માત પિતાય;
મન મથુરા મોહન આવ્યા, આનંદ ઉત્સવ થાય. ૮
- કાછ કછયો રંગ મચ્યો, તાલી પડે તઠાટ;
ધમધોક જુવે લોક, ગાજ્યો યમુના ઘાટ. ૯
- વસુદેવ કહે બહાલા મહારા, ખેડાંચી મહારી આશ;
બળ હતું ને બેશી રહ્યા, એ અમારાં ભાગ્ય. ૧૦
- પરાક્રમી બે પુત્ર મહારા, સુરના સરદાર;
મામો માર્યો અર્થ સાર્યો, શોકના હરનાર. ૧૧
- નંદને વંદન કરી, વેગે કરો વિદાય;
સમજાવીને સટકી આવો, મજ મજેશ જાય. ૧૨
- પ્રભુ એ પિતાપ્રીત ભણી, ભણી સ્વાર્થ રીત;
અમક ઝમક જસ ન ભણે, ગાવાં હરિનાં ગીત.. ૧૩
- ભણવા ગયા શ્રીનાથજી, સાંદીપની ગુરૂને ઘેર;
ચોદ વિદ્યા ચોસઠ દિને. ભણી કરી હૈર. ૧૪

કુખજીએ શ્રી કૃષ્ણજીને, માનીઆ ॥ કંથ;	
જે તે ભાવે ભજો હરિ, ઐઠો બાણી પંથ.	૧૭
અકૂર ઘેર અચ્યુત ગયા, ભક્તાધીન ભગવાન;	
અગણિત લીલા એવી કરી, ઘરી નાનાવિધ નામ.	૧૮
કૃપાળ કાકાને કહે, તમે પાંડવ પાસે જાવ;	
કૌરવને કાંઈ શીખ દેજો, રાખે ભાઈપર ભાવ.	૧૯
અકૂરજી જઈ આવીઆ, કહે માને નહીં લગાર;	
સત્ય તણા છે સાહ્યકારી, ભક્તતણા પ્રતિપાલ.	૨૦
અકૂરજી સ્તુતિ કરે, જય જય શ્રી ગોપાળ;	
દીનના બંધુ હયાસિંધુ, આરોપું મન માંળ.	૨૧
જસ વિશેષજ કંઈ ન જાણે, શ્રીકૃષ્ણ કૃપાને આજ;	
અપ્રમીના ઉત્સવે, જય જય બહુ ઉચરાય.	૨૨

૨.

વામન અવિર્ભાવ.

વામનં રુપમાસ્થાય વલિં સંવમ્ય માયયા ।

इमे क्रान्तास्त्रયोलोकास्नस्मै क्रान्तात्मने नमः ॥

(અજનીના જાયા હનુમાનરે સમર બજરગી. —એ લય.)

અદિતિને ઘેર અવતાર વામન વૈકુંઠવાસી. (ધ્રુવ.)

સમરૂં માતા શારદા, ગણપતિ લાગું પાય;

લીલા લખું લક્ષ્મીવરની, કૃષ્ણની કૃપાય,

અદિતિ. ૧

રાય રીઝવવા રમત માંડી, મનમાં છે અતિ ક્રોધ;	
ફાળ તો ભરી યુક્તિ કરી, મારી નાંખ્યો ચોધ.	૫
જય ! જય ! શબ્દો મુર કરે, કુસુમવૃષ્ટિ થાય;	
કંસ કંટક ઠહાડીયો, જય કૃષ્ણની બોલાય.	૬
સુર ફક્કડ ધીન કલ્લડ, મોહન મુરલી વાય;	
ગોવાલ કરતા ધુમરી, વચ્ચે છે વજરાય.	૭
ઉચ્છેનને અભિપેક્ષ કીધો, મળ્યા માત પિતાય;	
મન મથુરા મોહન આવ્યા, આનંદ ઉત્સવ થાય.	૮
કાછ કછયો રંગ મચ્યો, તાલી પડે તડાટ;	
ધમધોઠ જીવે લોક, ગાજ્યો યમુના ઘાટ.	૯
વસુદેવ કહે બહાલા મહારા, ખડોંગી મહારી આશ;	
બળ હંતું ને બેશી રહ્યા, એ અમારાં ભાગ્ય.	૧૦
પરાક્રમી બે પુત્ર મહારા, મુરના સરદાર;	
મામો માર્યો અર્થ સાર્યો, શોકના હરતાર.	૧૧
નંદને વંદન કરી, વેગે કરો વિદાય;	
સમજાવીને સટકી આવો, વ્રજ વ્રજેશ જાય.	૧૨
પ્રભુ એ પિતાપ્રીત બાણી, બાણી સ્વાર્થ રીત;	
ચમક ઝમક જસ ન બાણે, ગાવાં હરિનાં ગીત.	૧૩
ભણવા ગયા શ્રીનાથજી, સાંદીપની ગુરૂને ઘેર;	
ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ દિને, ભણી કરી હૈર.	૧૪
ગુરૂએ ગોપાળ જાણ્યા, સુવો માગ્યો બાળ;	
સાગરમાંથી શોધી લાવ્યા, જળશાયી તત્કાળ.	૧૫
ઉદ્ધવને અવિનાશજીએ, મોકલ્યા ગોકુલ માંય;	
પ્રેમદાનો પ્રેમ દીઠો, ગર્વ ટળ્યો ત્યાંય.	૧૬

કુખજો શ્રી કૃષ્ણજીને, માનીઆ છે કંથ;	
જે તે ભાવે લજો હરિ, પ્રાદો જાણી મંથ.	૧૭
અકૂર ઘેર અચ્યુત ગયા, લક્ષ્મીધીન ભગવાન;	
અગણિત લીલા એવી કરી, ઘરી નાનાવિધ નામ.	૧૮
કૃપાળ કાકાને કહે, તમે પાંડવ પાસે જાવ;	
કૌરવને કાંઈ શીખ દેજો, રાખે ભાઈપર ભાવ.	૧૯
અકૂરજી જઈ આવીઆ, કહે માને નહીં લગાર;	
સત્ય તણા છે સાહ્યકારી, લક્ષ્મીતણા પ્રતિપાલ.	૨૦
અકૂરજી રતુતિ કરે, જય જય શ્રી ગોપાળ;	
દીનના બંધુ દયાસિંધુ, આરોપું મન માળ.	૨૧
જસ વિશેષજ કંઈ ન જાણે, શ્રીકૃષ્ણ કૃપાને આદ્ય;	
અદ્ભુતના ઉત્સવે, જય જય ગાહું ઉચરાય.	૨૨

૨.

વામન અવિર્ભાવ.

વામનં રુપમાસ્થાય વર્લિ સંપત્ત્ય માયયા ।

દમે ક્રાન્તાત્મયોલોકાસ્તસ્મૈ ક્રાન્તાત્મને નમઃ ॥

(અજનીના નવા હનુમાનરે સમરે બજરગી :—એ લય.)

અદિતિને ઘેર અવતાર વામન વૈકુંઠવામી. (ધ્રુવ.)

સમરૂં માતા શારદા, ગણપતિ લાગું પાય;

લીલા લખું લક્ષ્મીવરની, કૃષ્ણની કૃપાય,

અદિતિ. ૧

- એક વાર. દાનવ દેવ બહીઆ, યુદ્ધ થયું અપાર;
મુર નાઠા સ્વર્ગ મૂકી, ધરા ધુણ તે વાર. અદિતિ. ૨
- અસુરે ઉત્પાત કીધો, દુઃખી દેવ અપાર;
બળિ બોલ્યા બળ કરીને, સ્વર્ગ લેવું આર. અદિતિ. ૩
- સલાહ લીધી શુકની, કરો રાજા યાગ;
સો સો યજ્ઞો સાથે કરો, ત્યારે પામો રાજ્ય. અદિતિ. ૪
- બળી બેઠા યાગ કરવા, દીક્ષા લઈ તે વાર,
મુરપતિને મંકટ પડ્યું, કોણ કરે હવે વાર; અદિતિ. ૫
- શકને મંકટ થયું, દાનવ લેશે રાજ;
માતા મહારી મહા મતી, શરણ જવું આજ. અદિતિ. ૬
- વાસવ કહે વડું દુઃખ છે, ટાળો અમારું માત;
કોની આગળ કહીએ જઈને, તપ કરેછે તાત. અદિતિ. ૭
- સાંત્વન કીધું સુરતું, વળતી વિચારું માય;
ભક્તિ કરીએ ભૂધરની તો, સર્વે સાડું થાય. અદિતિ. ૮
- ઋષિ આબ્યા તપ કરીને, દુઃખી દીઠી નાર;
શુદ્ધ ત્રિયાને સંકટ થેનું, હોમ છતાં આ વાર. અદિતિ. ૯
- કશ્યપ કહે હે કલ્યાણી, કયમ મુખ કરમાયું આજ;
ભક્તિ ભૂદ્યાં ભૂધરની શું, ધર્મ થયો નાશ ? અદિતિ. ૧૦
- હઠ છું ધર્મ ન ચુકું, સ્વધર્મ ગયે સૌ નય;
ભ્રમિત નારી ભજન ચૂકે, શ્રીહરિ છે સ્હાય. અદિતિ. ૧૧
- મત પ્રભાવે સર્વ જાણો, પુત્ર પીડાની વાત;
દેવલોક દાનવ લેશે, થશે મહા ઉત્પાત. અદિતિ. ૧૨
- ઋષિ કહે રીઝવો હરિ તો તરે સઘળાં કામ;
મત કરીને માગો સતિ, પુત્ર સુંદર રયામ. અદિતિ. ૧૩

- અદિતિએ આગ્રથું, પયોવ્રત દિન ખાર;
 ગોવિંદ આઠ્યા ગરૂઠ રહી, સતી કેરી બહાર. અદિતિ. ૧૪
- વિષ્ણુ કહે વર માગે સતિ, પ્રસન્ન છું હું આજ;
 પુત્ર થાઓ તમે પ્રભુ તો, મુધરે સર્વ કાજ. અદિતિ. ૧૫
- કદ્યા પ્રમાણે કર્યું નાથે, બગિ જીતવાની પેર;
 વામન થયા વૈકુંઠ પતિ, કરચપ કેરે ઘેર. અદિતિ. ૧૬
- જય જય ધુનિ થઈ ક્યાન છુટ્યાં, તપસ્વી આઠ્યા ઘેર;
 અદિતિને આનંદ ઘણો, થઈ છે લીલા લહેર. અદિતિ. ૧૭
- જનોઈ દે જંગનાથને, શાસ્ત્રવિધિ સંસ્કાર;
 સામગ્રી સહુ સુર લાઠ્યા, દેવ ઉભા દ્વાર. અદિતિ. ૧૮
- અરચુતને ઉપવીત દીધું, મંત્ર કર્યો ઉપદેશ;
 બ્રહ્મચારી ભગવાન થયા, મુંદર સાર વેષ. અદિતિ. ૧૯
- પ્રભુ કહે છે હે પિતાજી, કામ હોય તે કહો;
 અદિતિ કહે હે હરિ, આસન બાજિનું લ્યો. અદિતિ. ૨૦
- શ્રીપતિ ત્યાંથી સંચર્યા, આઠ્યા બાજિને દ્વાર;
 ટુંકે પગે ત્રિકમ આલ્યા, ક્ષણ ન લાગી વાર. અદિતિ. ૨૧
- દેવેશ કહે દ્વારપાલને, ચાચવા જાવું આજ;
 વિપ્રનો વિરોધ શેનો, જાય જન સમાજ. અદિતિ. ૨૨
- દાનવેશ બેઠા દીક્ષા લઈને, મન ગમતું મગાય;
 તન, ધન, ત્રિયા, મહી માગે, ના તો નવ કહેવાય. અદિતિ. ૨૩
- સેવક કહે સિદ્ધ ઉભા રહો, ખખર આપું આજ;
 ઉપરીતણી આજ્ઞા લાવું, પધારો મહારાજ. અદિતિ. ૨૪
- પોજ્યે ઉભા પાવન બ્રાહ્મણ, સ્વામી સ્હામા જાવ;
 જન્મ ધરી જોયા નથી, પરખી પાવન થાવ. અદિતિ. ૨૫

યાત્રક અદ્ભુત રૂપ છે, જાણે આન્યા વિન્ધાધાર;
 સમો આન્યે સમજી જવું, કાણુ ન કરવી વાર. અદિતિ. ૨૬
 બળિ ઉઠયા બહેબાકળા, જવાને તત્પર થાય;
 શુક કહે શું મોહ પામો, શ્રેય એમાં નવ થાય. અદિતિ. ૨૭
 કપટ જી કોઇ દેવનું રાય, સમજી કરજે કામ;
 વામન મને વિષ્ણુ લાગે, લેશે તારું ધામ. અદિતિ. ૨૮
 બૂદ્ધેવ ભૂમાં ઘણા જોયા, નથી આવું રૂપ;
 વાસુદેવ વેદ બોલ્યા, સભા થઇ ગઈ ચુપ. અદિતિ. ૨૯
 બદુક બોલો શી છે ઇચ્છા, આપવું મારે આજ;
 પાત્ર મળ્યા પૂર્વ પૂર્યે, કહો તો આપું રાજ. અદિતિ. ૩૦
 તમ સરખા મહાસંત મળતા, સંસૃતિ દુઃખ વતય;
 સામગ્રી છે શ્રીહરિની, આપી લાગું પાય. અદિતિ. ૩૧
 બદુક કહે બલીહારી રાજ, તમારા કુળની એ રીત;
 પ્રહલાદ જેવા પ્રપિતા, જેને વિષ્ણુ સાથે પ્રીત. અદિતિ. ૩૨
 તન, મન, વૈભવ તુચ્છ છે, તેમાં રાખું નહિ મન;
 દાન, દમન, સેવા, રમરણ, પ્રભુ કરો પ્રસન્ન. અદિતિ. ૩૩
 તારો યશ જોઈને આવીઓ, મને લોભ નથી લગાર;
 વિપ્ર સંતોષી શુચિ કહ્યો, એ મહારો વિચાર. અદિતિ. ૩૪
 કરતો ફરું ચારે દિશા, આશ્રમ નહિ કો કામ;
 બ્રહ્મચારીને બ્રુવન શેનું, વિદ્યાનું છે કામ. અદિતિ. ૩૫
 માગવું માણસ જોઈને, કે સરે જેથી અર્થ;
 મન વિનાનું આપ્યું લીધું, સર્વે જાણો બ્યર્થ. અદિતિ. ૩૬
 અલ્પ બેસવા હોય આશરો તો, કરું બેઠાં પાઠ,
 બ્રહ્મચારીને પદ લાગુ, રોને રાગો ઠાઠ. અદિતિ. ૩૭

બળિ બહુ મોહ પામીઆ, આ પૂર્ણ મળ્યું પાત્ર;
 તન, મન આપું તમને પ્રભુ, રાજ્ય તે કોણ માત્ર. અદિતિ ૩૮
 શુક કહે મુણજે બળિ, સૌ દાતાને કહે ધન્ય;
 વિચારીને વાત કરો, મને સૂઝે અન્ય. અદિતિ. ૩૯
 આપ્યા વિના કેમ પામીએ, દાનથી દીનતા જાય;
 દાન વિના દરિદ્રતા આ જગતમાં જણાય. અદિતિ. ૪૦
 દીધા વિના કેમ પામીએ, માટે પુન્ય કરવું જાસ;
 યાચક થયા જગત્પતિ, ઉભા ભારી પાસ. અદિતિ. ૪૧
 શ્રીતણા સ્વામી જો હશે તો, ધન્ય મહારૂં ભાગ્ય;
 પ્રભુ જેવા પાત્ર મળ્યા, સૌ યજ્ઞ કૃપ્યા આજ. અદિતિ. ૪૨.
 મુરની બહારે શ્રીપતિએ, ધાવા લીધું રૂપ;
 મારૂં કહ્યું માન જરા, પછી પસ્તાયે ભૂપ. અદિતિ. ૪૩
 સામગ્રી સહુ સજ્જ કરી, પૂજવા વામન વિપ્ર,
 જળ લીધું જમણે કરે, લણ્યા પ્રાદાણ શીઘ્ર. અદિતિ. ૪૪
 ગુરૂએ જાણ્યું ગયું સર્વે, છળી બળિ લેશે રાજ;
 શિષ્ય મહારો સમજ્યો નહિ, કડું શિશા આજ. અદિતિ. ૪૫
 શ્રાપ શુકે આપીએ, ધરાલુપ તું યા;
 વિપ્રનું વચન જોડું પડે નહિ એ ન્યાય. અદિતિ. ૪૬
 મહારૂંન મોહ પામીઆ, જ્યારે મુણ્યો વામન સાદ;
 કર્મ સર્વ કુંડિત થયાં, નાદ ને આલહાદ. અદિતિ. ૪૭
 હોતા સર્વ ઉડી ગયા, રહ્યું અધ્યયન સર્વનું બંધ;
 કૃપાળ જ્યારે કોપીઆ, ત્યારે મંડપ થયો શૂન્ય. અદિતિ. ૪૮
 ચણું પહોંચ્યા પાતાળમાં, તળ વિતળ રૂઢ્યા સાત;
 પરમેશ્વરે પૂજા લીધી, બળિ ધયા સનકથ. અદિતિ. ૪૯

ઉઠરે આ લોકે પૂર્યા, અવની અણુવ તમામ;
 ઘટઘટ ગોવિંદ બ્યાપીયા, ઠાલો નહિ કાંઈ ઠામ. અદિતિ. ૫૦
 સ્વર્ગ લોકે શ્રીપતિનાં, પૂજન કરતા સૂર;
 અણુ ધરી આંખ્યા બગિ, પાતાળે અસૂર. અદિતિ. ૫૧
 દ્વારપાળ દામોદર થયા, રાય ભાગ્યનો નહિ પાર;
 દર્શન નિત્ય હય ગુનાં, ધન્ય ધર્યો અવતાર. અદિતિ. ૫૨
 સંવત સાઠ શ્રાવણ માસ, તિથિ સાતમ વદી સાર;
 પૂરણ કંથુ પાવન થવા, સમગે શ્રી આધાર. અદિતિ. ૫૩
 વામન ઠેઠે અરિત્ર અદ્ભુત, વામા કંઈ પેર ગાય;
 બાહો જન્મ સદ્ગુણ તહેનો, શ્રી હરિ જસ ગાય. અદિતિ. ૫૪

૩.

શ્રી રામ સ્મરણ.

રામો દાશરથીભૂત્વા પૌલત્સ્યકુલનન્દનમ્ ।

જધાન રાવણં સરુપે તસ્મૈ ક્ષત્રાત્મને નમઃ ॥

(ભીષ્મસ્તવસાન.)

(“જરૂરે ચક્ર આવેને ગિરગરી”.—એ રાગ)

ગોવિંદ તમે સર્વના સહાયકારી, શરણ આપો પિતામ્બર ધારી.
 રાજા દશરથને દરબાર, આવ્યા સુન્દર શ્રીઆધાર;
 સુરે બોલ્યા તે જય જયકાર, ગોવિંદ. ૧
 પ્રગટયા અવધમાં શ્રી અવિનાશી, નવ ઝહો થયા શુભ રાશી;

નવ નિધિ સિદ્ધિ થઈઓ દાસી, ગોવિન્દ. ૨
 ઐત્ર શુકલ નવમીને મધ્યાહ્ને, ગૌર વર્ણુ યોગી ધરે ધ્યાને;
 હરિ દર્શન દે લક્ષિત જ્ઞાને, ગોવિન્દ. ૩
 મૃદિ ઉદય રક્ષણ પિતા માતા, ભરત લક્ષમણુ દેરા છે બ્રાતા;
 જગ મોહને જનના ત્રાતા, ગોવિન્દ. ૪
 વિશ્વામિત્ર અવધપુર આબ્યા, તેની સાથે શ્રીપતિ સીધાબ્યા;
 આરે બન્ધુ પરણી ઘેર આબ્યા, ગોવિન્દ. ૫
 રાજર્ષિને સહાયતા કીધી, વચ્ચે અહલ્યા નારી તારી હીધી;
 પુરી જનકની પાવન કીધી. ગોવિન્દ. ૬
 રહેજે સંભારતા સહાયકારી, એવા ભક્તવત્સલ છે ભારી;
 લીલા લખુ' શું અવધવિહારી. ગોવિન્દ. ૭
 જનકે સીતા સ્વયંવર કીધો, ત્રંબક તોડીને મહાયશ લીધો;
 બ્રહ્મ હાર્યા પ્રણામજ કીધો. ગોવિન્દ. ૮
 જીવને જાળવો અંતરયામિ, દયા દ્રષ્ટિ કરી તેના સામી;
 ત્રીકમ તારોછો, જીઓ નહિ ખામી. ગોવિન્દ. ૯
 શિશુપાળે કીધો યોગ કીધો, મોક્ષ રાજસૂય યજ્ઞમાં હીધો;
 પૂજ્યા પાંડવે મહા લાલ લીધો, ગોવિન્દ. ૧૦
 મોહને મારો પ્રભુ જીવ જાગે, તો તો ભવના ફેરા સઉ ભાગે;
 જસ રામ કૃપા ઘણી ભાગે. ગોવિન્દ. ૧૧

જીઓ રામ અવધપુર આવીયા, પુરવાસીએ પુષ્પે વધાવીયા.
 સીતા સાસુજીને લાગ્યાં પાય, ઉત્તમ આશિયો આપે છે માય.
 સજ્જે રહો કુશળ રઘુરાય. જીઓ. ૧

બળી થયા દાતાર રે હરિ હરિ, પ્રભુ રહ્યા પાતાળ રે હરિ હરિ.
 સુચુર્કદ કાય અશુદ્ધ રે હરિ હરિ, ભેટયા તે ગરૂડા રૂઢ રે હરિ હરિ;
 અભમેળ અપરાધી રે હરિ હરિ, નામે તે સદગતિ આપી રે હરિ હરિ.
 મળમાસ શરણે લીધો રે હરિ હરિ, દ્વાદશમાં વડો કીધો રે હરિ હરિ;
 ધન્ય, જશોદા નંદ રે હરિ હરિ, તપ કારણ સેવ્યાં વન રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે તપની ટેક રે હરિ હરિ, પુત્ર પરબ્રહ્મ પેટ રે હરિ હરિ;
 જમોદા વારણે જાય રે હરિ હરિ, ગોકુળ ઉત્સવ થાય રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે વ્રજની ધરણી રે હરિ હરિ, ધન્ય જશોદા કરણી રે હરિ હરિ;
 ધન્ય જશોદા ધામ રે હરિ હરિ, પ્રકટયા જ્યાં સુંદરશ્યામ રે હરિ હરિ.
 ધન્ય ગોકુળની ગૌને રે હરિ હરિ, દુવે ગોવિંદ એ સૌને રે હરિ હરિ.
 યોગીઓ જેને જીએ રે હરિ હરિ, તે માખણુ માટે રૂવે રે હરિ હરિ;
 વાછરડાં જઈ છોડે રે હરિ હરિ, મહિનાં તે માટજ ફોડે રે હરિ હરિ.
 બહાલો, ગૌને તે આરો નીરે રે હરિ હરિ, રમતા જમુના તીરે રે હરિ.
 સાગર સરિતા કીધાં રે હરિ હરિ, ગોપ તણાં મહી પીધાં રે હરિ હરિ.
 મુખમાં વિશ્વ સમાય રે હરિ હરિ, તે મોહન માટી ખાય રે હરિ હરિ;
 ભેદ તે ભક્તજ જાણે રે હરિ હરિ, મુરખ સંદેહ આણે રે હરિ હરિ.
 માયા પ્રભુની માટી રે હરિ હરિ, જશોદા સાહે સોટી રે હરિ હરિ.
 રૂડો મનુષ્ય દેહ આવ્યો રે હરિ હરિ, બ્યવહારે વળગો ન ફાળ્યો રે હરિ;
 કલત્રનું મુખ કાચું રે હરિ હરિ, નામ નારાયણ સાચું રે હરિ હરિ.
 ગોવિંદ ગાનને ગાવું રે હરિ હરિ, કથા કીર્તનમાં જાવું રે હરિ હરિ;
 દિન પછી દિન જાય રે હરિ હરિ, પછી પસ્તાવો થાય રે હરિ હરિ.
 કપટ કોશું ન કીજે રે હરિ હરિ, સોમાં હરિ રૂપ લીજે રે હરિ હરિ;

વિનતિ પહેલાં વેગે બહાણા આવો, દોષ દુર્ગુણ મનમાં ન લાવો;
માટે નામ દયાનિધિ કહાવો. જુઓ. ૨

એવા અધમ ઉદ્ધારણ નાથરે, હેતે ભજતાં હરિ ઝાલે હાથરે;
નમું લવ કુશ દેસ તાત. જુઓ. ૩

સાગર સેતુ કરી લંકા આબ્યા, સીતા સહિત સુરને છોડાબ્યા.
રાવણ જીતી ડંકા દેવરાબ્યા. જુઓ. ૪

જસ એ પ્રભુને લાગે પાય, જેથી જીવેની જાંતિ નાય;
કર જોડી નમું રઘુરાય. જુઓ. ૫

૪.

શ્રી કૃષ્ણ લીલા.

("વદતા તે નારદ મુન્ય હરિ હરિ":—એ લય)

પ્રથમ પાયે લાશું રે હરિ હરિ, ભક્તિ પદારથ માશું રે હરિ હરિ;
મહેતાયે કીર્તન કીધું રે હરિ હરિ, શ્રાદ્ધ તેને ઘેર કીધું રે હરિ હરિ.
સુદામાને નહિ સંચિત રે હરિ હરિ, ભયાં ભંડાર ઘણું વિત્તરે હરિ હરિ
લીંગે કીધી બહુ ભક્તિ રે હરિ હરિ, સાનિધ્ય પામ્યા મુક્તિ રે હરિ.
ભરવાડણો શું ભણી રે હરિ હરિ, કમળા સમાણી કરી રે હરિ હરિ;
પાંડવ પોતાના કીધા રે હરિ હરિ, બળતા ઉગારી લીધા રે હરિ હરિ.
કુળમાં કશું રૂપ રે હરિ હરિ, વર્યાં તે વૈકુંઠ જૂપ રે હરિ હરિ;
પાંડુ પિતાનું વચન રે હરિ હરિ, સમજી ચાલ્યા વન રે હરિ હરિ.
અમરીશ શેવામાંય રે હરિ હરિ, વિકૃલ દોળે વાય રે હરિ હરિ;

બળી થયા દાતાર રે હરિ હરિ, પ્રભુ રહ્યા પાતાળ રે હરિ હરિ.
 મુચુકંદ કાય અશુદ્ધ રે હરિ હરિ, ભેટયા તે ગરૂડા રૂઢ રે હરિ હરિ;
 અમમેળ અપરાધી રે હરિ હરિ, નામે તે સદ્ગતિ આપી રે હરિ હરિ.
 મળમાસ શરણે લીધો રે હરિ હરિ, દ્વાદશમાં વડો કીધો રે હરિ હરિ;
 ધન્ય, જસોદા નંદ રે હરિ હરિ, તપ કારણ સેવ્યાં વન રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે તપની ટેક રે હરિ હરિ, પુત્ર પરબ્રહ્મ પેટ રે હરિ હરિ;
 જસોદા વારણે જાય રે હરિ હરિ, ગોકુળ ઉત્સવ થાય રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે પ્રજની ધરણી રે હરિ હરિ, ધન્ય જસોદા કરણી રે હરિ હરિ;
 ધન્ય જસોદા ધામ રે હરિ હરિ, પ્રકટયા જ્યાં મુંદરશ્યામ રે હરિ હરિ.
 ધન્ય 'ગોકુળની ગૌને રે હરિ હરિ, દુવે ગોવિંદ એ સૌને રે હરિ હરિ.
 યોગીઓ જેને જીએ રે હરિ હરિ, તે માખણ માટે રૂવે રે હરિ હરિ;
 વાછરડાં જઈ છોડે રે હરિ હરિ, મહિનાં તે માટજ ફેડે રે હરિ હરિ.
 બહાલો, ગૌને તે ચારો નીરે રે હરિ હરિ, રમતા જમુના તીરે રે હરિ.
 સાગર સરિતા કીધાં રે હરિ હરિ, ગોપ તણાં મહી પીધાં રે હરિ હરિ.
 મુખમાં વિશ્વ સમાય રે હરિ હરિ, તે મોહન માટી ખાય રે હરિ હરિ;
 લેદ તે ભક્તજ બાણે રે હરિ હરિ, મુરખ સંદેહ આણે રે હરિ હરિ.
 માયા પ્રભુની મોટી રે હરિ હરિ, જસોદા સાહે સોટી રે હરિ હરિ.
 રૂડો મનુષ્ય દેહ આબે રે હરિ હરિ, બ્યવહારે વળગો ન ફાળે રે હરિ;
 કલત્રનું મુખ કાચું રે હરિ હરિ, નામ ન'રાયણ સાચું રે હરિ હરિ.
 ગોવિંદ ગાનને ગાવું રે હરિ હરિ, કથા કીર્તનમાં બાવું રે હરિ હરિ;
 દિન પછી દિન જાય રે હરિ હરિ, પછી પસ્તાવો થાય રે હરિ હરિ.
 કપટ કોશું ન કીજે રે હરિ હરિ, સૌમાં હરિ રૂપ લીજે રે હરિ હરિ;

કૃષ્ણ તે વેદ સ્વરૂપ દે હરિ હરિ, ગોપી ઋચાઓ રૂપ દે હરિ હરિ.
સંત કારણ અવતાર દે હરિ હરિ, હરવા તે ભૂમિનો ભાર દે હરિ હરિ;
જેના ગુણ ધરાધર ગાય દે હરિ હરિ, બ્રહ્મા નારદ ધ્યાને ધાય દે હરિ
જેને નિગમ નેતિ પોકારે દે હરિ હરિ, ભેદ તે ભાવિક બાણે દે હરિ હરિ;
કૃષ્ણને પ્રદક્ષિણ બાણે દે હરિ હરિ, જમ ગોપી તે ઋચાઓ પ્રમાણે દે હરિ.

૫.

(" થાપી ચક્રચક્ર કરતી રે " —એ લય)

મહારો બહાલોજી મહામાતા રે, એ તો રમવા યમુના તીરે જાતા રે,
ગાયો ગોપની સાથે રમતા રે, ચેરી ચોક બનરે ભમતા રે; ૧
જમે ઉની પોળી મહારો બહાલો રે, એ તો કુંવર યશોદાનો કાલો રે,
ગોપી જોવાને આવે ભુગતે રે, વધાવે દેખી માતી મુકતે રે. ૨
બહાલો ગોકુળીઆમાં ફરતા રે, આજો અધિક અધિક કરતા રે,
બહાલો મોરલીએ મોહ ઉપજાવ્યો રે, સાથ સ્થામાનો દોડીને આવ્યો રે; ૩
બહાલો વેણુ વગાડી બહાય રે, લોળાં વ્રજવાસી જોવાને ધાય રે,
મહારા બહાલાએ કૌતુક કીધું રે, રૂપ ગાયો ગોવાળનું લીધું રે. ૪
બહાલો મધવાનો મહ ઉતાર્યો રે, કેશી કંમાસુરને માર્યો રે,
ગોપી કહે નંદ નંદન ડાહ્યો રે, મહેં તો મહી દેખાડીને બહાયો રે; ૫
નિત્ય રમવા મહારે ઘેર આવે રે, માથે સરખાં માંકડલાં લાવે રે,
ખેરે પીનામ્બર પીળો વાઘો રે, છોડી વાછરડાં ખસે આવો રે. ૬
મહારા બહાલાના ગુણ શા ગાઈએ રે, મન સમજી મૂંગાં રહીએ રે,
શિવ શકાદિ નવ બાણે રે, મૂઠ મનુષ્ય મન શું બાણે રે; ૭
અવતાર તણી જે લીલા રે, તે બાણે જે કોઈ વિરલા રે,

જેને પ્રભુ સાથે મન લાગ્યું રે, તેનું સંકટ સર્વે લાગ્યું રે. . . ૮
 જેમ તેમ કરી હરિ ભજને રે, આ અનિત્ય મુખને તજને રે,
 જશ અટ પ્રભુને બાણો રે, મનમાં મોહનજી આણો રે. . . ૯

૬.

("રઘુના મ્હારો ક્યાં રમે રે," :—એ લય.)

ખોળે માત્ર જસોદા ખાળ, કનૈયો મ્હારો ક્યાં રમે રે.	
મ્હારો કાનો બહુ સુકુમાર,	કનૈયો ૦ ૧
રખે સંતાપે શેરીના ખાળ,	કનૈયો ૦
મ્હારે એની છે આળ પંખાળ.	કનૈયો ૦ ૨
મજનાથને મોઘો છે તન.	કનૈયો ૦
સુનો મૂકતાં ન માને મન.	કનૈયો ૦ ૩
ઘણીવાર થઈ, ગયો લાલ,	કનૈયો ૦
કાલ કાઠું નહીં ઘરની ખ્હાર.	કનૈયો ૦ ૪
ઘેર ઘેર ગોવાળાને ભય.	કનૈયો ૦
આળખે તે. મન હરખાય.	કનૈયો ૦ ૫
શોધી કહાડયા જસોદાએ પુત્ર.	કનૈયો ૦
એના વિના શોભે ન ઘરસૂત્ર.	કનૈયો ૦ ૬

૭.

("સાહેબો સુરંગી લાડી લઈ વળે," :—એ લય.)

ગોપી ચાલી સહુ ગોકુળની, મળવા દેવ મોહાર. ગોપી ૦
 જળ રે સરવાં શ્રીયમુના તણાં, સુવર્ણ બેડાં છે હાથ;
 પોટે પમમાળી, સારમા મરખા, હોલો રમખામો, સાસાધ, ગોપી. ૦૨

રામા પુછે રૂઢા બાળને, કુંવર કોના કુમાર;

ગોપી નામ અમારાં સાંભળો, શ્રીકૃષ્ણ બળલદ્ર સાર. ગોપી. ૨

હરિ ત્યાં મંદ હશીને બોલીયા, શું અમને પૂછે નાર;

અમે ગોકુળના ગરાશીઆ, આબ્યા નંદને દરબાર. ગોપી. ૩

ભૂધર પૂછે રૂડી ભામની, તું કંઈ ભલેલી નાર;

‘અમે તો ભણુતર સૌ નવું ભણ્યાં, અમને શું નંદકુમાર’. ગોપી. ૪

શ્રીધર શીખામણુ દેતા તદા, શ્યામા ધર્મો સંભાર;

પિયરમાં પૂછીને પગલાં ભરો, સાસરે મારપ કહાલ્ય. ગોપી. ૫

સારપ સદ્ગુણ વિના નહીં મળે, કીર્તિથી પુન્યની પાળ;

દંભથી દૂર જ્યાં દારા થશે, સુધરશે સઘળો સમાર. ગોપી. ૬

સમણુ તોએ પણ સુન્દરી, લોળવાઈ રાઘવની નાર;

શિવાએ શંભુશીખ માની નહીં, અપમાન પામ્યાં અપાર. ગોપી. ૭

નરને નિર્ભય થઇ રહેવું બધે, અબળા પરાધીન અવતાર;

હંપતિ મુખીઆં થઈ ચઢાલવું, ભવવું કહાડા બે ચાર. ગોપી. ૮

વર્ણાશ્રમની રીતે વર્તવું, અન્તે સદ્ગતિ થાય;

ધરના ઇંદ્રોને આરાધવા, નિત્ય ને નૈમિત્તિક થાય. ગોપી. ૯

પૂજન દાન ને વૃત્તો વળી, અવશ્ય કરવાં એ કાર્ય;

અબળા, આગળ એવા જન થશે, કરશે ધર્મ ધિક્કાર. ગોપી. ૧૦

મનનું માન્યું તે માનશે, પામર પણ અવતાર;

અબળા આલૂપણુ શોભે નહિ, શોભે શિયળ શણગાર. ગોપી. ૧૧

જસ લઈ જાવ્યાં તે જાવ્યાં લહું, આયુષ અહિને અપાર;

અપજસ લઇને જો અવનિ રહ્યાં, મરણુ સાડું સો વાર. ગોપી ૧૨

મહિલા મેલી વૃત્તિ મારજો, અપકીર્તિ આ જગમાં થાય;

વધારી વિદ્યા પણુ જો વધ્યાં નહીં, અવળાં ચાલ્યાં અપાર. ગોપી. ૧૩

કર્મો ધર્મોથી નીચાં પડ્યાં, ખાલી થયાં ખુવાર;
 માનની શોભે મર્યાદા વડે, જેવી મ્યાને તરવાર. ગોપી. ૧૪

વિદ્યા આઠ્યાનું એ'ધાણુ એ, દુર્ગુણ દૂર પળાય;
 અદ્વૈત જીવેથી આધું કરો, સર્વજ્ઞ સર્વે જોનાર. ગોપી. ૧૫

પતિએ સંસ્તે જો પ્રેમી નહીં, બગલ્યો ઘરનો વહેવાર;
 રામા રૂડી હું' લેને કહું, મનમાં સમરે મોસાર. ગોપી. ૧૬

શિખામણ સમજી કોઈ સાંચશે, વિષયી તો વાંચી પરતાય;
 શિક્ષા સહ જનને અર્થે કરી, વિચારો જસના ઉગાર. ગોપી. ૧૭

૮.

(" ગિરધારી રે ઘેલા નવ યધએ " :—એ લય.)

ગોવિંદ ગારૂડી, ઘેલા નવ યધએ રે !
 કહેતા નંદજી રે, ચાલો ગોકુલ જધએ; ૧

જસોદા રોશે રે, નયણે નીર ભરી,
 નજરે નહિ નિરખે રે ! વણુ કહે જાય મરી. ૨

જસોદા જીવે રે, આશા તુજ કરી,
 ગોવાળા ગાયો રે, ગયા છો શું વિસરી; ૩

મથુરાં મોહું રે, દેખી નવ મોહીયે,
 ગોકુળિયું છોટું રે, ત્યાં સહ સુખ લધએ. ૪

નજરથી ન્યારા રે, ઘડી એક થાયો નહિ,
 શહેર ટોક ધુતારા રે, પુરમાં જાયો નહિ; ૫

ન્યાના નવ છંદી રે, વૃદ્ધને નવ ગણે,
 એકનો એક પુત્ર રે, કહું શું હૃદય બળે. ૬

આપણુ આફીરડા રે, તું તો બહુ મહાનો,	
ગોકુળ મઠ પૂછે રે, કયા ગયો કહાનો,	૭
જસોદા પુનઃ રે, ઉઠખલ ને આડો,	
મુન મગ મોકલીયો રે, કંઈક કરી નહયો.	૮
જમોદા જીવન રે, ગોકુળીયે ચાલો,	
મન ગમતી મોલે રે, મોહન ત્યા મહાલો;	૯
મેં પુન પ્રભાણ્યો રે, આવડું નવ લાણ્યું,	
કંસ કપટી માર્યો રે, બળ કયાથી આણ્યું	૧૦
વાર કરો મહારે વખત તો બહુ ભાગે,	
જાણું જસ શુ કહે રે, પાવલીયે લાગે.	૧૧

૯

શ્રીદ્વારિકાનું વર્ણન.

ધોળ.

શુર ગોવિન્દને શિવ નામીએ, ધરીએ કૃષ્ણ કૃપાળનું ધ્યાન
 ચાલો જઈએ દ્વારિકા ૧
 પ્રસંગ આવે પ્રભુજીની પ્રેમણા, કાવ્ય લખના લક્ષ્મીવર મહાય ચાલો ૨
 તત્વ તીર્થનું પગપદ છે, સાધન મેળવ્યાથી સુખ થાય ચાલો ૩
 પરમાર્થમાં પ્રીતજ રાખવી, પૂજન પરમેશ્વરનું કહેવાય ચાલો ૪
 સાધન જપ તીરથ મત દાન છે, પ્રભુ પામ્યાના એ મો ઉપાય ચાલો ૫
 ગોવિન્દગોમતી તીરે વિરાજતા, છપ્પન પગથીએ છે જગરાય ચાલો ૬
 ગોમતી વશિષ્ઠની પુત્રી વિખ્યાત છે, પિતૃ શ્રાદ્ધ તે સ્થળમા થાય ચાલો ૭

મોક્ષપુરી દ્વારામતી જાણવી, જ્યાં છે નારાયણનો નિવાસ. ચાલો. ૮
 ભૂમી ખારી પણ સારી જાણજો, જ્યાં જન્મ ધર્યો જડુખાળ. ચાલો. ૯
 પશ્ચિમ દિશાએ પ્રભુજી વિરાજતા, આજ્યા મથુરા થકી મહારાજ. ચાલો. ૧૦
 રાજ્ય રૂડું છે શ્રીરણછોડનું, પ્રેમી જનના હૃદયમાં પ્રકાશ. ચાલો. ૧૧
 સાક્ષી ગોપાલ ગુગળી સૌ કહે, દાપુ આપી દેવળમાં જવાય. ચાલો. ૧૨
 સૌની વચમાં છે શ્રીપતિ શોભતા, જેની સેવા કરે સુરરાય. ચાલો. ૧૩
 શૃંગાર કૂલના ધરે અતિ શોભતા, નખશિખ કૂસુમે ભર્યા વજનાથ. ચાલો.
 તુરત પેસતાં ત્રિકમરાયને જુઓ, જેથી ટળે ત્રિવિધના તાપ. ચાલો. ૧૫
 ખળભદ્રજી પામે ખીરાજતા, જે છે શેષ તણા અવતાર. ચાલો. ૧૬
 કલ્યાણરાયજી સન્મુખ પુરુષોત્તમ પ્રભુ, જોડે બેઠાં જગદમ્બામાત. ચાલો.
 અદ્ભુત શક્તિ અચ્યુત તણી જાણજો, પાસે ઉભા દત્તાત્રય દેવ ચાલો. ૧૮
 ત્રિકમરાય રામ માધવ મહાપ્રભુ, રાધાકૃષ્ણ ત્યાં રૂપ નિધાન. ચાલો. ૧૯
 માતા દેવજીકી સન્મુખ શોભતાં, પુત્ર પરબ્રહ્મ દે દર્શન. ચાલો. ૨૦
 દર્શન સાફ દુર્વાસા આવીઆ, પ્રીતે બેસાડયા પ્રભુએ પાસ. ચાલો. ૨૧
 કુશેશ્વર જોડે કેશવરાયજી, કલો ભક્ત હરિનો દાસ. ચાલો. ૨૨
 નવ ગ્રહો દરવાજે દરવાન છે, આડા ન આવેતો આગળ જવાય. ચાલો. ૨૩
 મંગલ નામ ને ધામ મોરારનાં, મન ચિંતવને મંગલ થાય. ચાલો. ૨૪
 જાંબુવતી સામાં શ્રીસત્યભામા, રાધા સામાં રમા સાક્ષાત્. ચાલો. ૨૫
 લક્ષ્મીનારાયણ લક્ષ્મીમાં રાખજો, સામી ગાદી શ્રીશંકરાચાર્ય. ચાલો. ૨૬
 લક્ષ્મીલંકારમાં લક્ષ્મી આપવી, થાળ આરોગે કુટુંબી સાથ. ચાલો. ૨૭
 ઉત્તરેન તણી અહીંયાં ગાદી છે, તુડયા ભક્તવત્સલ ભગવાન. ચાલો. ૨૮
 જપ યજ્ઞનું રૂપ જગદીશ છે, જગથી જૂદા નથી જગનાથ. ચાલો. ૨૯
 મહોદ્દ મંદિર છે મહારાજનું, તેમાં વિરાજ્યા પુરૂષપૂરાણ. ચાલો. ૩૦
 ભારે પુન્યવતી ભૂમિ ભરતની, જેમાં દેહ ધર્યો દયાળ. ચાલો. ૩૧

૩૦૬. ૨૨. ૩૧ હોર ક.અન્ન, દુષ્ટ: મારીને દીધા છે મોક્ષ. આલો. ૩૨
 ૩૦૭. ૨૩. ૩૨ રેવેશ્વરજીવજી ભજતાં બાગે આ ભવના રોગ. આલો. ૩૩
 ૩૦૮. ૨૪. ૩૩ રોડે, સાતિભોજન ગુણીઓનું ધાય. આલો. ૩૪
 ૩૦૯. ૨૫. ૩૪ વચ્ચાપને, અર્ધી સેવા ગુરૂને અપાય. આલો. ૩૫
 ૩૧૦. ૨૬. ૩૫ જગા ને ગોદાવરી, દ્રવ્યશુદ્ધિ દાનોથી ધાય. આલો. ૩૬
 ૩૧૧. ૨૭. ૩૬ રોડે સમિદાનન્દ શોભતા, પુર મધ્યે પુરુષોત્તમનાં ધામ. આલો. ૩૭
 ૩૧૨. ૨૮. ૩૭ સ્વેત સ્વરૂપ છે, ટોકસસ્વામીનું આગળ છે ધામ. આલો. ૩૮
 ૩૧૩. ૨૯. ૩૮ ગોઘાટ, પ્રહાપાટ છે, ગોમતી તીરે શામળશ્યા સ્વામ. આલો. ૩૯
 ૩૧૪. ૩૦. ૩૯ રે વિના વીના ઘાટો ઘણાય છે, બહેલાં ન્હાતાં વળે ગંગા સ્નાન. આલો. ૪૦
 ૩૧૫. ૩૧. ૪૦ રૂઝિમણી રહ્યાં છે રીસામણે, દીધો દુર્વાસા કવિએ શ્રાપ. આલો. ૪૧
 ૩૧૬. ૩૨. ૪૧ પેન્ડોરીમાં પટરાણી પૂજવાં, ચોરીએ ચડ્યા ચતુર્ભુજ નાથ. આલો. ૪૨
 ૩૧૭. ૩૩. ૪૨ મયા કોઠો કહે છે શ્રામ વાસીઓ, અહીં દેવતી પરણ્યા બળરામ. આ. ૪૩
 ૩૧૮. ૩૪. ૪૩ નૃગરાયને નારાયણે તારીયો, કંકલાસ કુન્ડમાં સ્નાન કરાય આલો. ૪૪
 ૩૧૯. ૩૫. ૪૪ દારિકાથી આરંભે આવવું, બોટે બેશીને બેટે જવાય. આલો. ૪૫
 ૩૨૦. ૩૬. ૪૫ ત્યાં પલ્લ સીડી મહારી નિરખો શ્રીહરિ, પહેલાં દર્શન કુશેશ્વરનાં ધાય. આ. ૪૬
 ૩૨૧. ૩૭. ૪૬ મથુરાથી આવ્યા શ્રી મહાપ્રભુ, લીલા કરવાને લક્ષ્મીનાથ. આલો. ૪૭
 ૩૨૨. ૩૮. ૪૮ એક મંઠપમાં ચારે ધામ છે, નામ રૂપ ન્યાસ જગનાથ. આલો. ૪૮
 ૩૨૩. ૩૯. ૪૯ ત્રિકમરાય સામા માધવ મહાપ્રભુ, કુળ ગોરાણી બેઠાં પાસ. આલો. ૪૯
 ૩૨૪. ૪૦. ૫૦ કદમાણુરાયજી કલ્યાણ મોનું કરે, સ્મરણ કરતાં ટળે સઘ તાપ. આલો. ૫૦
 ૩૨૫. ૪૧. ૫૧ ગાવિન્દવાહન ગરૂડજી શોભતા, હેતે બેડીને બેઠા હાથ. આલો. ૫૧
 ૩૨૬. ૪૨. ૫૨ ભુવન ભગવતનાં ઉંચા ઘણાં, સામા આમી શોભે છે સાર. આલો. ૫૨
 ૩૨૭. ૪૩. ૫૩ આરસ પહાણ જળ્યા અતિ ઓપતા, ગરનો છંટકાવ. આ. ૫૩
 ૩૨૮. ૪૪. ૫૪ બૃધર બૃધો જીતી વર્યા રૂકિમણી, યાદવરાય. ૫૪
 ૩૨૯. ૪૫. ૫૫ ભંજુવતી પરણ્યા શ્રીયદુપતિ, ર. ૫૫
 ૩૩૦. ૪૬. ૫૬ મન્જરાય.

સત્યભામાને શ્રીહરિ પરણીયા, મણિ સોંપ્યો સત્રાજિતને હાથ. આ. ૫૬
 એવા નિર્મળ છે નન્દલાલજી, તેની લક્ષિત કરો દિન રાત. આલો. ૫૭
 આવી સંસારે સાધન શુભ કરો, આખ્યો જન્મ અફળ નવ જાય. આલો. ૫૮
 કૃપા હોય જો ગુરુ ગોવિન્દની, કૃષ્ણ કૃપાએ જીવપણું જાય. આલો. ૫૯
 વાહન ચારે વહુજીનાં મન્દિરોમાં, બધો ઠઠઠ ઠાકોરજીને સાર. આલો. ૬૦
 પગલાનાં દર્શન પુરુષપૂરાણનાં, કાકડા આરતી પછી કરાય. આલો. ૬૧
 શંખોદ્ધાર નારાયણ નામ છે, મારી તહેને આખ્યો શુભ ઠામ. આલો. ૬૨
 અવતાર દશ દર્શન આંહિ કહેવાયછે, શ્વેત વર્ણુ શોભે છે શ્યામ. આલો. ૬૩
 પૂર્વ પુન્ય પૂરણ હોય પ્રાણીનાં, સંસાર સમુદ્રે ડૂબતાં હરિ રહાય. આ. ૬૪
 ખેટે ભેટ સામગ્રી અપાય છે, ગુગળી લકતો કરે છે લહેર. આલો. ૬૫
 હનુમાન ઉભા રહી હરિદ્વારમાં, રક્ષણ કરે છે રામના દાસ. આલો. ૬૬
 ચારે બાજુ સમુદ્ર શોભા ઘણી, જળ મધ્યે પુરુષોત્તમનાં ધામ. આલો. ૬૭
 મીરાંબાઈનું મન્દિર છે ખેટમાં, લગંબત લજી ટાંબ્યા તનતાપ. આલો. ૬૮
 જન્મ સફળ તે જનનો બાણજો, જેને લાગની લાગી નન્દલાલ. આલો. ૬૯
 ચર્મદેહ ચતુર તેનો નવ જીવ્યો, જેનું તન, મન ત્રિકમરાય. આલો. ૭૦
 એવા હરિજનને જસ નિત્ય નમે, જ્ય દ્વારિકાંધીશ ખોલાય. આલો. ૭૧

૧૦.

શ્રી રણછોડરાયનું વર્ણન.

નાહં વસામિ વૈકુણ્ઠે યોગીનાં હૃદયે ન હિ ।

મદ્ભક્તાઃ યત્ર ગાયન્તિ તત્ર તિષ્ઠામિ નારદ ॥

(“વેદર્થ દેશ કુલિનપુર ગામજી.”—એ લય).

શ્રી ઠાકોર દ્વારિકાસચું ધામજી, રાજન રણછોડરાય છે નામજી,
 શરીર સુંદર છે ધનશ્યામજી, પુર મધ્યે મોટું પુરુષોત્તમ ધામજી. ૧

સિંહાસને બિરાજે શ્રી નાથજી, આયુધ આરૂં તે શોભે હાથજી. ૨
 કાને કુંડલ મકરાકારજી, ગણુખંધ જડાવ મોતી હારજી.
 બાજુખંધ બેરખા અતિશે શોભેજી, વેઢ ને વીંટી કડાં પોંચી આપેજી. ૩
 મેખલા કટિ લંકે રૂડી રાજેજી, પાય નૂપુર રમઝુમ વાજેજી.
 જરકસી જામો તે અગે આપેજી, મણિજડિત ઝુગટ શોભેજી.
 પાધ ને પટકા ધર્યાં પચરંગીજી, ઉપરણા આઢયા છે નવરંગીજી. ૪
 તિલક લાલ વિશાળે કીધુંજી, ભક્તનું મનડું મોહન હરિ લીધુંજી.
 ગોઢમાં ગોપાળલાલ બેઠાજી, લોગમૂર્તિ સેવક તેને કહેતાજી. ૫
 સાકર ને શીરે ંહાલાને લાવેજી, ભાવિક ભક્તો તે મેવા લાવેજી.
 ભટ્ટીયાજીનો લોગ પ્રભુને લાવેજી, રાજભોગ સર્વે સામગ્રી આવેજી. ૬
 ગોમતી ગંગાસમી નાથે કીધીજી, તટે ઉભા અંખી જગતને દીધીજી;
 બોડાણાનું બિર્હ બિહારીએ પાડ્યુંજી, ગુગળીઓનું તેડું પાછું વાડ્યુંજી. ૭
 કળિયુગમાં રણછોડ કૃષ્ણ સ્વરૂપજી, ત્રિકમને જાણો ત્રિભુવન ભૂપજી.
 ભંડારીના ભાગ્યતણો નહીં પારજી, વાસુદેવના વહિવટનો અધિકારજી. ૮
 સેવાતણો શ્રી ગોડને અધિકારજી, તાળાં વાસે ખેડવાળ ખખરદારજી.
 શમ્યા મંદિરની સુંદરશોભા સારીજી, ગોપાળલાલની બેઠક છે અતિ ભારીજી. ૯
 પુરની તે શોભા શી કહેવાયજી, પુનમે મોટો મેળો ત્યાં થાયજી.
 ઉત્તર દ્વારે લક્ષ્મીતણે મહેલ જાવુંજી, લક્ષ્મીજીની શોભા તે શી પેર
 કહાવુંજી. ૧૦
 અગીયારશે હસ્તિતણી અસ્વારીજી, બ્રહ્માવારે શોભા જાને જાહુ સારીજી.
 ંહાલાજીનો વરઘોડો પુરમાં ન માયજી, જનરામસ્ત જોવાને જાયજી. ૧૧
 છડીદાર ખમાખમા આચરતાજી, સેવકો સુંદર આમર ધરતાજી.
 વાહન વિચિત્ર ંહાલાને દ્વારજી, ઘોડલા ગોધનનો નહીં પારજી. ૧૨

અંબાદી ખીજ ઝોચવ રૂડો થાયછ, રથે બેસી રસીયો રાધાકુ'ડ જાયછ.
 ત્રિકમચાયછ તીરે ઉમા લટકાળાછ, લાલભાગ લગતી લાયક ગૌશાળાછ.
 બહાલાનો વૈલવ કહો નવ જાયછ, આનંદ ઝોચવ નિશદિન થાયછ.
 શ્રીહરિની સન્મુખ ગોમતિ ઘાટછ, તીરે વસે શ્રી ડકેધર નાથછ. ૧૪
 ભોળેભાવે વર્ણન બહાલાનું કીધુંછ, બુદ્ધિબળ પ્રમાણે હારદ લીધુંછ.
 પ્રેમલક્ષિત શ્રદ્ધાસહિત જે ગાયછ, પ્રત્યક્ષ દર્શન પ્રભુનું થાયછ. ૧૫
 વર્ણન કરવા ઉપજ્યો મનમાં દોડછ, ભાવિક ભક્ત ન જોયો ખોડછ.
 પિતા સેવા કરતા તે જાણું પેરછ, જસ ગુણ ગાય કરે પ્રભુ મહેરછ. ૧૬

૧૧

ઉપદેશ.

મનના ભવ મદ્ભવતો મયાની માં નમસ્કરુ ।

(શ્રીમદ્ ભગ્ ગીતા.)

(“કરીએ શ્રી કૃષ્ણ ઉપાસના.”—એ લય).

જન તે' જીવીને શું કર્યું, ગાયા નહીં જે ગોપાળ.	જન. ૧
મુરારિ માધવને સમર્થા નહિ, જોળે ખોયો અવનાર.	જન. ૨
રઘુવર રાધાવર રમાપતિ, દયાળુ દેવ મોરાર.	જન. ૩
મુકુંદ મોહન જહુપતિ, વામુદેવ વનમાળી વજગાય,	જન. ૪
નારાયણ નરપતિ મુરપતિ, જનાર્દન જગના આધાર.	જન. ૫
કેશવ કૃષ્ણ અને હમણાપતિ, ભુધર શ્રીધર ભગવાન.	જન. ૬

- દયાળુ દામોદર દીનનાપતિ, ખીતાંજર પુરુષોત્તમ પરધામ. જન. ૭
 ગદાધર ગોધરને ગોકુળપતિ, વિઠ્ઠલ વાસુદેવ મજેશ. જન. ૮
 કચ્છ મચ્છ વરાહ ચદ્રપતિ, નરસિંહ વામન શ્રી ભગુદેવ. જન. ૯
 ઋષભ રાધવને ચેલુધર, બ્યાસ હત્ત ને પૃથુરાય. જન. ૧૦
 મોહિની સનક ધન્ય ધનવંતરી, કલ્કિ બુદ્ધ કળા છો જોહ. જન. ૧૧
 કપિલ નરનારાયણ બદ્રીપતિ, ગોવર્ધન ગોકુળેશ ઋષિકેશ. જન. ૧૨
 વિચારે હું તું તે કાંઈ નહીં, નરોત્તમ નંદલાલ અધીશ. જન. ૧૩
 ચિત્તને ચતુર્ભુજ ચરણે ધરો, મનથી સમરો મોરાર. જન. ૧૪
 મૌકા નામતણી ન્હાની નથી, ઉતારે આ લવની પાર. જન. ૧૫
 જીલે જીગજીવનને રાખજો, મનન કરો કૃષ્ણ કૃષ્ણ દિનરાત. જન. ૧૬
 ગાડી ગોવિન્દના ગુણગાનની, બેસો મુખથી આવાર. જન. ૧૭
 ભાચું ભગવતસ્મરણનું ભરો, ખુટે નહીં લાંબી હોય ખેપ. જન. ૧૮
 વળાવું વાસુદેવ વિશ્વાસનું, મનથી પહોંચો મુકામ. જન. ૧૯
 સારથી શ્યામતણું શરણુ ઓહો, ગાડી ચાલે ગડગડાટ. જન. ૨૦
 પ્રીતે પુરુષોત્તમ મળવા વળો, આબંધું અફળ ન જાય. જન. ૨૧
 પરાથી પુરુષોત્તમ છે વેગળા, પ્રશ્યંતિ પામી નહીં પાર. જન. ૨૨
 મધ્યમા મોહનને શોધી રહી, વૈષ્ણવી વહે કંઠ વાત. જન. ૨૩
 બુદ્ધિ બહુ જેવે જોળી રહી, મનને ન મળ્યા મહાશય. જન. ૨૪
 ચક્ષુ ચતુર્ભુજ દેખે નહીં, સાંભળવા શ્રોત્ર નહીં લાગ. જન. ૨૫
 ચિત્તે ચિંતવનથી દીઠા નહીં, અહંકાર ન ઝોળજે અવિનાશ. જન. ૨૬
 એવા અગમ્ય અગોચર આ હરિ પૂર્ણ જ્યોતિ પ્રકાશ. જન. ૨૭
 દેવાદિકના પણ જે આત્મા, પતંગ કીટ સુધી છે વાચ. જન. ૨૮
 એવા દેવતાણું દર્શન કરો, દેહમાં જોળો દયાળ. જન. ૨૯

મોંધો મનુષ્યદેહ મળવો નથી, ચેતો દિવસ છે ચાર.	જન. ૩૦
અંતર ઉત્તમ સૌ રીતે કરો, વિચારથી સ્વરૂપ વરતાય.	જન. ૩૧
ઉત્તમ અનુભવી થઈ બેસવું, પ્રપંચો દૂર પળાય.	જન. ૩૨
દેહ લઈ દર્શન જેણે ના કર્યું, મિથ્યા મોટાઈનો ભાર.	જન. ૩૩
સંમજણ શરણુ વિના ક્યાંથી પડે, દયાળુ દેવો શિર હાથ.	જન. ૩૪
કૃપા છે તેવી કૃષ્ણ નિભાવજો, સમજીને સાન એકવાર.	જન. ૩૫
જસને મસ હરિગુણ ગાવાતણો, જાણ્યો સાર આવાર.	જન. ૩૬

૧૨

શ્રી રાણુછોડરાયની આરતી.

स्वयं प्रकाशमानस्य कुतो निराजनं विभो ।

(“ શ્રીનાથજીની ઘોડલી ”:— એ લય.)

ગાઉં ગરવા ગોવિંદજીની આરતી,	
જ્યોતિર્રૂપ જગતના રાય. રણુછોડરાયની આરતી. ૧	
પ્રાતઃકાળે પ્રભુજીની આરતી,	
ફોડો મંગળ ભોગ ધરાય.	રણુ. ૨
ગંગારભોગની શોભા તે શી કહું,	
ખીજી આરતી દર્શન થાય.	રણુ. ૩
રાજભોગ રસોઈ વિધવિધ ઘણી,	
ત્રીજી આરતી ત્રિકમને હોય.	રણુ. ૪

(૧૬૦)

ઉઘાપનની તે ઉપમા શું કહું,
ચોથી આરતી ચિત્ત હરખાય. રણ. ૫

સાયંકાળે દર્શનમુખ શું કહું,
પંચ આરતી પૂર્ણ થાય રણ. ૬

આરતી આરતી ગાવાની ઉપજી,
જસ જગદીશના ગુણ ગાય. રણ. ૭

